

Հարգելի՝ ընթերցող.

ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտը, չհետապնդելով որևէ եկամուտ, իր կայքերում ներկայացնելով հայագիտական հրատարակություններ, նպատակ ունի հանրությանն ավելի հասանելի դարձնել այդ ուսումնասիրությունները:

Մենք շնորհակալություն ենք հայտնում հայագիտական աշխատասիրությունների հեղինակներին, հրատարակիչներին:

Մեր կոնտակտները՝

Պաշտոնական կայք՝ <http://www.armin.am>

Էլ. փոստ՝ info@armin.am

Photo by Zaven Sargsyan

8. There are also large lakes in Armenia; one the Mantiane, which word translated signifies Cyane, or Blue, the largest salt-water lake, it is said, after the Palus Maeotis, extending as far as (Media-) Atropatia. It has salt pans for the concretion of salt.

The next is Arsene, which is also called Thopitis. Its waters contain nitre, and are used for cleaning and fulling clothes. It is unfit by these qualities for drinking. The Tigris passes through this lake after issuing from the mountainous country near the Niphates, and by its rapidity keeps its stream unmixed with the water of the lake, whence it has its name, for the Medes call an arrow, Tigris...

8. Հայաստանում կան նաև մեծ լճեր. սրանցից մեկն է Մանտիան (քարզմանվում եւ Կապոյն), Վոր, ինչպես ասում են, Մայոտիսից հետո մեծագույնն է այդ լճերի մեջ և տարածվում է մինչև Ասորուատեն, ումի և աղահանքեր: Հետո Արտեն լիճը, վոր կոչվում է և Թուայտիս [= Spiss]. պարունակում է բորակ, վորով շորեր են լվանում ու մաքրում, քայլ դրա համար ել ջուրը խմելու չե:

Տիգրիսը Նպատ լեռից իջնելով՝ կտրում անցնում է այս լիճը, առանց խառնվելու ջրերին՝ հոսանքի ուժգնության պատճառով, վորից ել առել եւ իր անոնք, քառ վորում մաքրելուն Տիգրիս նշանակում է նետաձգույթն:

ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԾ Է ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՏՎԵՐՈՎ

ԱՏՐԱԲՈՆ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ստրարոնը Հայաստանի ու հայերի մասին

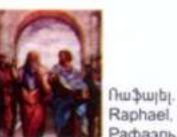
Ստրարոնի «Աշխարհագրություն» երկից քաղեց և քարզմանեց Հրաշյա Աճառյանը

СТРАБОН ОБ АРМЕНИИ И АРМЯНАХ

Выдержка из «ГЕОГРАФИИ»

STRABO ABOUT ARMENIA AND ARMENIANS

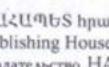
Abstract from GEOGRAPHY

Ռաֆայել. Աթենքի դպրոց, դետալ՝ Ստրարոն
Raphael. School of Athens. Detail
Рафаэль. Афинская школа, деталь - Страбон

Ռաֆայել Սանտի. Աթենքի դպրոց, որմնանկար 1510-1511, Կատիկանի քանդարան և պատկերասրահ, Կատիկան
Raphael, School of Athens, from the Stanza della Segnatura, 1510-1511, Fresco, Vatican Museums and Galleries, Vatican City.
Рафаэль Санти. Афинская школа. Фреска станцы делла Сеньятура, 1509-1511. Ватиканский дворец. Ватикан.

ՆԱՀԱՊԵՏ հրատարակություն
Publishing House NAHAPET
Издательство НААПЕТ

STRABO ABOUT ARMENIA
AND ARMENIANS
Abstract from GEOGRAPHY

СТРАБОН ОБ АРМЕНИИ
И АРМЯНАХ
Выдержка из «ГЕОГРАФИИ»

ՍՏՐԱԲՈՆ
ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ
Ստրաբոնը Հայաստանի ու հայերի մասին

ՀՏԳ-91
ԳՄԴ-26.8
Ս 900

Ստրաբոն

Աշխարհագրություն /կազմ. և առաջա-
ս 900 քանի հեղ. Սեն Հովհաննիսյան, բնագրից
քայլեց և բարձր. հայերեն Հր. Աճառյանը.-
Եր., Նահապետ, 2011, 160 էջ:

Հր. Աճառյանը բարգմանել է Ստրաբոնի
«Աշխարհագրություն» երկի 17 գրքի այն հատ-
վածները, որոնք վերաբերում են Հայաստանին
ու հայերին: «Նահապետ» հրատարակչության
կողմից ավելացվել են նույն հատվածներն
անգլերենով և ռուսերենով:

ՀՏԳ-91
ԳՄԴ-26.8

ISBN 978 - 9939 - 803 - 73-9
 ՆԱՀԱՊԵՏ հրատարակչություն
Publishing House NAHAPET
Издательство НААПЕТ

© «Նահապետ» հրատարակչություն, 2011 թ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ամասիա
Ստրաբոնը և քարտեզագրությունը
Ստրաբոն, «Աշխարհագրություն»

CONTENTS

Amasya
Strabo and Cartography
Strabo about Armenia and Armenians

СОДЕРЖАНИЕ

Амасия
Страбон и картография
Страбон об Армении и армянах

8

12

18

9

13

19

11

15

86

Աշխարհի քարտեզը ըստ
Ստրաբոնի, վերակազ-
մություն

The Inhabited World
According to Strabo,
Reconstruction

Карта мира Страбона,
реконструкция

Հույն աշխարհագիր Ստրաբոնը ծնվել է Պոնտոսի Ամասիա քաղաքում, շուրջ – 63 թվին
և մեռել է 21–25 թվերին: Սովորել է Նիսայում և Հռովմում՝ լավագույն քերանագետների
և փիլիսոփաների մոտ: Մաս է յեկել հոռվենական պետության մեծ մասը, յերկար ժամա-
նակ մնացել է Հռովմում և Ալեքսանդրիայում. հասուն տարիքում գրել է իր «Պատմական
հիշատակարանները»: Այս աշխատությունը բովանդակում եր 43 գիրք և կազմում եր
Պոլիբիոսի շարունակությունը՝ սկսելով Կորնորոսի և Կարրագինեյի կործանումից և
հասնելով մինչև Ակտիոնի ճակատամարտը կամ Կեսարի մահը:

Այս քանկազին աշխատությունը դժբախտաբար կորած է այժմ:

Հետինակի յերկորոր գործն է Աշխարհագրությունը, վորի մի մասը կորած է, քայց
մեծագույն մասը մնում է:

Առաջին անգամ Երաստորենեսն եր, վոր գրեց իր Աշխարհագրությունը և հիմք դրավ
գիտական Աշխարհագրության: Ստրաբոն ոգտվեց վոչ միայն նրանից, այլ և Հիպար-
քոսից, Եփորոսից, Պոլիբիոսից և Պոսիփինիոսից: Աշխա-
տանքի մի մասը կազմեց Ալեքսանդրիայի գրադարանում, մյուս մասը Հռովմի
արխիվներում, և վերջացրեց 17–23 թթ.: Գրքի ընդհանուր բովանդակությունը աշխարհա-
գրությունն է, քայց շարունակ տեղ է տալիս պատմական կողմին:

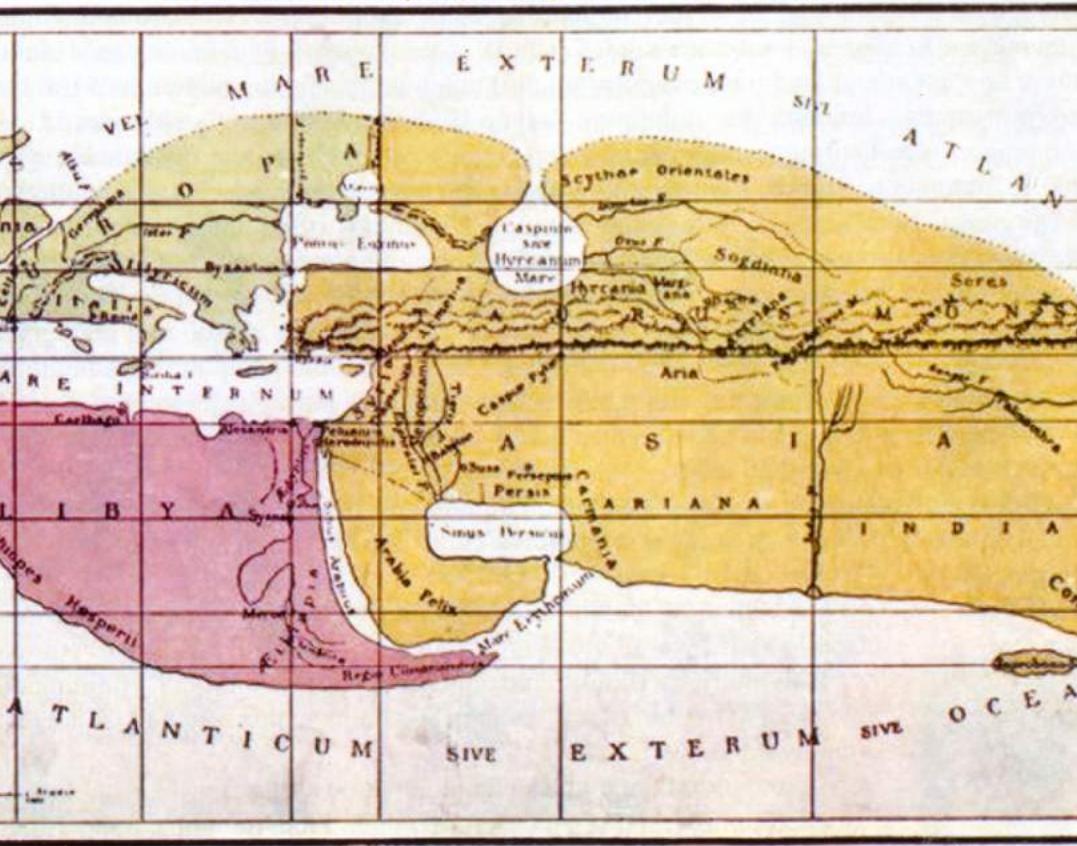
Ստրաբոնի գործը մեծ արժեք չուներ Միջին դարի հեղինակների մոտ. քայց ժարից սկսած հետզինեսն բարձրացավ
նրա գնահատության շափոր և զանազան տպագրությանց արժանացավ: Հատկապես Հայաստանի աշխարհագրության և
Հայոց պետության նորակազմ շրջանի համար Ստրաբոնի գործը միակ գնահատելի ճշմարտապատում և գրեթե
ժամանակակից աղբյուրն է:

Այս պատճառով կարևոր համարեցինք նրա աշխատությունից քաղել համել ու քարզմանել այն բոլոր մեծ ու փոքր
հատվածները, վորոնք թեկուզ մանր չափով կամ անուղղակի կերպով վերաբերում են Հայաստանին և հայ ժողովրդի
պատմության:

Հատվածները քաղելու համար հետևել եմ Սեյներեյի հրատարակության, վոր լավագույնն է համարվում (Strabonis Geo-
graphica, recognovit Augustus Meineke, Lipsiae, in Aedibus B. G. Teubneri MCMXXV 1925, 3 հատոր):

Թարգմանության ժամանակ իրք ոժանակ աղբյուր գործ եմ ածել Տարդիեյի ֆրանսերեն թարգմանությունը (Géogra-
phie de Strabon, trad. par Amédée Tardieu, 3 հատոր, Paris 1880).— գեղեցիկ և ճիշտ, քայց շատ ազատ թարգմանություն: Իմ
թարգմանությունը չափազանց հավատարին է բնագրին: Ուր վոր պետք է յեղել իմաստի պարզաբանության կամ հայերեն
լեզվի պահանջների համաձայն վորուել քառ ավելացնել, վոր չկա հունարեն բնագրում, դրեւ եմ շեղատառ: Աստղանիշով
նշանակել եմ այն բառերը, վորոնք ծանոթագրված են, իսկ այդ ծանոթագրությունները հավաքված են գրքի վերջում
առանձին: Հատուկ անունների ծանոթությունները դրված են հենց հատուկ անվան ցանկի մեջ:

THE INHABITED WORLD ACCORDING TO STRABO

սսհս

Ամասիան հնում եղել է Պոնտական քաղաքորության մայրաքաղաքը, որտեղ զարգանում էին հելլենական շշակույթը և հնագույն պատմությունը: Հակոբ Մանանդյանն այլ մասին գրում է. «Ծնորհիվ Սիրիդատի առաջնորդ ու հոգածար աջակցության պրոտոկան բոլոր քաղաքներում կառուցվել էին հոյակապ ու գեղեցիկ նոր շենքեր, և իսկ ամբողջ քաղաքացիներ, և բուն քափով զարգանում էին ամեն տեղ հելլենական գեղարվեստն ու գիտությունը, որ վայելում էին քաղաքորի հատուկ հոգածարությունը: Սիրիդատ Եվպատորը պարզապես հետզհետև կերպա-սփոխում էր իր երկիրը և տարածում ամենուրեք հոյական քաղաքակրթությունը: Նրա ժամանակ ոչ միայն հինգ մայրաքաղաքը, այլ նույնիսկ որոշ ավանազյուղեր դառլի էին արդեն հելլենիստական քաղաքներ»: Սիրիդատ ասորը իր քաղաքորության մեջ իրագործում էր Ալեքսանդր Մակեդոնացու սկսած այն մեծ գործը, որի նպատակն էր, Դիոդորոսի, Ասիայի ու Եվրոպայի «միայն համերաշխությունը և տոհմակցական քարեկամությունը» (Diod., XVIII): Ամասիան Բյուզանդական կայսրության մեջ կազմում էր Պոնտոսի ուր պրովինցիայից մեկի՝ Պոնտոս-Ամասիայի կողմնը: Ամասիան ուազմական կարևոր հենակետ էր մ.թ.ա. 89–87, 73–71 և 66 թթ. հռոմայնացիների դեմ Պոնտոսի մղած երազմներում: Հետագայում քաղաքն անցել է բյուզանդացիներին:

Ամասիան մի քանի անգամ անցել է տարրեր տիրապետությանների տակ. 1075 թ.
սելջուկների, 1246-ին զրավեցին մոնղոլները, 1397-ից մինչ օրս՝ թուրքերի:

Ամասիայում ծնված խոշորագույն աշխարհագետ Ստրաբոնի կենսագրությունից հետաքրքրի հիշատակությունների ենք հանդիպում, այնտեղ բնակվող հովաներից բացի, նաև առ ազգերի մասին:

Ամասիայում ապրում էին հիմնականում հայեր, հույներ, հրեաներ և ավելի ուշ՝ բուրքեր:

Քաղաքում 1830 թ. բնակչում էր մոտ 30000 բնակիչ, որից 14000 հայեր, իսկ 1850 թ. հայերը 17000-ից ավելին էին: XX դ. սկզբին Ամասիայում հայ բնակչության թիվը մոտ 12000 էր:

Հայերն Ամասիայում հիմնականում զբաղվում էին արհեստներով և առևտորով, մինչև 1915 թ. ունեին մոտ 400 արհեստանոց, կրպակ ու խանութ: Հոշակված էին Ամասիայում ապարատված հայ ջուփակների գործվածքներ:

Հայ վարպետների հնարամսության և վարպետության մասին են վկայում Ամասիա-լում նրանց պատրաստած մետաքս մանող և այրադաց մեքենաները:

Քաղաքը մի քանի անգամ տուժել է ավերիչ երկրաշրթերից (173, 174 և 1825 թթ.):

Հնադարյան քաղաքից կանգուն են մնացել բերդի պատերը և պոնտական թագավորների ժայռափոր գերեզմանները: Ամասիայում են ծնվել Սլիհրդատ VI-ը, հույն

հիրդատ VI Եվպատոր
(32-63), Պինտոսի
սգավոր (120-63), Հոռմի
նամի մ.թ.ա. I դարում

Ithridates VI Eupator
32–63), king of Pontus
20–63), enemy of Rome
the first century BC.

Иттиридат VI Евпатор
32–63), царь Понта
20–63), враг Рима в
веке до н.э.

Αμάσεια comes from Amasis) is also considered to be similar to the name mentioned in Hittite inscriptions. According to the tradition, the city of Amasra was called after his uncle Amasya in the 4th century B.C. In ancient times Amasra was a center of Hellenistic civilization and administration characteristic of Hellenistic towns due to the generous and thoughtful support of Mithridates, beautiful and splendid new town. Hellenistic art and science were intensively developing as they were the first to progressively transforming his country and spreading everywhere Greek culture, but also many villages became Hellenistic towns". Mithridates was ruler of Macedonia, the goal of which was, according to Diodore, "only solidarity" (ibid., XVIII). In the 5th century Amasya was the center of Pontos-Amasya, one of the

point during the wars of Pontus against Romans in 89-87, 73-71 and 66 B.C., during which Amasya was a part of the First Armenian province of Lesser Armenia, called Second Armenia.

of King Gagik Bagratini

hand to hand: in 1075 the city was under the yoke of Seljuk Turks, then in 1204 it fell into the hands of the crusaders. After the fall of Constantinople, many Greeks left the city. One can find interesting information about nations leaving in Amasi, the town where the last Emperor of the Byzantine Empire fled. The town was founded by the King of Armenia, Smbat I, in 1065. He was the first ruler who was born there. Mostly Armenians, Greeks, Jews and lately also Turks have lived there.

er who was born there. Mostly Armenians, Greeks, Jews and lately also Turks, among which 14,000 Armenians, lived in Amasya. In 1850 the number of Armenians was 12,000. In the beginning of the twentieth century the Armenian population of Amasya was about 12,000.

practicing handicrafts and trade. Before 1915 they had about 400 workshops. The weavers were well-known. Silk weaving and flour grinding machines created industrial capacities.

in 173, 174 and 1825.

Armenian well-known physician Arak and others were born in Amasya.

many cultural and educational associations such as Enkerasirats, Dprotsasirats, Kanants and a workshop for women in Amasya (1911-1912) were published by well-known Armenian Dioceses and Bishops such as Holy Virgin, Saint Nikoghos (1218), etc. In 1915, Armenians were subjected to mass massacre and deportation to Syria and Lebanon.

A M

արհագետ Ստրաբոնը, իսկ նշանավոր քժիշկ Ամիրղովլաք Ամասիացին (XV դ.), Պոլսի պատրիարք Գալուստ Կայծակը պ:

Ամասիան նաև հոչակված էր հայ մաճրանկարիչներով. պահպանվել են տարբար ժամանակարկու գառական շաբաթ:

XIX դ. երկրորդ կեսին Ամասիայում գործել են բազմաթիվ նշակուրային և վիթազան լսավառքային ամսագրեր, Ներքեսյան, Ընթերցասիրաց, Դպրոցասիրաց, Կանանց կրթասիրաց, Հայրենասիրաց և այլն: Ամասիա-մնասիրաց, Ներքեսյան, Ընթերցասիրաց, Դպրոցասիրաց, Կանանց կրթասիրաց, Հայրենասիրաց և այլն: Ամասիա-հայերը բացեցին կանանց կար ու ձևի արհեստանոց-ուսումնարան: Հայերենով լույս էին ընծայում «Ապառաժ» շաբաթական ամսագրը (1911 թ.), «Ամասիա» կիսամյա հանդեսը (1911–12 թթ.), հիմնադրվեց «Իրիս» երրորդ և նույն անունով ամսագիրը (1911 թ.), «Ամասիա» կիսամյա հանդեսը (1911–12 թթ.), հիմնադրվեց «Իրիս» երրորդ և նույն անունով ամսագիրը (1911 թ.), «Ամասիա» կային առաջնորդարան և ազգային հիմնադրանոց, մի քանի եկեղեցի՝ երական ընկերությունը (1909 թ.): Ամասիայում կային առաջնորդարան և ազգային հիմնադրանոց, մի քանի եկեղեցի՝ ստվածածին, ս. Նիկողոս (1218 թ.), ս. Հակոբ (1255 թ.), ինչպես նաև դրանց կից՝ նախակրթական վարժարաններ: 1914–18 թթ. հայերը ենթարկվեցին զանգվածային ռշնչացման. մեծ մասը ոչնչացվեց, իսկ փրկվածները գաղթեցին Սիրիա, անան:

масия

амасия, Амара (греч. Αμάσεια происходит от Amasis) отождествляется также с известной из хеттских археологических памятников Амасией на берегу реки Ирис. Согласно традиции, город Амасия был основан во II веке до н.э. царем Митридатом VI Евпатором в честь его дяди Амасии. В древности Амасия была столицей Понтийского царства. Развивалась эллинистическая культура и характерное для эллинистических городов администрирование. Геродот пишет: «Благодаря щедрой и заботливой поддержке Митридата, во всех понтийских городах были построены красивые новые здания, а то и целые кварталы, повсюду бурно развивались эллинистическое искусство и культура, удостоены царской опеки». Митридат Евпатор постепенно преобразовал свою страну и распространял греческую культуру. В его времена не только древняя столица Амасия, но даже некоторые села превратились в города. В своем царстве Митридат Евпатор осуществлял то великое дело, которое начал Александр Македонский, согласно Диодору, «только солидарность и родовая дружба» между Азией и Европой (Diod. XVI, 10). В империи Амасия была центром одной из восьми понтийских провинций – Понтос-Амасии. В 83 году до н.э. Амасия была важным военным опорным пунктом в войнах Понта против римлян. Позже город перешел в состав Римской империи. В этот период Амасия была в составе провинции Первая Армения Малой Азии, которая в V веке стала называться Вторая Арменией.

масия стала вотчиной царя Карса Гагика Багратиони.

Сколько раз переходила из рук в руки: в 1075 г. попала под господство турок-сельджуков, в 1246 г. по сей день она под игом турок.

ии родившегося в Амасии крупнейшего географа Страбона узнаем интересные сведения о жи-
вителях разных наций.

кили в основном армяне, греки, евреи, а позже и турки.

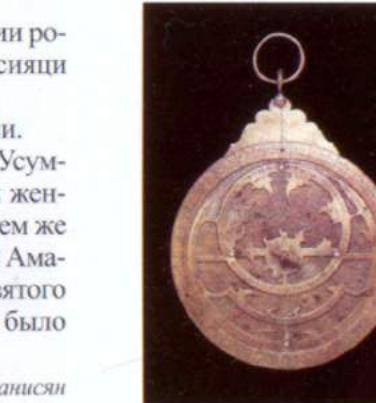
В городе было 30000 жителей, из которых 14000 армян, а в 1850 г. армян было уже больше 17000. В начале XIX в. население Амасии достигало 12000.

амасии занимались в основном ремеслами и торговлей; до 1915 года у них было около 400 мастерских известны ткани, изготовленные в Амасии армянскими ткачами. О мастерстве и изобретательности амасийцев свидетельствуют изготовленные ими в Амасии шелкоткацкие и мукомольные машины.

Существует настолько мало информации о геологии и гидрогеологии острова, что он не перенес разрушительным землетрясениям в 173, 174 и 1825

ла известна и армянским миниатюристам; сохранились иллюстрированные ими в раз-

Вторая половина XIX века в Амасии действовали многочисленные культурные и учебные заведения: Параскевян, Энгерасирац, Дпроасирац, Кананц кратасирац, Айренасирац и др. В Амасии армяне открыли училище кройки и шитья. На армянском языке издавались еженедельник «Апараж», ежемесячник (1911), полумесячное издание «Амасия» (1911–1912) и было основано театральное общество «Ирис». В Амасии имелись епархия, национальная больница и несколько церквей: Святой Богородицы, Святого Никогоса и др., с подготовительными классами. В 1914–1918 гг. армяне подверглись массовой резне, большинство чудом уцелевшие эмигрировали в Сирию и Ливан.

Ամիրդովլաթ Ամասիացի
(1420-1496), Աստրուլարտ
1479, արձիկ

ка
Amirdovlat Amasyatsi
(1420–1496). Astrolabe
1479. pewter

Амирдовлат Амасияци
(1420-1496), Астролябия
1479, олово

Հնագիտական իրերի ու նյութերի վրա պահպանվել են քարտեզներ հիշեցնող պատկերներ, որոսք որպէս սա տալիս քարտեզներու հնագոյն քարտեզների գոյության մասին: Մեզ հասած քարտեզները կատարված են ավելի ուշ՝ ժամանակաշրջա-
մանը՝ Անդրբայր Ռայան համապնդմ է Բարեկամնական քարտեզը՝ մ. թ. ա. VI-V դդ.:

Հին Հունաստանում մ. թ. ա. VI դ. աշխարհագրությունը և քարտեզագրությունը զարգանում էին արագ: Նոյն ժամանակա-
շանում տեղի ունեցավ տնտեսական վերելք, որի շնորհիվ կատարվեց ֆիզիկական և մտավոր աշխատանքի տարածու-
ման, որը նպաստեց գիտության տարրեր բնագավառների զարգացմանը: «Հնիական» դպրոցին պատկանող հոյն
առծողներն այլ գիտությունների հետ զարգացրին նաև ֆիզիկական աշխարհագրությունը: Պահանջարկ կար առանձին
կրների նկարագրությունների, որտեղից էլ առաջացավ նկարագրական աշխարհագրությունը, որը հնում հայերը կոչում էին
«քրագրութիւն» կամ «աշխարհագիր»: Ալեքսանդրիայում մ. թ. ա. II դարում մի խումբ գիտնականներ ուսումնասիրել են
մերսի նավերի կատարող՝ նպատակ ունենալով ուսումնասիրել Հունաստանի հնագույն տեղագրությունը: Սակայն այդ
ուսումնասիրությունները մեզ չեն հասել: Ստրաբոնը, հավանաբար, ծանոթ լինելով այդ աշխատանքների բովանդակությանը,
լուսագրութել է դրանց մի որոշակի մասը «Աշխարհագրություն» (Γεօγրαφικά) աշխատության մեջ: Ստրաբոնն այդ աշխա-
տությունում հաճախ է անդրախառնում նշանափոր պատմական դեմքերի ու դեմքերի. օրինակ՝
Հայաստանը նկարագրելիս ներկայացնում է այդ երկրի պատմությունը բնութագրող համա-
ռուս տեղեկություններ՝ պարսկական տիրապետությունից սկսած մինչ իր օրերը: Այդ
պատմական երկություններում չենք տեսնում պատմական աշխարհագրությանը վերաբերող
նույնեղ:

A full-length marble statue of the Roman emperor Augustus, known as the Augustus of Prima Porta. He is shown in military attire, wearing a detailed cuirass and holding a spear. A small Cupid figure is visible at his feet.

የካናዳ ተስፋዎች ማስታወሻ
በአዲስ አበባ የኢትዮጵያ

Augustus of Prima Porta,
statue of the emperor Augu-
stus in Museo Chiaramonti,
Vatican, Rome

август Прима Порты,
Статуя императора Авгу-
ста в Музее Киарамонти,
Ватикан, Рим

designed millennia ago, mostly curved on rocks and stones, were found on the territory. The result of interaction between man and nature, as learning of their surroundings was always to curve on stone and other materials (wood, bone, clay...) primitive signs, which were very simple, inspired by the sixth sense.

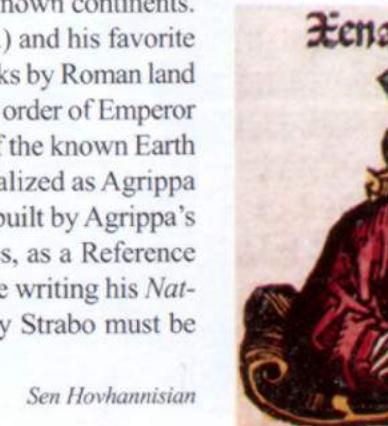
ing of maps are preserved on archeological artifacts and materials; they allow us supposing those which reached our days are from later periods. The most ancient map is considered to be 1500 B.C.

cartography developed very fast in ancient Greece in the 6th century B.C. At the same time it of which physical and intellectual works were divided, which in its turn contributed to the thinkers of Ionic School developed physical geography, alongside with other sciences. The need forming of descriptive geography which ancient Armenians called 'country-graphy' or 'wo-

Scientists investigated the catalogue of Homer's ships in Alexandria in the 2nd century B.C. of Greece. Strabo was probably acquainted with the contents of these studies and used ουρανικά.

Armenia he comes from beginning from the period of Persian yoke to his own days. Nevertheless, we don't find in historical geography.

Hellenistic period finishes with Strabo, who used to think that geography as science was different from philosophy. Only at the time Ptolemy geography was considered to be a separate science aimed at Earth, which we call cartography. In all periods leaders of great powers wanted to have exact knowledge about territories in accordance with the possibilities of that time. The Roman Empire included the Mediterranean area, so it was necessary to keep under control the whole country. Data of these studies were needed not only the map of Roman Empire, but also that of all the known continents. The first map of the world was created by the order of Emperor Octavian Augustus (63 B.C. – 14 A.D.) and his favorite architect Agrippa (67 B.C. – 12 A.D.) to map designing. On the base of Greek sources and works by Roman land surveyors, the map of the Roman Empire was designed and carved in marble by the order of Emperor Augustus. It was intended for the intention of building a column hall in which the map of the known Earth would be displayed on the wall with the help of Agrippa. This program wasn't realized as Agrippa died before the map was completed. The marble map was copied and exhibited in Rome, in a hall built by Agrippa's successor, Emperor Augustus. Emperor Augustus published Agrippa's researches, as a Reference book. Pliny the Elder used this map and the Reference book while writing his *Natural History*. Some researchers consider that the *Chorography* mentioned by Strabo must be the same reference book published by Octavian Augustus.

Xenarchus (Greek: Ξενάρχος; c. 290–230 BC) was a 1st century BC of Seleucia in Cilicia.

Xenarchus left home early, and devoted himself to the profession of teaching, first Alexandria, afterwards in Athens, and last in Rome. He was the teacher of Strabo and still living, in old age and honour, when Strabo wrote.

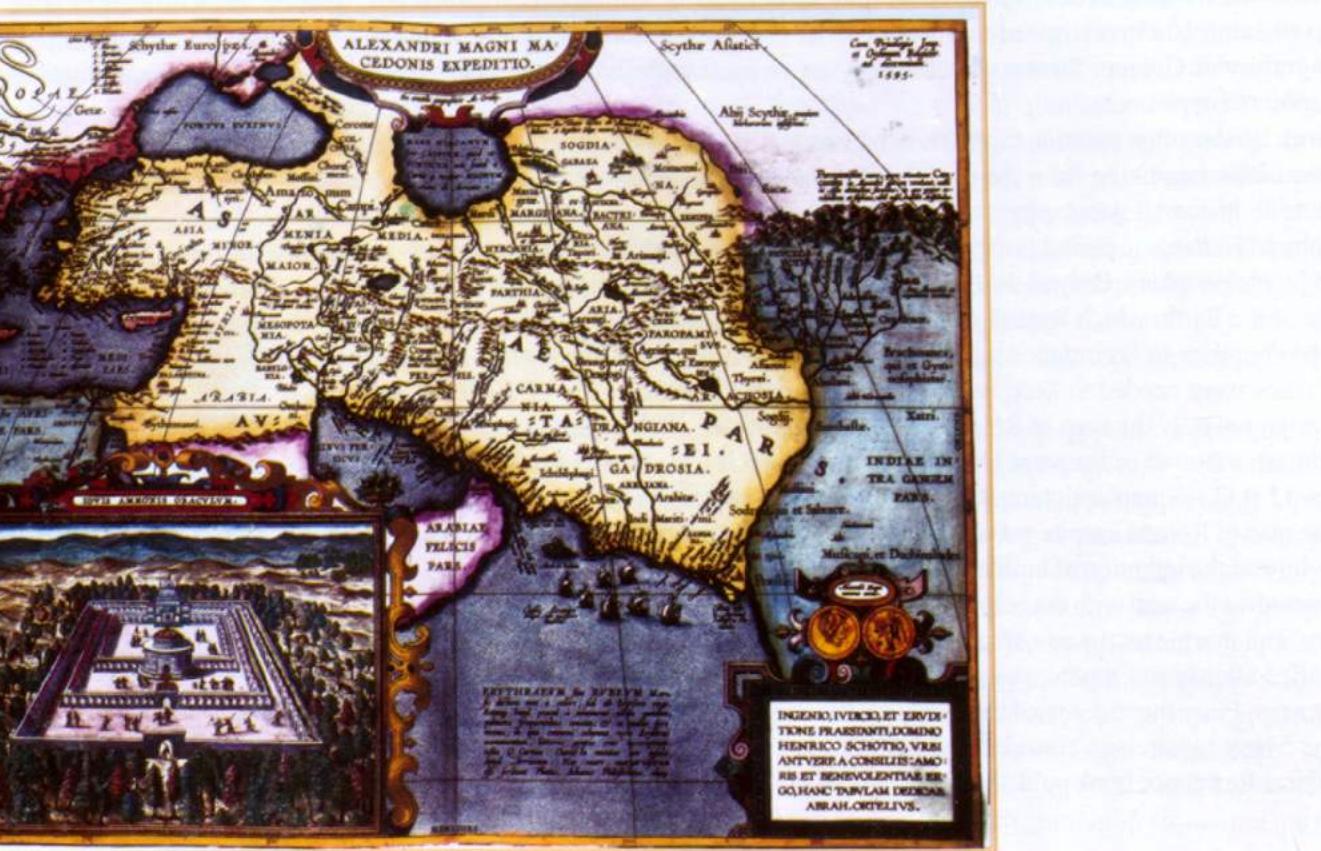
Ксена́рх (греч. Ξενάρχος, I век до н.э.–1 г. н.э.), перипатетик из Селевкии Киликийской

Ксеннарх рано покинул отчизну и посвятил себя преподаванию, сначала в Александрии, а затем в Риме. Был учителем Страбона и прожил долгую жизнь в почете и уважении.

Страбон и картография

63 р. – մ. թ. 14 թ.), մերձավորներից էր Ագրիպան (մ. թ.ա. 68–12 թթ.): Հունական աղբյուրների և հռոմեական հոդաշափերի կատարած աշխատանքների հիմքի վրա Ագրիպան կազմեց Հռոմեական պետության քարտեզը, որն Օգոստոս կայսեր հրամանով փորագրվել էր մարմարի վրա: Օգոստոս կայսրը մտադիր էր նաև կառուցել հասուլ պրահ, որտեղ Ագրիպայի օգնությամբ որմանկարի ձևով պատրաստվելու էր այն ժամանակվա հայտնի Երկրի քարտեզը: Ագրիպայի մահով ավարտին չհասցվեց այդ ծրագիրը: Հետագայում մարմարյա քարտեզը պատճենահանվել և ցուցադրվել է Հռոմում, Ագրիպայի անվան սյունասրահում, որը կառուցել էր նրա բույրը: Օգոստոս կայսրը հրապարակեց Ագրիպայի նյութերն իրքի քարտեզին կից տեղեկագիր: Պլինիոս Ավագը (23–79 թթ.) այդ քարտեզը և տեղեկագրի տվյալները օգտագործել է «Բնության պատմություն» աշխատության մեջ: Չափ հետազոտողներ ենթադրում են, թե Սուրարոնի աշխատությունում հիշատակվող «Խորոգրաֆիան» հենց Օգոստոսի հրատարակած աշխարհագրական տեղեկատուն է:

Մեմ Հովհաննիսյան

Աբրահամ Օրթելիոս
(1528–1598): «Ավերսանդր
Մակեդոնացու գրաված
Երկրները», Ամստերդամ,
1595

Abraham Ortelius (1528–1598): «Countries Conquered by Alexander of Macedonia». Amsterdam, 1595

Ավրամ Օրտելիոս (1528–1598). «Կարտա սեղանին առ Ալեքսանդր Մակեդոնական»
Ամստերդամ, 1595

На территории Армении и разных стран сохранились примитивные карты, изготовленные тысячелетия назад. Эти карты – результат контактов между человеком и природой, поскольку для людей было важно познание местности, а для ее запоминания производились примитивные гравировки на разных материалах (дерево, кость, глина и т.п.) с поразительной точностью и простотой, как будто срабатывало какое-то шестое чувство.

На археологических предметах и материалах сохранились рисунки, напоминающие карты, что дает основание предполагать о существовании древнейших карт. Дошедшие до нас карты относятся к более позднему времени. Самой древней картой считается Вавилонская карта VI-V веков до н.э.

В VI веке до н.э. география и картография быстро развивались в древней Греции. К тому времени относится и экономический подъем, в результате чего произошло разделение физического и умственного труда, что способствовало развитию различных областей науки. Наряду с другими науками, греческие мыслители «Ионической» школы развили и физическую географию. Существовала необходимость описания отдельных стран, откуда и возникла описательная география, которую армяне в древности называли «странографией» или «мироописанием».

Во II веке до н.э. группа ученых изучила в Александрии каталог кораблей Гомера, с целью исследования древнегреческой топографии. Однако эти исследования не дошли до наших дней. Будучи, вероятно, знакомым с содержанием этих исследований, Страбон использовал некоторую их часть и в своей «Географии» (Географіка).

В своем труде Страбон часто обращается к известным историческим событиям и лицам. Так, например, описывая Армению, он приводит краткие сведения, характерные для ее истории, начиная с персидского владычества до его дней. В этих исторических экскурсах мы не находим материалов, касающихся исторической географии.

География эллинистического периода заканчивается со Страбоном. Страбон находил, что география, как наука, отличается от философии, но сюю занимались именно философы. Только во времена Птолемея география стала считаться отдельной наукой, предназначеннной для графического изображения известных частей света, то что мы сейчас называем картографией. Во все времена правители сверхдержав чувствовали необходимость в точных картах соседних и подвластных стран, в соответствии с возможностями той эпохи. Римская империя включала бассейн Средиземноморья, а для осуществления контроля над страной требовались новые географические исследования. На основании данных этих исследований, были составлены карты не только территории самой империи, но и известных тогда регионов. Велик вклад императора Октавиана Августа (63 г. до н.э. – 14 г. н.э.) и его приближенного Агриппы (68–12 гг. до н.э.) в деле составления карт. На основании греческих источников и работ, произведенных римскими землемерами, была создана карта Римского государства, которая по приказу императора Августа была высечена в мраморе. Император Август был намерен построить также отдельный зал, где собирался с помощью Агриппы представить в виде стенной росписи карту известного тогда мира. Из-за смерти Агриппы это начинание осталось незаконченным. Мраморная карта был скопирована и представлена в Риме в колонном зале имени Агриппы, построенном его сестрой. Император Август опубликовал материалы Агриппы в качестве справочника к карте. Плиний Старший использовал эту карту и данные справочника в своем труде «Естественная история». Многие исследователи предполагают, что «Хорография», упомянутая Страбоном, и есть географический справочник, опубликованный Октавианом Августом.

Сен Օգանոսյան

Հ. Կիպերտի, «Asia Citerior»: Բարտեզում ցույց
է տրված Մեծ և Փոքր
Հայրդ: Բեռլին, 1856

H. Kipert. «Asia Citerior». Map of Historical Armenia. The map shows Lesser and Greater Armenia. Berlin, 1856.

Г. Киперти, карта «Asia Citerior». На карте показана Малая и Большая Армения. Берлин, 1856

Սովորենացի,
Աշխարհացոյ (Աշխար-
հագործուն) V դ.:
1736 թ. Լոնդոնում Վիլյամ և
Ջորջ Ուիլսոններ նորագույն բարգավանել ու
հրատարակել են
Մ. Խորենացու «Հայոց
պատմություն» և
«Աշխարհացոյց»
աշխատությունները:
Գրքում տպագրվել են նաև
քարտեզ՝ Մեծ Հայքը իր
15 նահանգով ըստ
«Աշխարհացոյց»:

Movses Khorenatsi,
Ashkharhatsuyts (Geography), 5th C.

In 1736, the History of
Armenia and Geography by
Movses Khorenatsi were
translated into Latin and
published in London by
brothers William and
George Winston. The map
shows fifteen provinces of
Greater Armenia.

Մօվսէ Խօրենաց. Կիրականաց (Գեղագիւն),
V վ.

В 1736 г. в Лондоне были
переведены на латинский
язык «История Армении»
и «География», которые
издали братья Уильям и
Джордж Уинстонсы. На
карте показаны 15 про-
винций Великой Армении.

Ստրաբոն, փորագրություն
փալտի վրա, 15-րդ դար

Страбон, гравюра на де-
реве XV века

Strabo, gravure on wood of
the 15th century

ԳԻՐՔ I

BOOK I

II 34. Հայոց Ասորիների և Արաբների ժողովուրդը մեծ ցեղակցություն է ցույց տալիս լեզվի, կյանքի և մարմնի նկարագրի կողմից, անշուշտ վորովենու իրար հարկան են: Հայտնապես Միջազգետրում, վոր այս յերեք ժողովուրդներից ե բաղկացած, նաև անոնությունը ավելի շատ է յերևում ճարանց մեջ: Եթե իսկ կլիմայի պատճառով լինի զգայի տարրերություն հյուսիսայինների և հարավայինների միջև, և սրանց ու միջին սահմանի թանկիչների միջև, այնուամենայնիվ ընդհանուր հատկությունները գերակշռութ են: Ասորեստանցիք և Արիացիք ելքե՛ այս ժողովուրդների և բա-
հանություն: Այդ ժողովուրդների անվանակոչությունը յենթադրել է տալիս նաև իրար հետ մեծ նաև անոնություն ունին: Այդ ժողովուրդների անվանակոչությունը յենթադրել է տալիս նաև իրար հետ մեծ նաև անոնություն ունին: Այն ժողովուրդները, վոր մենք Ասորի յենք կոչում, իրենք Ասորիները [հայ և]՝ Արամայեցի յեն կոչում. սամանություն: Այն ժողովուրդները, վոր մենք Ասորի յենք կոչում, իրենք Ասորիները [հայ և]՝ Արամայեցի յեն կոչում. սամանություն: Այն ժողովուրդները, վոր մենք Ասորի յենք կոչում, իրենք Ասորիները [հայ և]՝ Արամայեցի յեն կոչում. սամանություն:

(Meineke, I. էջ 53-54, Tardieu, I. էջ 71)

Meineke-ի բնագրում կա
այս բառը, բայց Tardieu-ի
բարգանության մեջ
գոյություն չունի իրա-
վացի կերպով:

II 34. Posidonius seems to me to adopt the better plan after all, in looking for the etymology of names in nations of one stock and community; thus between the Armenians, Syrians, and Arabians there is a strong affinity both in regard to dialect, mode of life, peculiarities of physical conformation, and above all in the contiguity of the countries. Mesopotamia, which is a motley of the three nations, is a proof of this; for the similarity amongst these three is very remarkable. And though in consequence of the various latitudes there may be some difference between those who dwell in the north,¹ and those of the the south,² and again between each of these and the inhabitants of the middle region,³ still the same characteristics are dominant in all. Also the Assyrians and Arians have a great affinity both to these people and to each other. And [Posidonius] believes there is a similarity in the names of these different nations. Those whom we call Syrians style themselves Armenians and Arammæans, names greatly like those of the Armenians, Arabs, and Erembi. Perhaps this [last] term is that by which the Greeks anciently designated the Arabs; the etymon of the word certainly strengthens the idea. Many deduce the etymology of the Erembi from ἔρων ἐμ<*>αίνειν, (to go into the earth,) which [they say] was altered by the people of a later generation into the more intelligible name of Troglodytes,⁴ by which are intended those Arabs who dwell on that side of the Arabian Gulf next to Egypt and Ethiopia.

II 34

1. The Armenians.
2. The Arabs.
3. The Syrians.
4. Dwelling in caves.

II 39. [Խոսում ե Արգոնավորդների կրկին արշավանքների մասին՝ առաջնորդությամբ Յատնի և Ֆրիբոսի, հերուս
և Օրանց մասին յեղած զուր կաևածները, և իրև ապացոյց՝ հիշատակում և նախ Հոմերոսի վկայությունը, և յերկրորդ
վոր՝]

Կան հիշատակարաններ յերկու արշավանքների մասին ել, ինչպես Ֆրիբոսնը՝ Կողքիսի և Իբրիտոյի սահմաններում,
և այն Յատնները, վորոնք Հայաստանի, Մարաստանի և սրանց հարևան յերկրների շատ վայրերում ցույց են տրվում:

(Meineke, I. եջ 59, Tardieu, I. եջ 78)

III 2. [Քննադատում ե Երատոսի ասում՝ իր հակասությունների համար, որինակ նախ պատմում ե թե՝]

Ինչպես Յատնը, վոր իր նավերը բողնելով, Կողքիսից մինչև Հայաստան և Մարաստան արշավեց, իսկ ավելի
հետո ասում ե թե հները չեն համարձակվել վո՞չ Եվրոպում նավել, վոչ ել Լիբիա, Սիրիա և Կիլիկիա:

(Meineke, I. եջ 62, Tardieu, I. եջ 82)

III 4. Քսանքուսը ասել ե թե Արտարքուսնի որով յեղել ե մեծ յերաշտ. վոր չորացրել ե զետերը, լճերը և ջրհորները, թե
անեսել ե շատ տեղերում. ծովերից հեռու, խեցակերպ քար և կամ կտիսի ու քերամիկի հետքերով. ինչպես և ծովի ջրի
լճեր Հայաստանում, Մատիանայում և Ստորին Փոխիզիայում, վորից կարելի յե համոզվել թե այդ դաշտերն առաջ ծով
են յեղել:

(Meineke, I. եջ 64, Tardieu, I. եջ 84)

III 21. [Խոսում ե գանազան յերկրաշարժների, ջրհեղեղների, քաղաքների կործանման. ինչպես նաև ժողովուրդների
գաղթականության մասին. վորոնք հիշատակում են հները: Գալքող ժողովուրդների բվում հիշում ե նախ իրեւնք]

Որինակ՝ արևոտքի երեմները, վորոնք գաղթել են Պոնտոսի և Կողքիսի վերևի յերկրները (վորոնք Արաքը
բաժանում ե Հայաստանից, ինչպես ասում և Ապոլոնորոսը կամ ավելի ճիշտ՝ Կուրը և Մոսքիկյան լեռները):

(Meineke, I. եջ 80, Tardieu, I. եջ 103)

· Փակագծված մասը
համարվում է հետիւնների
ձեռքով հավելված:

II 39. If, however, the expedition to the Phasis, fitted out by Pelias, its return, and the conquest of several islands, have at the bottom any truth whatever, as all say they have, so also has the account of their wanderings, no less than those of Ulysses and Menelaus; monuments of the actual occurrence of which remain to this day elsewhere than in the writings of Homer. The city of Æa, close by the Phasis, is still pointed Out Æetes is generally believed to have reigned in Colchis. the name is still common throughout the country, tales of the sorceress Medea are yet abroad, and the riches of the country in gold, silver, and iron, proclaim the motive of Jason's expedition, as well as of that which Phrixus had formerly undertaken. Traces both of one and the other still remain. Such is Phrixum, midway between Colchis and Iberia, and the Jasonia, or towns of Jason, which are every where met with in Armenia, Media, and the surrounding countries.

III 2. Having remarked that the ancients, whether out on piratical excursions, or for the purposes of commerce, never ventured into the high seas, but crept along the coast, and instancing Jason, who leaving his vessels at Colchis penetrated into Armenia and Media on foot, he proceeds to tell us that formerly no one dared to navigate either the Euxine or the seas by Libya, Syria, and Cilicia.

III 4. Xanthus mentioned that in the reign of Artaxerxes there was so great a drought, that every river, lake, and well was dried up: and that in many places he had seen a long way from the sea fossil shells, some like cockles, others resembling scallop shells, also salt lakes in Armenia, Matiana, and Lower Phrygia, which induced him to believe that sea had formerly been where the land now was.

III 21. Those who desire to instil into us that more perfect freedom from [ignorant] wonder, which Democritus and all other philosophers so highly extol, should add the changes which have been produced by the migrations of various tribes: we should thus be inspired with courage, steadiness, and composure. For instance, the Western Iberians,¹ removed to the regions beyond the Euxine and Colchis, being separated from Armenia, according to Apollodorus, by the Araxes,² but rather by the Cyrus³ and Moschican mountains.⁴

III 21

1. The Western Iberians are the people who inhabited Spain, and were said to have removed into Eastern Iberia, a country situated in the centre of the isthmus which separates the Euxine from the Caspian Sea. The district is now called Carduel, and is a region of Georgia.

2. The river Aras.

3. The river Kur.

4. The mountains which border Colchis or Mingrelia on the south.

74. Ասում են թե Վրկանիայում մի վորթաստունկը տալիս ե մի մետրես* զինի, մի թզենին 60 մեղիմնոս* բուգ. իսկ ասկից ընկած մի ցորենը նորից ե բուսնում, մեղութերը ծառերի մեջ փեքակ են շինում և մեղրը տերևներից հոսում Նույնպես ե լինում Մատիանում՝ Մարաստան, և Չակաշենում և Արարտենում՝ Հայաստան: Բայց այդ տեղերում յնքան զարմանալի չե այդ, վորովիետև ավելի հարավ են քան Վրկանիան, և մյուս յերկրներից տարբերվում են օփավոր բարեխառնությամբ:

ardieu, l. 69 122)

17. [Խոսում է Դեմաքոսի աշխարհագրական շափումների մասին և գտնում է վոր նրա հաշվով]
Բակտրիան լինում է շատ ավելի հյուսիսի քան Կասպից կամ Վրկանաց ծովի բերանը, վոր Կասպից ծովի ողբից և Հայկական ու Մարական լեռներից շուրջ 6000 ստադիոն հեռու յե, և սակայն քում ե իբր ամենայուսիսային կետը՝ մինչև Հնդկաստան տարածված այս ծովափի, և Հնդկաստանից սկսած նավարկելի յե, ինչպես առում ե այս տեղերի կառավարիչ Պատրիկեսը:

Cardieu, l. 62 (125)

21. [Զննադատում և Հիպոթեքոսին և գտնում ե, վոր նրա ասածները հաճախ հիմնվում են իր նախորդների արած խայների և կամ նրանցից հանած սխալ հետևությունների վրա: Այսպես, որինակ՝]

Երատոքթենսի ասելուց թե Բարեկոնից մինչև Թափսակոս 4800 ստադիոն և այստեղից ել դեպի հյուսիս մինչև այստանի լեռները 2100 ստադիոն, չի հետևում վոր Բարեկոնից իր միջորեականով մինչև հյուսիսային լեռները 000 ստադիոնից ավելի յե, վո՞չ ել թե Թափսակոսից մինչև այդ լեռները 2100 ստադիոն, քանի վոր դեռ չչափած նազորդ ել կա:

Tardieu, l. 59 (29)

23. [Խոսում է Երատոսթենեսի չափական մի քանի անճշտությունների մասին և ավելացնում ե.]

Ակներն եւ վոր Յեփրատը, Վորով արևմտյան կողին եւ վորոշում, բալորովին ուղիղ գծով չե. այլ լեռներից դորս լալոց հետո հոսում եւ դեպի հարավ, հետո դառնում եւ դեպի արևելք և դարձյալ դեպի հարավ՝ մինչև ծովը թափվելը: Երատուրենեսն նև ցույց եւ տախս զետի ուղղընթաց շինելը, յերբ բացատրելով Միջագետքի ձևը, վոր կազմում են որար միանալով Տիգրիսն ու Յեփրատը, թիանավի յե նմանեցնում: Այսպես եւ նա անվանում: Նաև ամբողջապես չե

Hyrcania each vine produces a metre¹ of wine, and each fig tree 60 medimni² of fruit. That sk on to the earth spring up the year following; that bee-hives are in the trees, and the leave with in the part of Media called Matiana,³ and also in Saca-sena and Araxena, countries o to be wondered at, since they lie more to the south than Hyrcania, and surpass the rest o e; but in Hyrcania it is more remarkable.

of Deimachus add to the 30.000 stadia the distance to Taprobane and the boundaries of the
less than 4000 stadia,¹ they will then remove Bactria and Aria from their actual localities and
zone, a distance equal to that which Hipparchus states to be between the equator and [the re-
ries will therefore be removed 8800 stadia north of [the mouth of] the Dnieper and Keltica
ia from the equator to the parallel of latitude which separates the temperate from the tor-
Country.² We have proved that the regions not more than 5000 stadia north of Keltica, a
t their reasoning leads to the conclusion that there is another circle fitted for the habitation
erme. And that Bactra is still farther north than the mouth of the Caspian or Hyrcanian Sea
in the recess of the Caspian and the mountains of Armenia and Media, and which appears
le coast as far as India, with a sea navigable to India all the way, as Patrocles, who had the g

which follow. Hipparchus, treating of these subjects, either asserts things similar to those
as for granted matters which are not so, or draws improper sequences. For instance, from the
distance from Babylon to Thapsacus¹ is 4800 stadia, and thence northward to the mountains
does not follow that, starting from the meridian of that city, the distance to the northern mountains
Sthenes never says that the distance from Thapsacus to these mountains is 2100 stadia, but
assured; so that this argument [of Hipparchus], founded on a false hypothesis, amounts to nothing,
that Thapsacus lies more than 4500 stadia north of Babylon.

manner but imperfectly traced the outlines of his second section, the third section, for various reasons has been already explained, viz. that the line from the Caspian Gates to Carmania is a portion common both to the third and second sections. Secondly, on account of the Persian C

OK II

I 14

1. This was the principal Greek liquid measure, and was 3-4^{ts}s of the medimnus, the chief dry measure. The Attic metretes was half as large again as the Roman Amphora quadrantal, and contained a little less than 7 gallons. Smith.

In these
ry in the
e, which
1 gallon. Smith.
2. The medimnus contained
nearly 12 imperial gallons
11 bushel. This was the Attic
medimnus, the Æginetan
and Ptolemaic was half as
much again, or in the ratio
3: 2 to the Attic. Smith.

et, which
n 34,000
he Dnie-
are rec-
nd which
me.³ are
3. 2 to the Antic. Smith.
3. Malias was a province
of Media on the frontiers of
the present Kurdistan; Sad-
sena, a country of Armenia,
on the confines of Albania;
Schirvan; Araxena, a pro-
vince traversed by the river
Araxes.

although
is distant
most nort-
of these

have al-
ation [of

I 17
1. Strabo is too fond of this kind of special pleading: before, in order to controvert Hipparchus, he estimated this distance at 3000 stadia; now he adds an additional thousand stadia in order to get a latitude which shall be the southern limit of the habitable earth.

tion of Armenia² have 6000 thereof (lid Era-
bile earth).
2. The Greek has κινδυμωρχόου ἴνδικης. We have omitted the latter word altogether from the translation, as being a slip of the pen. Strabo certainly never supposed the Cinnamon Country to be any where in India.

3. Ireland.
121
1. Now Ruins, near Jerobok
or Jerabees, the ancient

շափված Յեփրատի գծած արևմտյան կողը, այլ Երատոսրենեսն ել ասում ե, վոր Հայաստանի և հյուսիսային լեռների մերձակա մասը չի կարողացել շափել՝ շափելու անկարելիության պատճառով:

(Meineke, I. էջ 103-4. Tardieu, I. էջ 131)

I 25-26 ... Վորովիետն Յեփրատը մինչև մի վորոշ տեղ դեպի հարավ հոսելով թեքվում ե շատ դեպի արևելք: ... Վորովիետն յերե Երատոսրենեսը Թափսակոսի անցրից Յեփրատի ուղղությամբ մինչև Բարելոն դնում ե 4800 ստադիոն, և այնուեղից ել մինչև Յեփրատի գետաբերանը և Տերելոն քաղաքը 3000 ստադիոն, Թափսակոսից հյուսիսային կողմով մինչև Հայաստանի դոմերն ե միայն շափված, վոր ե իր 1100 ստադիոն, իսկ Գորդիենի և Հայաստանի միջով անցած մասը չե շափված, վորով և հաշիվը պակաս ե մնացած... Տիգրիս գետն ու Յեփրատը հոսելով Հայաստանից դեպի հարավ, յերե անցնում են Գորդիենի լեռները, մի մեծ շրջան են գծում և պարփակում Միջազգությի լեռաբանակ յերկնոր, հետո շուր են գալիս դեպի ձմեռնային արևելքն ու հարավը, մանավանդ Յեփրատը, վոր հետզետե մոտենալով Տիգրիսին՝ դեպի Շամիրամի պարիսամերը և Ոախս կոչված գյուղը, անցնում ե սրանից իր 200 ստադիոն հեռվից և հոսելով Բարելոնի միջով՝ թափվում ե Պարսից ծոցը:

(Meineke, I. էջ 105-6. Tardieu, I. էջ 133-4)

I 29. «Յերե մտածենք, ասում ե Հիպակրոսը, Թափսակոսից դեպի հարավ քաշված մի ուղիղ գիծ և Բարելոնից դեպի նույնը մի ուղղահայաց, կատացվի մի ուղղանկյուն յեռանկյուն, վոր կազմված ե Թափսակոսից Բարելոն ձգված կողից և Բարելոնից դեպի Թափսակոսի միջորեական գիծը քաշված ուղղահայացից և նոյն Թափսակոսի միջորեականից»: Այս յեռանկյան հակուղիով դնում ե այն ուղիղ գիծը, վոր գնում ե Թափսակոսից Բարելոն, և ասում ե թեականից: Այս յեռանկյան հակուղիով դնում ե այն ուղիղ գիծը, վոր գնում ե Թափսակոսից Բարելոն, և ասում ե 4800 ստադիոն. իսկ Բարելոնից մինչև Թափսակոսի միջորեական գիծը քաշված ուղղահայացը մի փոքր ավելի քան 1000 ստադիոն, այսքան վորքան ավելի ե Թափսակոսի գիծը Բարելոնի գծից: Սրանցից յեզրակացնում ե, վոր ուղղանկյան մնացյալ կողմը քազմից ավելի մեծ ե քան իիշյալ ուղղահայացը: Սրան ավելացնում ե Թափսակոսից հյուսիս մինչև Հայաստանի լեռները ձգված գիծը, վորի շափված մասը՝ Երատոսրենես ասում ե թե 1100 ստադիոն ե, իսկ շափված մասը բողնում ե: Այս ել առնվազն յենքաղը կուն 1000, վորով ամբողջը լինում 2100, վոր ավելացնելով Բարելոնից քաշված ուղղահայացի յեռանկյան ուղիղ գծի վրա, ստացվում ե քազմահազար ստադիոնների մի հեռավորություն Հայաստանի լեռներից և Արենի գուգահեռականից մինչև Բարելոնից քաշված ուղղահայացը, վոր Բարելոնի գուգահեռականի վրա յե նսում: Սակայն Արենի գուգահեռականից մինչև Բարելոնինը յեղած տարածությունը դուրս ե գալիս, վոր ավելի մեծ չե 2400 ստադիոնից, ընդունելով ամբողջ միջորեականի շափը այնքան ստադիոն, ինչքան ասում ե Երատոսրենեսը: Յերե այդպես ե, Հայաստանի և Տավրոսի

continuity of the southern side, as he himself tells us, he has been obliged to take the measured road running through Susa and Persepolis to the boundaries of Carmania and Persia, and suppose it straight.¹ This road, which he calls the southern side, is a little more than 9000 stadia. He does not, however, tell us, that it runs parallel to the northern side. It is also clear that the Euphrates, which he makes the western boundary, is any thing but a straight line. On leaving the mountains it flows south, but soon shifts its course to the east; it then again pursues a southerly direction till it reaches the sea. In fact, Eratosthenes himself acknowledges the indirect course of this river, when he compares the shape of Mesopotamia, which is formed by the junction of the Tigris and Euphrates, to the cushion on a rower's bench. The western side bounded by the Euphrates is not entirely measured; for he tells us that he does not know the extent of the portion between Armenia and the northern mountains,² as it has not been measured. By reason of these hindrances he states that he has been only able to give a very superficial view of the third section, and that his estimate of the distances is borrowed from various Itineraries, some of them, according to his own description, anonymous. Hipparchus therefore must be considered guilty of unfairness, for criticising with geometrical precision a work of this general nature. We ought rather to be grateful to a person who gives us any description at all of the character of such [unknown] places. But when he urges his geometrical objections not against any real statement of Eratosthenes, but merely against imaginary hypotheses of his own creation, he shows too plainly the contradictory bent of his mind.

I 25-26. Thus, says Eratosthenes, we have given you a description of the northern side; as for the southern, we cannot take its measure along the sea, on account of the Persian Gulf, which intercepts [its continuity], but from Babylon through Susa and Persepolis to the confines of Persia and Carmania there are 9200 stadia. This he calls the southern side, but he does not say it is parallel to the northern. The difference of length between the northern and southern sides is caused, he tells us, by the Euphrates, which after running south some distance shifts its course almost due east.

Of the two remaining sides, he describes the western first, but whether we are to regard it as one single straight line, or two, seems to be undecided. He says.—From Thapsacus to Babylon, following the course of the Euphrates, there are 4800 stadia; from thence to the mouth of the Euphrates¹ and the city of Teredon, 3000² more; from Thapsacus northward to the Gates of Armenia, having been measured, is stated to be 1100 stadia, but the distance through Gordyæa and Armenia, not having yet been measured, is not given. The eastern side, which stretches lengthwise through Persia from the Red Sea towards Media and the north, does not appear to be less than 8000 stadia, and measured from certain headlands above 9000, the rest of the distance through Parætacena and Media to the Caspian Gates being 3000 stadia. The rivers Tigris and Euphrates flowing from Armenia towards the south, after having passed the Gordyæan mountains, and having formed a great circle which embraces the vast country of Mesopotamia, turn towards the rising of the sun in winter and the south, particularly the Euphrates, which, continually approaching nearer and nearer to the Tigris, passes by the rampart of Semiramis,³ and at about 200 stadia from the village of Opis,⁴ thence it flows through Babylon, and so discharges itself into the Persian Gulf. Thus the figure of Mesopotamia and Babylon resembles the cushion of a rower's bench.—Such are the words of Eratosthenes.

I 29. But taking this for granted, and proving, as he imagines, that, according to Eratosthenes, Babylon is east of Thapsacus rather

Europus; not Deer or Deir.
2. Probably the present Barrena, a branch of the Taurus.

I 23

1. The ruins of Babylon, still called Babil, are on the Euphrates, neat Hilleh. Susa is now Suz or Schuss, and not Schoster or Toster. The ruins of Persepolis remain, and may be seen near Istakar, Tchilmiran and Nakchi-Rustan.
2. Between Thapsacus and Armenia.

I 25-26

25

1. This ancient embouchure of the Euphrates is now known as Khor-Abdilah.
2. Read 3300.

3. Thought by Col. Rawlinson to be the Chai-i-Nimrud, usually supposed to mark the site of the Median wall of Xenophon.
4. Situated on the Tigris.

25

1. Or second side.

2. Hipparchus found by this operation that the distance from the parallel of Babylon to that of the mountains of Armenia was 6795 stadia.

3. See Humboldt, *Cosmos* ii. p. 556, note, Bohn's edition.

4. Eratosthenes estimated 252,000 stadia for the circumference of the earth.

V 11

1. Tuscany.

2. Strabo was of Amasea, a city of Pontus, close to the Euxine. He travelled through Egypt and reached Philæ, which is about 100 stadia above Syene, the commencement of Ethiopia.

V 31

1. Mingrelia.

2. Cappadocia comprehended a portion of the modern Roum and Karamania between the Euphrates and the river Halys.

3. Under this name Strabo included a portion of the kingdom of Pontus and other small tribes as far as Colchis.

4. Now the Kizil-Irmak.

5. The northern and western portions of Phrygia.

V 32

1. Probably an interpolation.

2. The mountaineers of Paropamisus were those who inhabited the mountains which separate Bactriana from India.

3. The Parthians occupied the mountains north of the modern Khorasan.

լեռները Արենքի զուգահեռականի վրա չեն, ինչպես Երատոսրենեսն է ասում, այլ շատ հազարավոր ստադիոն ավելի հյուսիս, համաձայն ինց սրա տվյալների: Միևնույն ժամանակ վոր գործարկել է անհարիք յենթաղրություններ ուղղանկյուն յեռանկյունը կազմելու համար, ճեղք և առել նաև անընդունելի մի քան, այն թե ուղիղ անկյան հակուղիը, վոր և Թափսակոսից մինչև Բարելոն քաշված ուղիղ գիծը՝ 4800 ստադիոն է: Վորովիետն Երատոսրենես ասում է թե Յեփրատն է այն ճանապարհը, և թե Սիրագետքը Բարելոնի հետ պարփակված է մի մեծ շրջանակի մեջ, վոր գծում են Յեփրատն ու Տիգրիսը, բայց շրջագծի մեծ մասը ասում է թե ձևացած է Յեփրատից: Այնպես վոր մեջ, վոր գծում են Յեփրատն ու Տիգրիսը Բարելոն քաշված ուղիղ գիծը վոչ Յեփրատի լեզերով և զնում, վոչ այնքան ստադիոն յերկարություն ունի և վոչ ել մոտավորապես այնքան: Ուրեմն յենթաղրությունը տապալվում է: Արդեն ասվեց վոր անկարելի յե թե յերկու տվյալ գիծ Կասպյան դրսերից իջնելին մին դեպի Թափսակոս, մյուսը դեպի Հայաստանի լեռները, Թափսակոսի հակընդիմ, և Թափսակոսից՝ ըստ Հայպարքոսի առնվազն 2100 ստադիոն հեռու, և յերկուսն ել զուգահեռական լինելին թե իրար և թե Բարելոնից անցնող գծին, վոր Երատոսրենեսը հարավային կող կոչեց: Նա չկարդացավ տալ լեռների յերկարությամբ գնացող ճանապարհի միշտ շափու, տվել է Թափսակոսից մինչև Կասպյան դրսերը գնացող ճանապարհը, և հայտարարել է թե մոտավորապես է ասում: Բացի սրանից, ուգելով Արիանեսից դրսերը գնացող ճանապարհը և հայտարարել է այս իրար յերկարությունը տալ, շատ հետաքրքիր չեր իրան այս գիծը շափել:

(Meineke, I. էջ 107-9, Tardieu, I. էջ 136-8)

I 36. Մենք դրինք Երատոսրենեսի այն հայտարարությունը, ըստ վորում Տիգրիսը և Յեփրատը շրջապատում են Արգագետքը և Բարելոնը, և թե շրջագծի մեծ մասը Յեփրատն է քաշում, վորովիետն հյուսիսից հարավ հոսելով՝ դառնում է դեպի արևելք և այստեղից թերվում է դեպի հարավ:

(Meineke, I. էջ 117, Tardieu, I. էջ 146)

I 38. ... Տիգրիսն ու Յեփրատը շրջապատելով Արգագետքը, միշտ հոսում են դեպի արևելք, հետո դառնում դեպի հարավ և մոտենում թե իրար և թե միաժամանակ Բարելոնին...

(Meineke, I. էջ 120, Tardieu, I. էջ 149)

V 11. Մենք շրջել ենք արևմուտքից՝ Հայաստանից մինչև Տիբենյան ծովի յեզերոց Սարդենիոն դեմ, իսկ հարավից Եվբինյան ծովից մինչև Երովիայի սահմանները:

(Meineke, I. էջ 156, Tardieu, I. էջ 191)

more than 1000 stadia, he draws from this false hypothesis a new argument, which he uses to the following purpose; and says, If we suppose a right line drawn from Thapsacus towards the south, and another from Babylon perpendicular thereto, a right-angled triangle would be the result; whose sides should be, 1. A line drawn from Thapsacus to Babylon; 2. A perpendicular drawn from Babylon to the meridian of Thapsacus. The hypotenuse of this triangle would be a right line drawn from Thapsacus to Babylon, which he estimates at 4800 stadia. The perpendicular drawn from Babylon to the meridian of Thapsacus is scarcely more than 1000 stadia; the same amount by which the line drawn [from the Caspian Gates] to Thapsacus exceeds that [from the common frontier of Carmania and Persia] to Babylon. The two sides [of the triangle] being given, Hipparchus proceeds to find the third, which is much greater than the perpendicular¹ aforesaid. To this he adds the line drawn from Thapsacus northwards to the mountains of Armenia, one part of which, according to Eratosthenes, was measured, and found to be 1100 stadia; the other, or part unmeasured by Eratosthenes, Hipparchus estimates to be 1000 stadia at the least: so that the two together amount to 2100 stadia. Adding this to the [length of the] side upon which falls the perpendicular drawn from Babylon, Hipparchus estimated a distance of many thousand stadia from the mountains of Armenia and the parallel of Athens to this perpendicular, which falls on the parallel of Babylon.² From the parallel of Athens³ to that of Babylon he shows that there cannot be a greater distance than 2400 stadia, even admitting the estimate supplied by Eratosthenes himself of the number of stadia which the entire meridian contains;⁴ and that if this be so, the mountains of Armenia and the Taurus cannot be under the same parallel of latitude as Athens, (which is the opinion of Eratosthenes,) but many thousand stadia to the north, as the data supplied by that writer himself prove.

But here, for the formation of his right-angled triangle, Hipparchus not only makes use of propositions already overturned, but assumes what was never granted, namely, that the hypotenuse subtending his right angle, which is the straight line from Thapsacus to Babylon, is 4800 stadia in length. What Eratosthenes says is, that this route follows the course of the Euphrates, and adds, that Mesopotamia and Babylon are encompassed as it were by a great circle formed by the Euphrates and Tigris, but principally by the former of these rivers. So that a straight line from Thapsacus to Babylon would neither follow the course of the Euphrates, nor yet be near so many stadia in length. Thus the argument [of Hipparchus] is overturned. We have stated before, that supposing two lines drawn from the Caspian Gates, one to Thapsacus, and the other to the mountains of Armenia opposite Thapsacus, and distant therefrom, according to Hipparchus's own estimate, 2100 stadia at the very least, neither of them would be parallel to each other, nor yet to that line which, passing through Babylon, is styled by Eratosthenes the southern side [of the third section]. As he could not inform us of the exact length of the route by the mountains, Eratosthenes tells us the distance between Thapsacus and the Caspian Gates; in fact, to speak in a general way, he puts this distance in place of the other; besides, as he merely wanted to give the length of the territory between Ariana and the Euphrates, he was not particular to have the exact measure of either route. To pretend that he considered the lines to be parallel to each other, is evidently to accuse the man of more than childish ignorance, and we dismiss the insinuation as nonsense forthwith.

I 36. We have before cited the statement of Eratosthenes, that Mesopotamia and Babylon are encircled by the Tigris and Euphrates, and that the greater portion of the Circle is formed by this latter river, which flowing north and south takes a turn to the east, and then, returning to a southerly direction, discharges itself [into the sea].

V 31. Մասամբ Վրկանեց ծովի և սրա ու Պոնտոսի միջև գտնված ամրող պարանոցի հարավում, գտնվում է Հայաստանի մեծ մասը և Կոորիխը և Կապաղովկիան ամրողապես մինչև Եփրամյան Պոնտոսը և Տիբրանյան ցեղերը...

(Meineke, I. էջ 174, Tardieu, I. էջ 210)

V 32. Տավրոսից այս կողմ կարգով գալիս են լեռնաբնակ Պարոպամիսացիք և Պարթևները, և Մարաստանի, Հայաստանի ու Կիլիկիայի ժողովուրդները, և Կատառնացիք ու Պիսիդացիք:

(Meineke, I. էջ 174, Tardieu, I. էջ 210)

V 32. Ծովի մոտ կան կարգով Պարսիկները և Ծոշեցիք ու Բարեկացիք. Վորոնք բնակվում են մինչև Պարսից ծովը, և սրանց շրջաբնակ մասն ցեղերը, լեռների մոտ կամ հենց լեռներում՝ Պարթևները և Մարերը և Հայերը և սրանց հարևան ժողովուրդները և Սիցագետները: Միջագետքից հետո Յեփրատից այս կողմ գալիս են ամրող Յերջանիկ Արարիան...

(Meineke, I. էջ 175, Tardieu, I. էջ 210)

I 38. The argument which follows is equally objectionable, being founded on the consequences of a proposition which, as we have shown, is inadmissible, namely, that Babylon was not more than 1000 stadia east of Thapsacus; when it was quite clear, from Eratosthenes' own words, that Babylon was above 2400 stadia east of that place; since from Thapsacus to the passage of the Euphrates where it was crossed by Alexander, the shortest route is 2400 stadia, and the Tigris and Euphrates, having encompassed Mesopotamia, flow towards the east, and afterwards take a southerly direction and approach nearer to each other and to Babylon at the same time: nothing appears absurd in this statement of Eratosthenes.

V 11. In what follows we shall suppose the chart drawn on a plane-surface; and our descriptions shall consist of what we ourselves have observed in our travels by land and sea, and of what we conceive to be credible in the statements and writings of others. For ourselves, in a westerly direction we have travelled from Armenia to that part of Tyrrhenia¹ which is over against Sardinia; and southward, from the Euxine to the frontiers of Ethiopia.²

V 31. To the south, partly by the Sea of Hyrcania, and partly by the whole isthmus which separates this sea from the Euxine, is situated the greater part of Armenia, Colchis,¹ the whole of Cappadocia² as far as the Euxine, and the Tibaranic nations.³ Further [west] is the country designated on this side the Halys,⁴ containing on the side of the Euxine and Propontis the Paphlagonians, Bithynians, Myans, and Phrygia on the Hellespont, which comprehends the Troad; and on the side of the Aegean and adjacent seas Aeolia, Ionia, Caria, and Lycia. Inland is the Phrygia which contains that portion of Gallo-Græcia styled Galatia. Phrygia Epictetus.⁵ the Lycaonians, and the Lydians.

V 32. Next these on this side the Taurus are the mountaineers of Paropamisus, and various tribes of Parthians, Medes, Armenians, Cilicians, with 'the Lycaonians,'¹ and Pisidians.² After these mountaineers come the people dwelling beyond the Taurus. First amongst these is India, a nation greater and more flourishing than any other; they extend as far as the Eastern Sea³ and the southern part of the Atlantic. In the most southerly part of this sea opposite to India is situated the island of Taprobana,⁴ which is not less than Britain. Beyond India to the west, and leaving the mountains [of the Taurus] on the right, is a vast region, miserably inhabited, on account of the sterility of its soil, by men of different races, who are absolutely in a savage state. They are named Arians, and extend from the mountains to Gedrosia and Carmania.⁵ Beyond these towards the sea are the Persians,⁶ the Susians,⁷ and the Babylonians,⁸ situated along the Persian Gulf, besides several smaller neighbouring states. On the side of the mountains and amidst the mountains are the Parthians, the Medes, the Armenians, and the nations adjoining these, together with Mesopotamia.⁹ Beyond Mesopotamia are the countries on this side the Euphrates; viz. the whole of Arabia Felix, bounded by the entire Arabian and Persian Gulfs, together with the country of the Scenitæ and Phylarchi, who are situated along the Euphrates and in Syria. Beyond the Arabian Gulf and as far as the Nile dwell the Ethiopians¹⁰ and Arabians,¹¹ and next these the Egyptians, Syrians, and Cilicians,¹² both those styled Trachiotæ and others besides, and last of all the Pamphylians.¹³

Under the name of Medians Strabo comprehends the various nations who inhabited the mountainous country between Parthia and Armenia. The Cilicians in habited Aladeuli; the Lycaonian mountaineers the mountains which separate Karaman from Itch-illi; and the Pisidians the country of Hamid.

3. The Bay of Bengal.

4. Ceylon.

5. The Arians inhabited Sistan and a part of modern Persia. Strabo gave the name of Arians to all the people who occupied the portions of Asia comprised between the Indus and Persia, and between the chain of the Taurus and Gedrosia and Carmania. In after-times the designation of Arians was restricted to the inhabitants of the modern Khorasan. Gedrosia is Mekran; Carmania yet preserves the name of Kerman.

6. Ancient Persia is the modern province of Fars. Pars, or Paras: our Persia being much more extensive than the ancient country designated by the same name

7. The Susians inhabited the modern Khosistan.

8. The Babylonians occupied the present Irak-Arabi.

9. Now al-Djezira.

10. Viz. the Ethiopians occupying the territory from Syene to Abyssinia.

11. The Troglodyte Arabians.

12. The Cilicians occupied the modern Itch-illi and Aladeuli; the Trachiotæ or mountaineers, the former of these countries.

13. Pamphylia is the modern Tekieh.

IV 2. Նոյն բաները տեղի ունեցան նաև Ասիայում: Կամ սկզբուն կառավարվեցան այնպիսի թագավորներով, վորոնք հնագանդ եյին Հռոմին, իւսոն նրանց սերումները սպառվեց, ինչպես Ստուացոց, Ասորոց, Պափլագոնացոց, Կապաղովկացոց և Յեզիրացոց թագավորները, և կամ ապստամբեցին ու հետո կործանվեցան, ինչպես յեղան Միհրան Եվկատորը և Յեզիրացոց Կլեոպատրան: Յեկ այժմ Փասիսից և Յեփրատից այս կողմ բռնըրը, բայց Արաբների մի մասից, Հռովմայեցոց տակ են և նրանցից մշանակված իշխանների: Իսկ Հայերը և Կողմիսից վերև բնակվող Աղվաններն ու Իբրենները պետք ունին միայն Հռովմեական կառավարչի ներկայության և լավ կզապվին: Յեվ յեթ այժմ ըմբոստանում են, այդ նրանից ե, վոր Հռովմայեցիք ուրիշ տեղ գրադադ են...

(Meineke, I. էջ 395-6, Tardieu, I. էջ 480-1)

IV 2. The like things have taken place in Asia. At first it was governed by kings who were dependent on the Romans, and afterwards when their several lines of succession failed, as of that of the kings Attalus,¹ the kings of the Syrians,² the Paphlagonians,³ Cappadocians,⁴ and Egyptians,⁵ [or] when they revolted and were subsequently deposed, as it happened in the case of Mithridates Eupator, and Cleopatra of Egypt, the whole of their territories within the Phasis⁶ and the Euphrates,⁷ with the exception of some tribes of Arabs, were brought completely under the dominion of the Romans and the dynasties set up by them. The Armenians and the people who lie beyond Colchis, both the Albani and Iberians, require nothing more than that Roman governors should be sent among them, and they would be easily ruled; their attempted insurrections are merely the consequence of the want of attention from the Romans, who are so much occupied elsewhere: the like may be asserted of those who dwell beyond the Danube,⁸ and inhabit the banks of the Euxine, excepting only those who dwell on the Bosphorus⁹ and the Nomades; of these the former are in subjection to the Romans, and the latter are unprofitable for commerce on account of their wandering life, and only require to be watched. The rest of the countries [of Asia] are chiefly inhabited by Scenites and Nomades who dwell at a great distance. The Parthians indeed border on them and are very powerful, but they have yielded so far to the superiority of the Romans and our emperors, that they have not only sent back to Rome the trophies which they had at a still more distant period taken from the Romans, but Phraates has even sent his sons and his sons' sons to Augustus Cæsar, as hostages, assiduously courting his friendship: indeed the [Parthians] of the present time frequently send for a king from hence, and are almost on the point of relinquishing all power to the Romans.

IV 2
1. Attalus III., king of Pergamus, died 133 B. C., and constituted the Roman people his heir.
2. We may here observe that the Seleucidæ ceased to reign in Syria as early as 83 B. C., when that country, wearied of their sad dissensions, willingly submitted to Tigranes the king of Armenia, but their race was not extinct, and even in the year 64 B. C. when Pompey made the kingdom a Roman province, there were two princes of the Seleucidæ.

3. The race of the kings of Paphlagonia became extinct about 7 B. C. See M. l' Abbé Belley, Diss. sur l' ère de Germanicopolis, &c. Ac. des Inscr. et Belles-Lettres, vol. xxx. Mém. p. 331.
4. The royal race of Cappadocia failed about 91 B. C.
5. The race of the Lagidæ terminated with Ptolemy Auletes, who died 44 B. C., leaving two daughters, Cleopatra and Arsinoë. Ptolemy Apion died 96 B. C.: he left Cyrene, whereof he was king, to the Roman people.
6. Now the Fasz or Rion.
7. The Forat, Ferat, or Frat.
8. The ancient Ister.
9. Strabo will relate in book vii. chap. iv. § 4, that after the defeat of Mithridates Eupator they became subject to the Romans.

I 4. [Ղանազան աշխարհագիրներ Տավրոսը բաժանել են զանազան մասերի՝ զանազան անուններով և տվել են ավելի կամ պակաս ընդարձակ նկարագիր.]—

Սակայն մենք նկատելով վոր լեռան այս ընդարձակ տարածության մեջ պարփակված են զանազան ազգեր, վորմանը շատ աննշան, վորմանը կատարելապես հայտնի, (ինչպես Պարթևաստանը, Մարաստանը, Հայաստանը, մասամբ Կապաղովկացիք, Կիլիկեցիք և Պիսիդացիք), առավելապես հյուսիսային կողմն ընկնողները այնտեղ հյուսիսային Ասիայում դասավորեցինք, իսկ հարավայինները հարավային Ասիայում...

(Meineke, II. էջ 689, Tardieu, II. էջ 387)

I 5. [Ենվորպայի և Ասիայի միջասահմանը դմում ե Տանայիս գետը և սկսում ե այստեղից նկարագրել Ասիան:]
Այստեղ գրեթե մի թերակղի յեւ վորովիետև արևմուտքից շրջապատված ե Տանայիս գետով և Մայուսիսով մինչև Կիմմերյան Բոսֆոր, և Ենվորինյան ծովափով՝ վոր վերջանում ե Կողքիսում. հյուսիսից՝ Ովկիանոսով մինչև Կասպից ծովի թերանը. իսկ արևելքից այս նոյն ծովով մինչև Աղվանից և Հայաստանի սահմանագիծը, կամ վոր նոյն ե՝ որ Կոր և Արար գետերն են բափկում, ինտեղ մին Հայաստանից, իսկ Կուրը Վրաստանից և Աղվանից. իսկ հյուսիսից՝ Կորի գետաբերանից մինչև Կողքիս զնացող գծով, իր 3000 ստադիոն ծովից ծով. Աղվանը և Վրաստանի վրայով, Կորի գետաբերանից մինչև Կողքիս զնացող գծով, իր 3000 ստադիոն ծովից ծով.

(Meineke, II. էջ 689-90, Tardieu, II. էջ 388)

I 6. [Խոսելով Պոսիդոնիոսի մասին, ասում ե.]

...և սա բարեկամն եր Պոմպեոսի, վոր պատերազմ նեց Վրացոց և Աղվանների դեմ, մինչև Կասպյան ծովը և Կողքի ծովը: Պատմում են իրոք, վոր յերբ Պոմպեոսը Հռորդակում եր և ծովահենների վրա պատերազմի զնաց, (վորից հետո անմիջապես պատրաստվեց դիմեկու Միթրդատի և մինչև Կասպյան ծովովուրդների վրա). Անք յեղակ Պոսիդոնի մի դասախոսության: Մեկնելու միջոցին հարցրեց թե ինչ պատվեր ունի: Նա ել պատախանեց: «Միշտ լավագույնը լինել և գերազանցել բոլորից»: Ավելացնենք սրա վրա այն, վոր նա գրել ե նրա՝ Պոմպեոսի պատմությունը:

(Meineke, II. էջ 690, Tardieu, II. էջ 389)

I 7. Հյուսիսային Ասիայի յերկրորդ մասն ե կազմում Վրկանաց ծովի վերևը, կամ, ինչպես կոչում ենք նաև, Կասպից ծովի, մինչև Սկիթիա, Հնդիկների մոտ: Ետքորդ մասն են կազմում հիշյալ պարանոցի հարակից տեղերը և նրա շարունակությունը և Կասպյան դրսերից հետո՝ Տավրոսից այս կողմ և Ենվորպային շատ մոտիկ, այն ե Մարաստան,

I 4. It is divided into many parts, which are circumscribed by boundaries of greater or less extent, and distinguished by various names.

But as such an extended range of mountains must comprise nations some of which are little known, and others with whom we are well acquainted, as Parthians, Medes, Armenians, some of the Cappadocians, Cilicians, and Pisidians; those which approach near the northern parts must be assigned to the north, (northern Asia,) those approximating the southern parts, to the south, (southern Asia,) and those situated in the middle of the mountains must be placed on account of the similarity of the temperature of the air, for it is cold to the north, while the air of the south is warm.

I 5. In passing in our geographical description from Europe to Asia, the first parts of the country which present themselves are those in the northern division, and we shall therefore begin with these.

Of these parts the first are those about the Tanaïs. (or Don,) which we have assumed as the boundary of Europe and Asia. These have a kind of peninsular form, for they are surrounded on the west by the river Tanaïs (or Don) and the Palus Maeotis¹ as far as the Cimmerian Bosphorus,² and that part of the coast of the Euxine which terminates at Colchis; on the north by the Ocean, as far as the mouth of the Caspian Sea; on the east by the same sea, as far as the confines of Albania and Armenia, where the rivers Cyrus³ and Araxes⁴ empty themselves; the latter flowing through Armenia, and the Cyrus through Iberia⁵ and Albania;⁶ on the south is the tract of country extending from the mouth of the Cyrus as far as Colchis, and comprising about 3000 stadia from sea to sea, across the territory of the Albari, and Iberes, so as to represent an isthmus.⁷

I 6. I know not how any one can rely upon his authority respecting what is uncertain, when he has nothing probable to advance on the subject: for he reasons so falsely respecting things which are evident, and this too when he enjoyed the friendship of Pompey, who had carried on war against the Iberes and Albari, and was acquainted with both the Caspian and Colchian¹ Seas on each side of the isthmus. It is related, that when Pompey² was at Rhodes, on his expedition against the pirates, (he was soon afterwards to carry on war against Mithridates and the nations as far as the Caspian Sea,) he accidentally heard a philosophical lecture of Posidonius; and on his departure he asked Posidonius if he had any commands; to which he replied.

“To stand the first in worth, as in command.

”

II. vi. 208. Pope.

Add to this, that he wrote the history of Pompey. For these reasons he ought to have paid a greater regard to truth.

I 5

1. The Sea of Azoff.
2. The Straits of Kertch or Zabache.

3. The Kur or Kour.

4. Eraskh or Aras.

5. Georgia.

6. Shirvan.

7. To understand how this part of Asia formed a peninsula, according to the ideas of our author, we must bear in mind, that (1) he supposed the source of the Don to have been situated in the neighbourhood of the Northern Ocean; (2) he imagined the Caspian Sea to communicate with the same Ocean.

Thus all the territory comprehended between the Don and the Caspian formed a sort of peninsula, united to the continent by an isthmus which separated the Euxine from the Caspian and on which was situated Colchis, Iberia, and Albania. The 3000 stadia assigned to the breadth of this isthmus appears to be measured by stadia of 1111 1/2 to a degree. Gossellin.

I 6

1. The Euxine.

2. Pompey appears to have visited this philosopher twice on this occasion, B. C. 62, and B. C. 67, on the termination of his eastern campaigns.

Աստան, Կապադովկիա և նրանց միջև յեղած յերկիրները: Չորրորդն է Ալիսից այս կողմ յեղած յերկիրը և Տավրոսի եղածները և ինչ վոր Տավրոսից դուրս թերակղու մեջ և ընկնում, վոր ձևացնում և Պոնտոսի և Կիլիկիայի ծովերը սնող պարանոցը:

(*ibid.* 389-90) The third

wooded, a

Կողքիսի մնացյալ մասը առավելապես ծովի վրա յեւ. այս յերկիրը վորոգում է Փասխը, մեծ զետ՝ վոր սկսում է սառանիս. և իր մեջ է բնութեամ Գյավկոս և Հիապոս վտակները, վորոնք բրիխում են հարևան լեռներից:

(eu, II. *bis* 400) a manner

Մոսքիկեն, ուր կա նշանավոր մի տաճար*, յերեք մաս ունի. առաջինը բռնում էն Կողքիսացիք, յերկրորդը՝ Վրացիք, յերրորդը՝ Հայերը:

(eu, II, fig 401) menia, an

Վրաց դաշտում բնակվող ժողովուրդը լավ յերկրագործ և խաղաղաւոր, հազնվում է Հայ և Մարական ծեռվ. իսկ արևակները, փրոնք ավելի բազմաթիվ և պատերազմաւոր են, ապրում են Սկիբացոց և Սարմատացոց կարգերով, պես վոր նրանց սահմանակից և ցեղակից են:

, II. b2 403-4)

s that above the Hyrcanian, which we also call the Caspian Sea, extending as far as the S

continuous with the above-mentioned isthmus, and consists of the country following next in order, and approaching nearest the parts within the Taurus, and to Europe; these are Media, Armenia,

ts of the tract within the Halys,² and the parts upon and without the Taurus, which coincides with the range of mountains which separates the Euxine and the Cilician Seas. Among the other countries beyond the Taurus are those nations which extend to the Persian Sea, the Arabian Gulf, and the Nile, and to the Ægyptian frontier.

erhangs both the Euxine and the Caspian seas, forming a kind of rampart to the isthmus. To the south it is the boundary of Albania and Iberia, to the north, of the plains of the Scythians. It contains various kinds of timber, and especially trees adapted to shipbuilding. Eratosthenes says that the natives, a name borrowed perhaps from the Caspii. It throws out forks towards the Tauris, and touch the Armenian and those called the Moschic mountains,¹ and besides the Caucasus. All these are portions of the Taurus, which forms the southern side of Armenia, and extends as far as the north, and extend as far as Caucasus, and the coast of the Euxine which lies between them.

of the rest of Colchis lies upon the sea. The Phasis,¹ a large river, flows through it. It
Glaucus,² and the Hippus, which issue from the neighbouring mountains.

The Moschi, in which is situated the temple, is divided into three portions, one of which is, and the third by Armenians.

The country is encompassed by the Caucasian mountains; for branches of this range divide the districts are fruitful, comprise the whole of Iberia, and extend to Armenia and Colchis, the largest of which is the Cyrus, which, rising in Armenia, immediately enters the abacus,¹ which flows at the foot of the Caucasus, and other streams, passes through a narrow space between this country and Armenia in a large body through plains, which afford excellent rivers, and among these the Alazonius,² Sandobanes, the Rhœtaces, and Chanes, all of which discharge into the Caspian Sea. Its former name was Corus.

[7]

1. A narrow pass leading from North Western Asia into the N. E provinces of Persia. Their exact position was at the division of Parthia from Media, about a day's journey from the Median town of Rhagæ. (Arrian. iii. 19.) According to Isodorus Charax, they were immediately below Mt. Caspian. As in the case of the people called Caspii, there seem to have been two mountains Caspius, one near the Armenian frontier, the other near the Parthian. It was through the pass of the Caspiae Pyle that Alexander the Great pursued Darius. (Arrian. Anab. iii. 19; Curt. vi. 14, Amm. Marc. xxiii. 6.) It was one of the most important places in ancient geography, and from it many of the meridians were measured. The exact place corresponding with the Caspiae Pylæ is probably a spot between Hark-a-Koh, and Sish-Kuh, about 6 m.

II 15
1. The Tschilder mountains,
of which Scydeces and Pa-
ryandres are a continuation.
2 Thermeh.

117
 1. The Rion.
 2. The Tschorocsu.

III 5. Հայաստանից Վրաստան կարելի յէ մտնել Կուրի և Արագոսի կիրճով: Նախ քան իրար հետ խառնվելը, այս գետերը անցնում են ժայռերի վրա հաստափած ամոր քաղաքներով, վորոնք իրարից իբր 16 ստադիոն հեռու յեն, Կուրի վրա Արմենիկե քաղաքը, իսկ մյուսի [= Արագոսի] վրա Սևսամորա: Այս անցը ոզտագործեց նախ Պոմպեոսը՝ Հայաստանից Վրաստան արշավելու ժամանակ, վորից հետո Կանիդիոսը:

(Meineke, II. էջ 703, Tardieu, II. էջ 405)

IV 1-2. Աղվանքը գտնվում է Վրաստանի և Կասպից ծովի միջև. արևելքից հասնում է ծովին, իսկ արևմտաքից սահմանակից է Վրաստանին: Մնացյալ կողմերից իյուսիսը պաշտպանված է Կովկասյան լեռներով. (սա բռնում է Աղվանքը դաշտավայրի վերևը, իսկ ծովին մոտիկ մասը ավելի կոչվում է Կերավնիա), իսկ հարավային սահմանի ամրող յերկարությամբ տարածվում է Հայաստանը, վոր հարուստ և դաշտերով ու լեռներով, ինչպես Կամբիսենե, վոր գտնվում է այնտեղ, որ Վրաստան, Աղվանք և Հայաստան իրար են կտրում:

2. Կուրը և մյուս գետերը վրոգելեկ Աղվանքը՝ նպաստում են տալու լավագույն քարիքը, այն է հողի արգասարերությունը, քայլ զրկում են նրան ծովից: Ամրող հավաքված տիղմը լցնում է անցը, այնպես վոր մերձակա կղզյակները միանում են ցամաքին և կազմում անհարթ և վտանգավոր ծանծաղությունը: Մակընթացության հեղեղը ավելացնում է այս անհարությունը: Սրա համար ել, ասում են թե Կուրը իր բափկած տեղում 12 քերանի յէ բաժանված, վոմանք խցված (փակված), վոմանք ել բոլրովին խարուսիկ (?) այնպես վոր նավ կանգնելու տեղ չեն տալիս: Ծովից ու գետերից ջրավագույնած 60-ից ավելի ստադիոն ջրափնյա տեղ ամրողապես անհավաքելի յէ. տիղմը մինչև 500 ստադիոն առաջանալով՝ ծովեզրը ճախճախուած է դարձնում: Իսկ Արաքսը կատաղաբար հոսելով Հայաստանից, քափկում է Կուրի մոտ, նա քշում է տիղմը և ճախճախուած բաց ամում, վոր Կուրը նորից լցնում է:

(Meineke, II. էջ 704, Tardieu, II. էջ 406-7)

IV 4-5. [Խոսում է Աղվանքների մասին, գովում են նրանց գեղեցկությունը, նկարագրում նրանց պարզ ու նահապետական վիճակը. շափ ու կշիռ չունին և հարյուրից ավելի հաշվել չգիտեն:]

Սակայն պատերազմում են հետևակ և ծիավոր, թե քերևազեն և թե զրահավորված՝ ինչպես Հայերը:

Կարող են հանել Վրացիներից ավելի զորք և պատրաստել 60.000 հետևակ և 12,000 ծիավոր, ինչքան հանեցին Պոմպեոսի դեմ:

(Meineke, II. էջ 705, Tardieu, II. էջ 409)

IV 8. Ասում են թե Յատնը՝ Թեսալացի Արմենոսի հետ դեպի Կոորիս նավարկության ժամանակ [=Արգոնավորդաց արշավանքին] առաջացել ե մինչև Կասպից ծով, և անցել է Վրաստանը, Աղվանքը և Հայաստանի ու Մարաստանի շատ մասը, ինչպես վկայում են Յատնակաները և շատ քաղաքիվ իհշատակարանները: Ասում են նաև թե Արմենոսը՝ Արմենիոն քաղաքից եր, վոր գտնվում է Բոյբեսի լճի մոտ՝ Ֆերեսի և Լարիսայի միջև, թե իր հետ յեղողներն ել

3. The plain is occupied by those Iberians who are more disposed to agriculture, and are inclined to peace. Their dress is after the Armenian and Median fashion. Those who inhabit the mountainous country, and they are the most numerous, are addicted to war, live like the Sarmatians and Scythians, on whose country they border, and with whom they are connected by affinity of race. These people however engage in agriculture also, and can assemble many myriads of persons from among themselves, and from the Scythians and Sarmatians, whenever any disturbance occurs.

III 5. On the side of Armenia are the narrow passes on the Cyrus, and those on the Aragus, for before the junction of these rivers they have on their banks strong cities set upon rocks, at the distance from each other of about 18 stadia, as Harmozica¹ on the Cyrus, and on the other (Aragus) Seusamora. Pompey formerly in his way from Armenia, and afterwards Canidius, marched through these passes into Iberia.

IV 1-2. THE Albanians pursue rather a shepherd life, and resemble more the nomadic tribes, except that they are not savages, and hence they are little disposed to war. They inhabit the country between the Iberians and the Caspian Sea, approaching close to the sea on the east, and on the west border upon the Iberians.

Of the remaining sides the northern is protected by the Caucasian mountains, for these overhang the plains, and are called, particularly those near the sea, Ceraunian mountains. The southern side is formed by Armenia, which extends along it. A large portion of it consists of plains, and a large portion also of mountains, as Cambysesene, where the Armenians approach close both to the Iberians and the Albanians.

2. The Cyrus, which flows through Albania, and the other rivers which swell the stream of the Cyrus, improve the qualities of the land, but remove the sea to a distance. For the mud, accumulating in great quantity, fills up the channel in such a manner, that the small adjacent islands are annexed to the continent, irregular marshes are formed, and difficult to be avoided; the reverberation also of the tide increases the irregular formation of the marshes. The mouth of the river is said to be divided into twelve branches, some of which afford no passage through them, others are so shallow as to leave no shelter for vessels. The shore for an extent of more than 60 stadia is inundated by the sea, and by the rivers: all that part of it is inaccessible; the mud reaches even as far as 500 stadia, and forms a bank along the coast. The Araxes discharges its waters not far off, coming with an impetuous stream from Armenia, but the mud which this river impels forward, making the channel pervious, is replaced by the Cyrus.

IV 4-5. The men are distinguished for beauty of person and for size. They are simple in their dealings and not fraudulent, for they do not in general use coined money; nor are they acquainted with any number above a hundred, and transact their exchanges by loads. They are careless with regard to the other circumstances of life. They are ignorant of weights and measures as far as exactness is concerned; they are improvident with respect to war, government, and agriculture. They fight however on foot and on horseback, both in light and in heavy armour, like the Armenians.

5. They can send into the field a larger army than the Iberians, for they can equip 60,000 infantry and 22,000 horsemen; with such a force they offered resistance to Pompey.

III 2-3

1. The Arak.

2. In the English map, reduced from the Russian military map, there are two rivers Alasan, flowing in contrary directions from M. Bebala. The modern names of the other rivers here mentioned are not well ascertained.

III 4-5

5

1. Akalziche.

բնակեցան Ավիլիսենե [=Եկեղիք] և Սուսպիրիտիս [=Սպեր]՝ մինչև Կալաքանե և Աղիարեն. – սա յե վոր իր անոնը քողել և Հայաստանին:

(Meineke, II. էջ 707, Tardieu, II. էջ 411)

V 6. Կովկասի զագարները ձմեռը անանցանելի յեն. ամառը բարձրանում են՝ հազած յեզան անաղաղ կաշուց կոշիկներ, տակին սուր գամերով, թքրուկի կաշիի պես լայն. ձյունի և սառույցի պատճառով. իջնելու ժամանակ նստում են կաշու վրա՝ իրենց բեռներով և ցած են սահում, ինչպես անում են Ասրոպատյան Մարաստանում և Մասիս լեռնան վրա՝ Հայաստանում: Նույն տեղում կրունկների տակ դնում են նաև փայտն անվակներ՝ տակին սուր գամերով:

(Meineke, II. էջ 710-11, Tardieu, II. էջ 416)

V 8. [Խոսում ե Ազովի և Կասպից ծովի միջև ապրող բափառաշրջիկ ժողովուրդների մասին. հիշում ե հատկապես Սիրակներին և Արսմերին. Վերջինների մասին ասում ե.]

Տիրեցին Կասպից ծովափի գրեթե մեծագույն մասին, վորով ծեռը բերին Հնդկական և Բարելական ապրանքների առևտուրը, վոր կատարվում եր ուղտերով՝ Հայաստանի և Մարաստանի միջով. սրանով հարստանալով վսկեիուն զգեստներ ենին կրում: Արսմերը բնակվում են Տանայիսի յերկարությամբ, իսկ Սիրակները՝ Աքարդեսու գետի, վոր Կովկասից հոսելով Մայուսի և թափվում:

(Meineke, II. էջ 711, Tardieu, II. էջ 417)

VII 1. Վրկանաց աշխարհից սկսած՝ Կասպից ծովը ընդարձակվում ե՝ մինչև հասնում և Մարաստանի Հայերը: Սրանք ներքում ունին մահկաձև կերպարանք և վերջավորվում են ծովի մոտ՝ ձևացնելով ծոցի խորը: Լեռների յերկարությամբ, ծովից սկսած մինչև բարձունքը բնակվում են թիշ քանակությամբ Ալվաններ և Հայեր. և ավելի շատ Գեղեր. Կաղուսիներ, Ամարդներ, Կիրտիներ, Անարիակներ, և ուրիշ զանազան ցեղեր, վորոնք ավելի ավագակ և ալատերազմիկ են քան յերկրագործ. – Իոդերի կոշտությունն ե արել այսպես: Սակայն այս լեռնուտ ծովափի մեծագույն մասը բռնել են Կադուսիները, համարյա 5000 ստադիոն, ինչպես ասում ե Պատյուկես, վոր և այս ծովը Պոնտականին գրեթե հավասար ե համարում: Ամբողջ այս յերկիրը աղքատ ե:

(Meineke, II. էջ 713-14, Tardieu, II. էջ 420)

VII 2. Նշաններ Վրկանաց աշխարհի փարբանության. խաղողի մի վորքը բերում ե մի մետրեան՝ զինի, մի թզենին 60 մետրնուն*. հասկից ընկած ցորենը նոր բերը ե տախու. ծառերի մեջ մեղուները փերակ են շինում և մեղքը հոսում ե տերևներից: Նույնը լինում ե Մարաստանում՝ Մատիանի մեջ և Հայաստանում՝ Շակաշենի և Արաքսենի մեջ:

(Meineke, II. էջ 714, Tardieu, II. էջ 421)

VIII 1. Վրկանաց ծովից առաջանալով դեպի արևելք, աջ կորմը գտնվում ե մի լեռնաշղթա, վոր ծգվում ե մինչև Հնդկաց

IV 8. It is said that when Jason, accompanied by Armenus the Thessalian, undertook the voyage to the Colchi, they advanced as far as the Caspian Sea, and traversed Iberia, Albania, a great part of Armenia, and Media, as the Jasoneia and many other monuments testify. Armenus, they say, was a native of Armenium, one of the cities on the lake Beebeis, between Pheræ and Parisa, and that his companions settled in Acilisene, and the Suspiritis, and occupied the country as far as Calachene and Adiabene, and that he gave his own name to Armenia.

V 6. The highest points of the actual Caucasus are the most southerly, and lie near Albania, Iberia, the Colchi, and Heniochi. They are inhabited by the people whom I have mentioned as assembling at Dioscurias. They resort thither chiefly for the purpose of procuring salt. Of these tribes some occupy the heights; others live in wooded valleys, and subsist chiefly on the flesh of wild animals, wild fruits, and milk. The heights are impassable in winter; in summer they are ascended by fastening on the feet shoes as wide as drums, made of raw hide, and furnished with spikes on account of the snow and ice. The natives in descending with their loads slide down seated upon skins, which is the practice in Media, Atropatia, and at Mount Masis in Armenia, but there they fasten circular disks of wood with spikes to the soles of their feet. Such then is the nature of the heights of Caucasus.

V 8. Immediately afterwards follow shepherd tribes, situated between the Maeotis and the Caspian Sea, Nabiani, Pangani,¹ the tribes also of the Siraces and Aorsi.

The Aorsi and Siraces seem to be a fugitive people from parts situated above. The Aorsi lie more to the north.²

Abeacus, king of the Siraces, when Pharnases occupied the Bosporus, equipped 20,000 horse, and Spadines, king of the Aorsi 200,000, and the Upper Aorsi even a larger body, for they were masters of a greater extent of territory, and nearly the largest part of the coast of the Caspian Sea was under their power. They were thus enabled to transport on camels the merchandise of India and Babylon, receiving it from Armenians and Medes. They wore gold also in their dress in consequence of their wealth.

The Aorsi live on the banks of the Tanaïs, and the Siraces on those of Achardeus, which rises in Caucasus, and discharges itself into the Maeotis.

VII 1. Then there intervenes a desert tract, which is followed by Hyrcania; here the Caspian spreads like a deep sea till it approaches the Median and Armenian mountains. The shape of these hills at the foot is lunated. Their extremities terminate at the sea, and form the recess of the bay.

A small part of this country at the foot of the mountains, as far as the heights, if we reckon from the sea, is inhabited by some tribes of Albanians and Armenians, but the greater portion by Gelæ, Cadusii, Amardi, Vitii, and Anariacæ. It is said, that some Parthasii were settled together with the Anariace, who are now called Parthasii, (Parsi?) and that the SSAEnianes built a walled city in the territory of the Vitii, which city is now called Aeniana (Ænia). Grecian armour, brazen vessels, and sepulchres are shown there. There also is a city Anariacæ, in which it is said an oracle is shown, where the answer is given to those who consult it, during sleep,

V 8

1. Panxani, Paxani, Penzani.

2. The text is here corrupt.

Այս լեռնաշղթամ Հովհանները կոչում են Տավրոս, վոր սկսվում է Պամիփիլիայից և Կիլիկիայից և արևմուտքից լորիատ առաջանալով մինչև այստեղ, ստանում է այլ և այլ անուններ: Նրա հյուսիսային մասում բնակվում են Գեղերը, Կաղուսիները և Անպրդները, ինչպես ասացինք, և մի քանի Վրկանական ցեղեր, հետո Պարքեաց ազգը որդիանացոց և Արեաց: Այնուհետև անապատն է, վոր Սարնիոս գետը բաժանում է Վրկանիայից, առաջանալով արևելք, Որոսի ուղղությամբ: Նոյն լեռնաշղթայի Հայաստանից մինչև այստեղ ձգված մասը (փոքր մասը ված), կոչվում է Պարաքոաթրաս: Վրկանաց ծովից մինչև Արիները 6000 ստադիոն ե. ավելի այս կողմ Բակտրիան լոգդիանիան: Վերջանում է Սկիւթացի բափառական ցեղերով: Մակեդոնացիք լեռնաշղթայի ամբողջ շարությունը՝ սկսած Արիներից, կոչել են Կովկաս: իսկ բարբարութերը շղթայի զանազան մասերը կոչել են Սափրիա, ուղամիսիա, Ռոտորոկորիա, Եմոդ, Խնաս և ուրիշ նման անուններով:

. to 425) their hives

II 4-5. Սակայն Սակերը կատարեցին զանազան արշավանքներ նման Կիբեռների և Տրեբների՝ թե՛ հեռավոր և թե լրձափոր յերկրների վրա. գրավեցին Բակորիան և նվաճեցին Հայաստանի ամենալավ գավառը. վոր և պահելով իր ա նրանց մականունը՝ կոչվեց Սակասեն (= Տակաշեն), և առաջացան մինչև Կապադովիկա և նույն իսկ Յեվքսինյան վի մոտ՝ վոր այժմ կոչվում է Պունտական Կապադովիկիա: Ավարից հետո խնջույքի հավաքված ժամանակ, այնտեղի արակի գրավագրները գիշերանց նրանց վրա հարձակում գործեցին և բնաջինը կոտորեցին: Հետո նույն դաշտավայրում քարաժայի շուրջը հողաքումք բարձրացնելով՝ բլրածն լցրեցին, պարիսպ կանգնեցրին և մի տաճար կառուցեցին և ահիտի և նրա հետ պաշտվող Պնան և Անադատ պարսկական աստվածների անվան, և կարգեցին Սակյան տարեկան փրական տոնը, վոր մինչև այժմ կատարում են Զելայի բնակիչները. (այդպես է կոչվում այդ վայրը). յերկար ժամանակ երողութերի՝ փոքր բաղադր եր. Պոճպեսը կցելով նրան ընդարձակ հողեր և նրանց բնակիչներին տեղավորելով նրա սոհայաներում, պրենդեզ մեկն այն բաղադրներից, վոր վորոշել եր հիմնել Միհրդատի անկումից հետո:

Այսպես են պատմում վոմանք Սակյան տոների մասին. ուրիշներ ել թե Կյուրոսը արշավելով Սակերի դեմ, հաղթվեց ատերազմի մեջ և փախսավ. Յա բանակ դրավ մի վայրում, որ պատրաստել և բողել եր մեծաքանակ պաշարելն և նախավանդ գինի: Մի քիչ բանակին հանգիստ տալուց հետո, յերեկոյին իրու փախստական հեռացավ, Վրանները ճրողջապես թողած. առաջանալով այնքան, վոր համարեց թե բավական է, կանգ առավ: Սակերը արշավելով նրանց ուղից և գրավելով մարդկանցից թափուր, բայց բարիքներով լի բանակատեղին, կերան անհագուրդ: Կյուրոսը յետ սրձավ, բռնեց նրանց հարբած ու թմրած, այնպէս վոր վոմանք թմրած ընկած և կամ քնի մեջ կոտորվեցին, վոմանք արելիս և մերկ Բագրսկան գեղխության մեջ շրջապատվեցին զինված թշնամիներից: Գրեթե բոլորը կոտորվեցին: Կյուրոս այս հաջողությունը համարելով աստվածային, այդ նույն որք սրբագործեց և հայրենի աստվածութու անունով չեց Սակյան: Ուր վոր այս աստվածութու անունով տաճար կա, այնտեղ սովորություն ե Սակյան տոնն ել տոնելու. Վոր ագրսական մի տոն ե և տևում ե մի որ ու մի գիշեր. հագնվում են սկիբական ծլով, խնում են միասին և գրգռում են իրար իրենց խրախսանակից կանանց:

⁵ Suchardieu, II. b9 427-8)

Greek colonization, but all these] tribes are predatory, and more disposed to war than husbandry of the country. The greater part of the coast at the foot of the mountainous region is only 5000 stadia, according to Patrocles, who thinks that this sea equals the Euxine in size. The

y fertile, and extensive, consisting for the most part of plains, and has considerable cities Amariane, Carta, and the royal residence, Tape,¹ which is said to be situated a little above the Caspian Gates. The following facts are narrated as indications of the fertility of the country: the fig-tree sixty medimni⁴ of fruit; the corn grows from the seed which falls out of the ears; honey drops from among the leaves. This is the case also in the territory of Matiane in Armenia.

1. These names have here probably undergone some change. Talabroce may be the Tambrace or Tembrax of Polybius; Samariane, the Soconax of Ptolemy; Carta, Zadra-Carta; and Tape, the Syrinx of Polybius.
  2. The text is here corrupt.
  3. About 7 gallons.
  4. About 12 gallons

ch por-

1. *cūrōū* in this passage, as Kramer remarks, is singular.
  2. From what point our author does not say.
  3. There is some confusion in the text, which Groskurd attempts to amend as follows: "But among the barbarians the heights of Ariana, and the northern mountains of India, are separately called *Emoda*, &c.
  4. B. xv. c. i. § 11. The name is derived from the Sanscrit *himavat*, which is preserved in the Latin *hiems*, winter, and in the modern name *Himalaya*. See Smith, art. *Imaus*.

and made incursions similar to those of the Cimmerians and Treres, some near their own country, others occupied Bactriana, and got possession of the most fertile tract in Armenia, which was called Armenia advanced even as far as the Cappadocians, those particularly situated near the Euxine: who were assembled together and feasting on the division of the booty, they were attacked by night by the Persians stationed in that quarter, and were utterly exterminated. The Persians raised a mound of earth in the plain, (where this occurred,) and fortified it. They erected there a temple to Anaïtis and other deities who have a common altar. They also instituted an annual festival, (in memory of the victory over Zela, for this is the name of the place, celebrate to this day. It is a small city chiefly appropriated to it a considerable tract of territory, the inhabitants of which he collected within the walls, and named after the overthrow of Mithridates.

which is given of the Sacæ by some writers. Others say, that Cyrus in an expedition again-

VIII 6. Պատմում են Մասրութների մասին նաև այն, թե վոմանք բնակվում են լեռներում, վոմանք դաշտավայրերում, վոմանք գետերի ձևացրած ճախճախուտներում, և վոմանք ել այդ ճախճախուտների միջի կղզիներում: Ասում են թե Արար գետն ե մանավանդ, վոր բազմաթիվ ճյուղերի բաժանված՝ վորովում և յերկիրը, վորոնցից մեկը միայն բափվում ե Վրկանաց ծոցը, իսկ մյուսները բափվում են մյուս, այն ե հյուսիսային ծովը:

(Meineke, II. էջ 720, Tardieu, II. էջ 429)

XII 1. Արևոտքում գտնվում ե Մարտաստանը, ընդարձակ յերկիր և յերեմնի գորեղ պետություն, վոր գտնվում ե Տավրոսի ծոցում, և վորտեղ սկսվում և հետզիեւուն ճյուղավորվում են լեռնաշղթայի զանազան մասերը և շրջապատում մեծամեծ հովիտները, ինչպես լինում ե նաև Հայաստանում:

(Meineke, II. էջ 731, Tardieu, II. էջ 445)

XII 2-5. Տավրոսի լեռնաշղթան ձևացնում ե Կիլիկիո հովիտները, իետո նրանից ճյուղավորվում են Ամանոսը և Անտիտավրոսը, որը շինված ե Կոմանան. Վերին կոչված Կապաղովկիայում: Անտիտավրոսը վերջանում է Կատանիայում, իսկ Ամանոսը լեռնաշղթան առաջանում է մինչև Յեփրատ և Սելիսինե, վորով Կոմմագենը կցվում ե Կապաղովկիային: Յեփրատի մյուս կողմի լեռները շարունակում են Ամանոսը և առաջ տանում, բայց այն տեղից ուր բաժանվում են յերկուսի, վորպեսզի գետը հոսի նրանց միջով. բայց շատ են առում բարձրությամբ, լայնությամբ և բազմաթիվ ճյուղերով: Արանցից ամենահարավայինը պահում ե Տավրոս անոնք, վոր բաժանում ե Հայաստանը Միջագետքից:

3. Այստեղից հոսում են յերկու մեծ գետ, վորոնք շրջապատում են Միջագետքը, մոտենում են իրար Բարելոնի մոտ, իետո բափվում Պարսից ծովի, սրանք են Յեփրատն ու Տիգրիսը:

Այս յերկուսից մեծագույնն է Յեփրատը, վոր անցնում է յերկիր մեծ մասով՝ վոլորապտույտ հոսանքով, սկիզբ առնելով Տավրոսի հյուսիսային մասում, իսկ հետո դեպի արևմուտք՝ Մեծ կոչված Հայաստանի միջով՝ մինչև Փոքր Հայք, աջում ունենալով այս յերկիրը, իսկ ծախում Եկեղիքը: Այստեղից դառնում ե դեպի հարավ, և այս պտույտի ժամանակ հասնում է Կապաղովկիայի սահմանները, աջում թողնելով Կապաղովկիայի և Կոմմագենի սահմանները, ծախում Մեծ Հայաստանի Եկեղիքը. Ծոփքը, առաջանում է դեպի Ասորիք և ոոր պտույտով հասնում է Բարելոն և Պարսից ծոց: Իսկ Տիգրիսը նոյն լեռնաշղթայի [=Տավրոսի] հարավային կողմերից իջնելով Սելիկիա, հասնում է Յեփրատի մոտ և կազմում է նրա հետ Միջագետքը, վորտեղից ինքն ել գնում բափվում և նոյն ծոցի մեջ: Յեփրատի և Տիգրիսի ակունքները իրարից հեռու յեն շուրջ 2500 ստավիոն:

4. Տավրոսից դեպի հյուսիս մեկնում են բազմաթիվ ճյուղեր, վորոնցից մեկն ե Անտիտավրոս կոչվածը: Այսպես ե կոչված նրա համար՝ վոր իր և քոն Տավրոսի միջև գտնված հովտում անջատում է Ծոփքը: Յեփրատից այն կողմ, Փոքր-Հայքի մոտ, իբր շարունակություն Անտիտավրոսի, դեպի հյուսիս ձգվում ե մի մեծ և բազմացյուղ լեռնաշղթա:

defeated, and fled. He advanced with his army to the spot where he had left his stores, consisting of large supplies of every kind, particularly of wine; he stopped a short time to refresh his army, and set out in the evening, as though he continued his flight, the tents being left full of provisions. He proceeded as far as he thought requisite, and then halted. The Sacæ pursued, who, finding the camp abandoned and full of the means of gratifying their appetites, indulged themselves without restraint. Cyrus then returned and found them drunk and frantic; some were killed, stretched on the ground drowsy or asleep; others, dancing and maddened with wine, fell defenceless on the weapons of their enemies. Nearly all of them perished. Cyrus ascribed this success to the gods; lie consecrated the day to the goddess worshipped in his own country, and called it Sacæ. Wherever there is a temple of this goddess, there the Sacæan festival, a sort of Bacchanalian feast, is celebrated, in which both men and women, dressed in the Scythian habit, pass day and night in drinking and wanton play.

VIII 6. The Massagetae signalized their bravery in the war with Cyrus, of which many writers have published accounts; we must get our information from them. Such particulars as the following are narrated respecting this nation; some tribes inhabit mountains, some plains, others live among marshes formed by the rivers, others on the islands among the marshes. The Araxes is said to be the river which is the chief cause of inundating the country; it is divided into various branches and discharges itself by many mouths into the other sea¹ towards the north, but by one only into the Hyrcanian Gulf.

XII 1. SINCE the Taurus constitutes the northern parts of Asia, which are called also the parts within the Taurus, I propose to speak first of these.

They are situated either entirely,—or chiefly, among the mountains. Those to the east of the Caspian Gates admit of a shorter description on account of the rude state of the people, nor is there much difference whether they are referred to one climate or the other. All the western countries furnish abundant matter for description. We must therefore proceed to the places situated near the Caspian Gates.

Media lies towards the west, an extensive country, and formerly powerful; it is situated in the middle of Taurus, which here has many branches, and contains large valleys, as is the case in Armenia.

XII 2-5. This mountain has its beginning in Caria and Lycia, but does not exhibit there either considerable breadth or height. It first appears to have a great altitude opposite the Chelidoneæ,¹ which are islands situated in front of the commencement of the Pamphylian coast. It extends towards the east, and includes the long valleys of Cilicia. Then on one side the Amanus² is detached from it, and on the other the Anti-Taurus.³ In the latter is situated Comana,⁴ belonging to the Upper Cappadocia. It terminates in Cataonia, but Mount Amanus is continued as far as the Euphrates, and Melitene,⁵ where Commagene extends along Cappadocia. It receives the mountains beyond the Euphrates, which are continuous with those before mentioned, except the part which is intercepted by the river flowing through the middle of them. Here its height and breadth become greater, and its branches more numerous. The Taurus extends the farthest distance towards the south, where it separates Armenia from Mesopotamia.

VIII 6

1. The Northern Ocean.

նցից մին կոչվում ե Պարիադրես, մյուսը Մոսքիկյան և մյուսն ել ուրիշ անուններով: Սրանք բռնում են ամբողջ աստանը մինչև Վրաստան և Աղվանք: Հետո քարձրանում ե մի ուրիշ լեռնաշղթա, վոր գնում ե դեպի արևելք, նում Կասպից ծովի վերևում՝ մինչև Մարաստան, թե՛ Ասրուպատի Մարաստանը և թե՛ Մեծ Մարաստանը: Աշղդայի ամբողջ այս մասը, ինչպես և մինչև Կասպից դրեները և այնտեղից դեպի արևելք մինչև Արիա հասնող ը կոչվում ե Պարաքոաքրաս: Այսպես են կոչվում Տավրոսի հյուսիսային լեռները, իսկ հարավայինը, Յեփրատից կողմ, Կապադովկիայից և Կոմմագենից արևելք և տարածվում, սկզբնական մասում կոչվում ե Տավրոս, վոր անում ե Ծոփքը և մնացյալ Հայաստանը Միջագետքից. Վոճանք ել կոչում են Գորդյան լեռներ: Սրանց մեջ ե նաև իրու լեռը, վոր գտնվում ե Մծրինի և Տիգրանակերտի վերևուր: Այստեղից ավելի քարձրանալով՝ կոչվում ե Նպատ.

Նորովիետև այս ժողովուրդները գտնվում են Տավրոսից այս կողմ, ուստի ըստ մեզ պատկանում են հյուսիսային առաջին: Խսկ Երատուրեննս քաժանելով Ասիան հարավային և հյուսիսային մասերի, և, ինչպես ինքը ե կոչում ասիսային և հարավային սփրազիդի*, յերկու կլիմաների սահմանն ե դեռև Կասպյան դրեները: Ըստ այս ինչ վոր սիսային և հարավային սփրազիդի, յերկու կլիմաների սահմանն ե դեռև Կասպյան դրեները: Ըստ այս ինչ վոր հյուսիսային և հարավային ե կոչում, ինչպես են Մարատանն ու Հայատանը, և ինչ վոր հյուսիս ե սպյան դրեներից հարավ ե հարավային ե կոչում, ինչպես են Մարատանն ու Հայատանը, և ինչ վոր հյուսիսային և կոշտմ, վորովիետև այսպես թե այնպես դասավորելով իրերը՝ իրար համաձայն կզան: Հավանաբար ստուրենես չեր կշռել այն հանգամանքը, վոր թե Հայատանի և թե Մարատանի վոչ մի մասը Տավրոսից դրւիս և ս հարավային կողմը չի գտնվում:

. Tardieu, II. 62 446-8) cor

Իրեն թագավոր հայտարարելով, յերկիրը անկախ դարձրեց, և իր ուսումնառությունը շահուսապվուա և ուժը այս ուսումնառությունը հայոց, Ասորոց ու Պարթևաց թագուհիների հետ կճանապահ ինանությամբ: Եերկիրը գտնվում է արևելքից՝ ուսումնառությունների Հայոց, Ասորոց ու Պարթևաց թագուհիների հետ կճանապահ ինանությամբ:

flow both rivers, the Euphrates and the Tigris, which encircle Mesopotamia, and approach close
then discharge themselves into the sea on the coast of Persia. The Euphrates is the larger river, and
try with a tortuous course, it rises in the northern part of Taurus, and flows toward the west through
alled, to Armenia the Less, having the latter on the right and Acilisene on the left hand. It then tu
ches the boundaries of Cappadocia. It leaves this and Commagene on the right hand; on the left Ad
to the Greater Armenia. It proceeds onwards to Syria, and again makes another bend in its way to

Its course from the southern part of the same mountains to Seleucia, approaches close to the Euphrat, and then empties itself into the same gulf.

The Tigris and of the Euphrates are distant from each other about

orth there are many forks which branch away from the Taurus. One of these is called Anti-Taurus, same, and includes Sophene in a valley situated between Anti-Taurus and the Taurus.

Taurus on the other side of the Euphrates, along the Lesser Armenia, there stretches towards the north many branches, one of which is called Paryadres,¹ another the Moschic mountains, and others by degrees ins comprehend the whole of Armenians as far as the Iberians and Albanians. Other mountains again are those which extend to the Caspian Sea, and extend as far as Media the Greater, and the Atropatene- Media. They call all these the Choathras, as well as those which extend to the Caspian Gates, and those still farther above towards Media and Asia. The following are the names of the mountains towards the north.

untains on the other side of the Euphrates, extending towards the east from Cappadocia and Commagene, have the name of Taurus, which separates Sophene and the rest of Armenia from Mesopotamia, and the Arabyæan mountains.³ Among these is Mount Masius,⁴ which is situated above Nisibis,⁵ and Tigranes elevated, and is called Niphates.⁷ Somewhere in this part on the southern side of the mountainous region is. Then the ridge of mountains continuing to extend from the Niphates forms the mountain Zagrius, above Babylonia. After the Zagrius follows above Babylonia the mountainous range of the Elymæi and the Cossæi.

these branches are situated Media and Armenia, which comprise many mountains, and many medium large valleys. Numerous small tribes live around among the mountains, who are for the most part

1948

in th

1. There are five islands off the Hiera Acta, which is now Cape Khelidonia. The Greeks still call them Chelidonæ, of which the Italians make Celidoni; and the Turks have adopted the Italian name, and call them Sheridan, Smith, art. Chelidonæ Insulæ.

2. Amanus descends from the mass of Taurus, and surrounds the Gulf of Issus.
3. Dudsck Dach.

3. *Buddhaik Bagh*.
 4. It is generally supposed
 that the modern town Al Bo-
 stan on the Sikoon, Seihun.

ge mo-
es. The
owards
of the

1. The range overhanging Cerasus, now Kerasun.
2. Camasch. The country situated N. W. of the Euphrates in about 42° Lat.

It then lies in about 38° lat.

3. The range of Kurdistan on the E. of the Tigris.
4. The range lying between

W. The long line between the Euphrates and the Tigris.

5. Nisibin or Netzid.

6. Meja-Farkin, by 'above'

ains as these cities, would appear

to mean overhanging them

S. both, as it is situated be-

Հայաստանի (=Ասրոպատենն) մոտ, արևմուտքից՝ Մեծ Սարաստանի, իսկ հյուսիսից՝ այս յերկու յերկրների մոտ, հարավից գտնվում ե Վրեանաց ծովի խորքի շորջը գտնված յերկրների և Մատիանեյի [իմա՝ Կասպիանն] մոտ: Զինվորական ուժը փոքր չե, և, ինչպես ասում ե Ապոլոնիդես, կարող ե հանել 10,000 ծիավոր և 40,000 հետևակ: Ունի մի լիճ, վոր կոչվում է Սարստան [իմա՝ Կասպիան], վորի մեջ կազմվում են առի խավեր. սրանք բոր ածող և կակծեցնող են: Այս ցավերի դարձանը ծերն ե, ինչպես քաղցր ջուրը այս շորերի համար, վոր մեկը լվալու նպատակով անգիտությանը նրա մեջ մխրճելով խանձի: Ասրոպատենը յերկու գրավքոր հարևան, սրանք են Հայերն ու Պարթևները. վորոնք շատ անզամ խել են նրա հողերը: Այնու ամենայնիվ նա դիմադրում է նրանց և յետ առնում գրաված հողերը, ինչպես խեց Սիմքակեն՝ Հռովմայեցոց հպատակած Հայերից, և դիմելով Կեսարի բարեկամության, Պարթևների հետ ել միաժամանակ հաշտ ապրեցին:

3. Ասրոպատենի բազավորների ամստնային պալատը գտնվում է Գագակա [=Գանձակ] բաղարում, վոր շինված ե դաշտավայրի մեջ, իսկ ծեռնայինը՝ Վերա ամուր բերդաբաղարում, վոր Անտոնիոսը պաշարեց Պարթևաց արշավանքին: Այս բաղարը 2400 ստադիոն հեռու է Արարս գետից, վոր բաժանում է Հայաստանը Ասրոպատենից, ինչպես ասում է Դելլիոս՝ Անտոնիոսի բարեկամը. վոր նկարագրեց նրա արշավանքը Պարթևաց դեմ, որ ներկա յեր նաև ինքը և մասնակցեց իրը գրավքար: Այս յերկիրը ուրիշներից ավելի փարբամ ե, հյուսիսային մասը լեռնային, կոշտ և ցորտ ե, որը բնակվում են իր գրավքար: Այս յերկիրը ուրիշներից ավելի փարբամ ե, հյուսիսային մասը լեռնային, կոշտ և ցորտ ե, որը բնակվում են իր գրավքար: Ամարդները, Տապիոները, Կիլոտիները և այլն, վորոնք տարաբնակ են և ավազակ: Արդարն Զագրոսը և Նպատը բռնված են այս ժայռուրդներով, և Պարսկաստանի Կիլոտիները և Մարդերը (սրանք կոչվում են նաև Ամարդներ). ինչպես և Հայաստանիները, վորոնք մինչև այժմ նույն անունով են կոչվում, նույն ցեղից են:

4. Կաղուսիները ունին Արիաններից թիջ պակաս հետևակ գորք, վորոնք ընտիր նետածից են, և քարքարոտ վայրերում իրենց ձիավորը հետի և կովում: Յերբ Անտոնիոսի արշավանքին ծախողորդյուն պատահեց, դրա պատճառը յերկիրի բնույթունը չեր. այլ նրա ճանապարհի ուղեցույց՝ Հայոց բազավոր Արտավագը, վորին նա հանգեստ իրեն խորիստառու և պատերազմի ծրագրին հաղորդակից դարձրեց, մինչդեռ նա իր դեմ դավաճանում եր: Անտոնիոսը նրանից վրեժ լուծեց, բայց շատ ուշ, յերբ Հռովմայեցիք շատ շարիքներ եին կրել, վորոնց պատճառն եին այս Արտավագը և նա, վոր Յեփրատի վրա՝ Ջեզմայից մինչև Ասրոպատեն բերելու համար 8000 ստադիոն ճանապարհ անել տվեց, ուսիղ ճանապարհի կրկնակից ավելին, լեռներով ու անանցանելի վայրերով ու կեռմաններով:

(Meineke, II. Եջ 734–6, Tardieu, II. Եջ 449–51)

XIII. 6. [Խոսելով Մեծ Սարաստանի մասին, ասում ե թե]

... արևմուտքից սահմանակից ե Ասրոպատենին և Հայաստանի մի մասին:

(Meineke, II. Եջ 737, Tardieu, II. Եջ 452)

We thus place within the Taurus Armenia and Media, to which belong the Caspian Gates.

5. In our opinion these nations may be considered as situated to the north, since they are within the Taurus. But Eratosthenes, having divided Asia into southern and northern portions, and what he calls seals, (or sections,) designating some as northern, others as southern, makes the Caspian Gates the boundary of both climates. He might without any impropriety have represented the more southern parts of the Caspian Gates as in southern Asia, among which are Media and Armenia, and the parts more to the north than the Caspian Gates in northern Asia, which might be the case according to different descriptions of the country. But perhaps Eratosthenes did not attend to the circumstance, that there is no part of Armenia nor of Media towards the south on the other side of the Taurus.

XIII. I-4. MEDIA is divided into two parts, one of which is called the Greater Media. Its capital is Ecbatana,¹ a large city containing the royal seat of the Median empire. This palace the Parthians continue to occupy even at this time. Here their kings pass the summer, for the air of Media is cool. Their winter residence is at Seleucia, on the Tigris, near Babylon. The other division is Atropatian Media. It had its name from Atropatus, a chief who prevented this country, which is a part of Greater Media, from being subjected to the dominion of the Macedonians. When he was made king he established the independence of this country; his successors continue to the present day, and have at different times contracted marriages with the kings of Armenia, Syria, and Parthia.

2. Atropatian Media borders upon Armenia and Matiane¹ towards the east, towards the west on the Greater Media, and on both towards the north; towards the south it is contiguous to the people living about the recess of the Hyrcanian Sea, and to Matiane.

According to Apollonides its strength is not inconsiderable, since it can furnish 10,000 cavalry and 40,000 infantry.

It contains a lake called Spauta,² (Kapauta,) in which salt effloresces, and is consolidated. The salt occasions itching and pain, but oil is a cure for both, and sweet water restores the colour of clothes, which have the appearance of being burnt,³ when they have been immersed in the lake by ignorant persons for the purpose of washing them. They have powerful neighbours in the Armenians and Parthians, by whom they are frequently plundered: they resist however, and recover what has been taken away, as they recovered Symbace⁴ from the Armenians, who were defeated by the Romans, and they themselves became the friends of Cæsar. They at the same time endeavour to conciliate the Parthians.

3. The summer palace is at Gazaka, situated in a plain; the winter palace¹ is in Vera, a strong fortress which Antony besieged in his expedition against the Parthians. The last is distant from the Araxes, which separates Armenia and Atropatene, 2400 stadia, according to Dellius, the friend of Antony, who wrote an account of the expedition of Antony against the Parthians, which he himself accompanied, and in which he held a command.

XIII. I-4
1. Hamadan.

2

1. An interpolation; probably introduced from Matiane below. Falconer. Kramer.

2. Its ancient name according to Kramer was Kaputan. Kaputan- Dzow. The Blue Lake, now the Lake Urmiah.

3. καπυσωθεῖσαν Kramer observes that the meaning of the word in this passage is not clear. It may possibly mean some colour to which the name of the lake was given.

4. It is uncertain whether this is a place, or a district.

3

1. Adopting Groskurd's emendation չերձնաւ.

Մեծ Մարտառանք մեծ մասամբ բարձր է և ցուրտ. այսպես Եկրատանի վերևն յեղած բարձունքները և սիհ շուրջը և Կասպյան դրսերի և ամրող հյուսիսային ճամբերը՝ սկսած այս կիրժից մինչև Սատիանե և առաջանական: Կասպյան դրսերից ներքև՝ ցածր հողեր և ծորեր կան, վորոնք շատ փարթամ և ամենաբեր են, բացի ուստան: Տեղ տեղ ձիբենի ել են առում, բայց պարարտ չեն և չոր են: *Մարտառանի* այս մասը, ինչպես և Հայաստանը մեծության համար հատկապես հարուստ և արոտներով: Կա մի մարգագետին, վոր կոչվում է Հիպակրոսոս, որում և *Պարսկաստանից* և *Բարեկոնից* Կասպյան դրսերը գնացող ճանապարհը, և վորի մեջ՝ ասում են թե զանքիկ եր արածում *Պարսից իշխանության* ժամանակ: Ասում են նաև թե այս երանակները արքայական են այն Նեսեական ծիերը, վոր *Պարսից թագավորները* գործ եյին ածում նրանց ազնվության և մեծության ճառով, դուրս եյին գալիս այդ յերանակներից և կամ Հայաստանից: Մրանք առանձին ձև ունեին և ինչպես Պարթեական կոչված ծիերը, տարբեր են Հունական և մեզ մոտ յեղած այլ տեսակի ծիերից:

, II. 69453)

-10. Մարաց սովորություններից շատերը նույն են Հայոց հետ, վորովիեսն յերկիրն ել բավական նման են:
Են սակայն թէ Մարերն են յեղել առաջնորդները (իշխողները) Հայոց, ինչպես նաև Պարսից, վորոնք նվաճեցին և ժառանգեցին նրանց գերիշխանությունը Ասիայում։ Ըստ այս այժմ պարսկական կոչված յերկար զգեստը աճգրաբար ու ձիավարության տեսչը, թագավորների շուրջ ու պերճությունը և հպատակների աստուածաշուր րանքը Մարերից են Պարսիկներին անցել։ Այսպես հազուստեղենի մեծագույն մասը հայտնապես, ինչպես բուշ (տիհարա), խույրը (կիտարիս), թաղիքե գլխարկը (պիլոս), յերկար թևերով վերարկուները և լայն ատները, վորոնք ցուրտ և հյուսիսային յերկիրներին հարմար զգեստներ են, ինչպես և Մարաստանը, և վոչ հարավայիններին։ Իսկ Պարսիկները բնակվում են մեծ մասամբ Երիթրյան ծովի յեզերքը և ավելի հարավ են Զարելոնք և Շոշը։ Եթե Մարաց անկումից հետո ձեռք բերին նաև Մարաստանին կից գավառները։ Սակայն յալների սովորությունները այնպես փառափոր և արքայական շրերության հարմար թվեցան նվաճողներին, ունենա հասարակ և անզարդ շորերի փոխարեն՝ վերցրին այդ կանացի շորերը և ծածկոցներով ծածկվեցին։

ունանք ասում են թե Մեղեան եր սովորեցրել այս ձևի շորերը, յերք իշխում եր այս յերկիրներում, ինչպես և ներ, և յերևում եր ծպտուած արտաքինով, վորապեսզի թագավորի տեղ ընդունեյին: Յատնի հիշատակներն են նեական սրբավայրերը, վորոնք շատ հարգված են բարբարոսների կողմից (կա մի մեծ լեռ Կասպյան դրսերից ծախակողմում, վոր կոչվում է Յատնիոն), Մեղեական շորերը և յերկրի անունը: Ասում են, թե Մեղեայի վորոյին՝ ժառանգեց նրա իշխանությունը և յերկիրն ել նրա անունով կոչվեց: Այս բոլորը համաձայն են գալիս իրար, յատականի Յատնականները և յերկրի անունը և ուրիշ շատ բաներ, վորոնց մասին խոսելու յենք:

Il. 69 454-5)

ts of this country are fertile, but that towards the north is mountainous, rugged, and cold, the ab-
sii Amardi, Tapyri, Curtii, and other similar nations, who are migratory, and robbers. These peop-
ed Niphates. The Curtii in Persia, and Mardi, (for so they call the Amardi,) and those in Armenia, an-
nt, have the same kind of character.

iii have an army of foot soldiers not inferior in number to that of the Ariani. They are very expert in rocky places the soldiers engage in battle on foot, instead of on their horses. The expedition of Ariaspius was not by the nature of the country, but by the conduct of their guide, Artavasdes, king of the Armenians. This man was the adviser, and master of his intentions respecting the war, when at the same time that prince was plotting against him. Antony punished Artavasdes, but too late; the latter had been the cause of many calamities to his own country. He made the march from the Zeugma on the Euphrates to the borders of Atropatene, and doubled the distance of the direct course, [by leading the army] over mountains, and places where there was no water, so as to impede the progress of the Romans. 5. The Greater Media anciently governed the whole of Asia, after the overthrow of the Scythians by Astyages, the Medes were deprived of this extensive sovereignty by Cyrus and the Persians, who lost their ancient importance. Ecbatana was the winter (royal?) residence of the Persian kings, as it was of the Parthian kings. After the Romans overthrew the Persian empire, and got possession of Syria. It still continues to serve the same purpose.

a is bounded on the east by these nations, and by the Parætaceni, who are contiguous to the Persians; on the north by the Cadusii, who live above the Hyrcanian Sea, and by other nations, who lie to the south by the Apolloniatis, which the ancients called Sitacene, and by the Zagrus, along which lie the Media, but according to others, to Elymaea; on the west by the Atropatii, and by some tribes of the

greater part of Media consists of high ground, and is cold; such are the mountains above Ecbatana, the Caspian Gates, and the northern parts in general extending thence as far as Matiane and Armenia. The southern part of Media consists of flat grounds and valleys. It is very fertile, and produces everything except the olive, which does not yield oil, and is dry. The country is peculiarly adapted, as well as Armenia, for breeding horses. The Hippoborus, which is traversed by travellers on their way from Persia and Babylonia to the Caspian Sea, was famous for its horses. There were two thousand mares pastured in the time of the Persians, and were the king's stud. The Nesæan horses, which were of this breed, according to some writers, but according to others they came from Bactria, were of this breed, according to some writers, but according to others they came from Bactria, as is that of the Parthian horses, compared with those of Greece and others in our country.

Many of their customs are the same as those of the Armenians, from the similarity of the countries.

-16. Հայաստանի հարավը պաշտպանված և Տավրոսից, վոր բաժանում ե այն՝ Յեփրատի և Տիգրիսի միջև ամբողջ յերկրից, վոր կոչվում ե Միջազգետք. արևելքից կցվում ե Մեծ Մարաստանին և Ատրոպատենին. Սակայն ամբողջ գոտի գտնվում է Երևանի Պարագոտպրատի լեռները և Աղվանք ու Վրացիք և Կովկասը, վոր սակայն գտնվում է Կասպից ծովի վերևում՝ Պարագոտպրատի լեռները և Աղվանք ու Վրացիք և Կովկասը, վոր պատում ե այդ ժողովուրդները, և հասնելով Հայաստանի, միանում ե Մոսքիլյան և Կողմանի լեռներին, մինչև լրանիների կոչված յերկիրը, արևմուտքից գտնվում են այս Տիգրարանի ժողովուրդը և Պարիադրես լեռը և լիսես լեռը՝ մինչև Փոքր-Հայք և Յեփրատի հովիտը, վոր բաժանում ե Հայաստանը Կապադովկիայից և ազենից:

իրատը սկիզբ առնելով Տավրոսի հյուսիսային կողից, նախ հոսում է արևմուտք՝ Հայաստանի միջով, հետո ում է հարավ և կտրելով Տավրոսը՝ Հայաստանի և Կապաղովկիայի ու Կոմմագենի միջև, դուրս է գալիս ից և անցնելով Սիրիայով՝ դառնում է դեպի ձմեռային արևելք՝ մինչև Բարեկըն և ձևացնում է Միջազգետքը՝ ոսի մոտ: Հետո այս յերկուսը բափվում են Պարսից ծոցը: Այս շրջանը, համարյա ամբողջապես լեռնային ու ե, քացի Մարաստանի մոտ գտնված փոքր մասից: Հիշյալ Տավրոսի հետեւ, վոր սկիզբն է առնում ազենի և Սելիսինեյի մյուս կողմից, վոր Յեփրատն է ձևացնում, կա Մասիս լեռը, վոր հարավից գտնվում ե լրոնիայի վերեւ, Միջազգետքում, ուր է Մծրինը: Հյուսիսային կողմից գտնվում է Ծոփքը՝ Մասիսի և լոտավլոսի միջև: Այս լեռնաշղթան ել սկիզբ առնելով Յեփրատից և Տավրոսից, վերջանում է Հայաստանի լրում, մեջտեղում ունենալով Ծոփքը, և մյուս կողմից ունենալով Եկեղիքը, վոր գտնվում է Տավրոսի և հատ գետի միջև, նախ քան սրա թեքվելը դեպի հարավ: Ծոփաց արքայանիստ քաղաքն է Կարկարիկերտ [Չ. Կարթասիոկերտ]: Մասիսից վերև գտնվում է Նպատք, շատ ավելի արևելք, Գորդիենեյի յերկարությամբ, ոն Արոսը, վորից հոսում են թե՛ Յեփրատը և թե՛ Արաքսը, առաջինը դեպի արևմուտք, յերկրորդը դեպի արևելք: Ենթադրություն է կատարում ե Նիբարոս յեռնաշղթան, վոր ծգվում է մինչև Մարաստան:

2. 2.
sou
tun

ի ասել ենք թե Յեփրատը ինչ ուղղությամբ ե հոսում: Արաքսը դառնալով դեպի արևելք մինչև Ատրո-
նեն, թերքում ե դեպի արևմուտք և դեպի հյուսիս, հոսում ե նախ Ազարայի առաջով, հետո Արտաշատի,
ուստի ել Հայաստանի քաղաքներ. այստեղից ել Արաքսնի դաշտավայրով անցնելով՝ թափվում ե Կասպից
:

Այսատանի ներսում կան շատ լեռներ և շատ լեռնադաշտեր, վորոնց մեջ խաղողի այգին հեշտությամբ չի մ. նաև շատ հովիտներ, վոմանք չափավոր, վոմանք ել շատ բերի, ինչպես Արաքսենի դաշտը, վորով Արաքս է հոսում մինչև Աղվանքի ծայրը և բափկում է Կասպից ծովը, և սրա հետ Շակաշենը՝ սահմանակից ամքին և Կուր գետին, հետո Գուգարքը: Ամբողջ այս յերկիրը լիքն է հացահատիկներով, պտղատու և

however were the first to communicate them to the Armenians, and still before that time to the Persians, successors in the empire of Asia. The Persian stole, as it is now called, the pursuit of archery among their kings, their attire, and veneration fitting for gods paid by the subjects to the prince,—these are the qualities. That this is the fact appears chiefly from their dress. A tiara, a citaris, a hat, tunics with sleeves reaching to the hands, are proper to be worn in cold and northerly places, such as those in Media, but they are not appropriate to the south. The Persians had their principal settlements on the Gulf of Persia, being situated more in the Susii. But after the overthrow of the Medes they gained possession of some tracts of country, and the custom however of the vanquished appeared to the conquerors to be so noble, and appropriate to royal persons, or scanty clothing, they endured the use of the feminine stole, and were entirely covered with dress.

riters say that Medeia, when with Jason she ruled in these countries, introduced this kind of dress as often as she appeared in public in place of the king; that the memorials of Jason are, the Jasonice by the Barbarians, (besides a great mountain above the Caspian Gates on the left hand, called Medea), and the country to have been called after his name. In agreement with this are the Jasonia in Armenia, and many other circumstances which we shall mention.

THE southern parts of Armenia lie in front of the Taurus, which separates Armenia from the whole of Euphrates and the Tigris, and which is called Mesopotamia. The eastern parts are contiguous to the Caspian Sea. To the north are the range of the mountains of Parachoathras lying above the Caspian Sea, the Caucasus. The Caucasus encircles these nations, and approaches close to the Armenians, the Moschic people extends as far as the country of the people called Tibareni. On the west are these nations and the mountains extending to the Lesser Armenia, and the country on the side of the Euphrates, which divides Armenia from Syria.

ates rises in the northern side of the Taurus, and flows at first towards the west through Armenia, it then intersects the Taurus between the Armenians, Cappadocians, and Commageni. Then issuing outwards to the winter sun-rise as far as Babylon, and forms Mesopotamia with the Tigris. Both these rivers terminate

ture of the places around Armenia, almost all of them mountainous and rugged, except a few tracts which -mentioned Taurus, which commences again in the country on the other side of the Euphrates, or Melitene formed by the Euphrates, belongs Mount Masius, which is situated on the south above the town whose territory is Nisibis; on the northern parts is Sophene, lying between the Masius and Anti- the Euphrates and the Taurus, and terminates at the eastern parts of Armenia, enclosing within it S.

սղալար ծառերով. կա նաև ձիթենի: Հայաստանի գավառներից են նաև Փավենն (կամ Փավենեն՞), Կոմիսինն ոքիստենն՝ վոր հայրայթում և մեծաքանակ պատերազմական ձի: Խորձյան և Կամրիւտենն՝ Հայաստանի նահյուսային գավառներն են և շատ ծինառատ, վորովիետու նոր են Կովկասյան լեռներին և Վրաստանին ողբիսին: Այնպես վոր ասում են թե հաճախ լեռնանցքներում և կիրճերում ամբողջ կարավաններ ծյունի տակ նում բուրջ ժամանակ:

Այսիպիսի վտանգների համար նրանք ունենում են ծողեր, վոր բարձրացնում են վերև՝ շունչի անցք բանալու և ն տալու համար անցորդներին, վորպես զի ոգնության հասնելին, ձյան տակից հանելին ու ազատելին: Ասում են ծյունի մեջ սառչելուց դատարկ գնդեր են ծևանում, վորոնք պարտնակում են մաքոր ջուր. սրանց պատյանը լրում են ու խնում: Ջյունի մեջ կան նաև անասնիկներ, վոր Ապոլլոնիդեսը կոչում է սկոլեքս (Վորդ), իսկ սփանեսը՝ թրիփս (ցեց): Այս անասնիկների ծնունդը նմանեցնում են այն ճանճիկներին, վորոնք առաջ են գալիս առի բողիք ու զազախից:

Նատմությունը ասում ե, վոր Հայաստանը, նախապես փոքր, աճեց այնուհետև Արտաշեսի և Զարեհի ծեռողվ, ոնք նախապես Անտիոքոս մեծի գորավարներն եյին, և նրա անկումից հետո՝ թագավորեցին, մեկը Ծոփքի, ասենեսի [ուղղել Անքիսնես], Ոլբանանտիբոսի [ուղղել՝ Որոնանդիտիբոսի] և այլ գավառների վրա, իսկ մյուսը ուշատի վրա: Յերկուսն ել մեծացան շրջակա ազգերից գրավելով զանազան գավառներ, Մարերից սպիանեն, Փավնիտիսը և Բասորոպետան, Վրացիներից՝ Պարիադրոս լեռան ստորոտի գավառները և սպիանեն, Փավնիտիսը և Բասորոպետան, Վրացիներից՝ Պարիադրոս լեռան ստորոտի գավառները և գոգարքը, վոր Կուրի մյուս կողմն ե, Խալիբներից և Մոսինոյկներից՝ Կարենիտին և Դերջանը, Վորոնք ողենեն և Գոգարքը, վոր Կուրի մյուս կողմն ե, Խալիբներից և Մոսինոյկներից՝ Եկեղիքը և Անտիտավրոսի գավառը, որիներից՝ Տարոնը, այնպես վոր բոլորը միալեզու յեղան [ֆր. թարգմ. «Այս միացման շնորհիվ այս յերկիրների սկիզբը այժմ խոսում է միևնույն լեզուն»]:

այստեղ քաղաքներն են Արտաշատ (վոր և կոչվում են Արտաշատ, իիմնված Աննիբալից՝ Արտաքսիաս գավորի համար) և Արքատ, յերկուսն ել Արաքսի վրա, Արքատը Ատրոպատենի սահմանների մոտ, իսկ ուղաշատը՝ Արաքսեն դաշտի մոտ, գեղեցիկ քաղաք, վոր և յերկրի մայրաքաղաքն ե: Ծինված ե գետի թևի ացրած թերակղզու վրա, վորի պարիսպները շուրջանակի պատում ե գետը՝ բացի պարանոցից, իսկ պարանոցը կված ե փոսով և պատճեշով: Քաղաքից վոչ շատ հեռու գտնվում են Տիգրանի և Արտավազի գանձատները, առիկ ամրոցներ՝ Բարիսա և Ռիանե: Կային նաև ուրիշ ամրոցներ՝ Յեփրատի վրա: Արտազերսը ապստամբեց ողապահ Աղոնի առաջնորդությամբ. կայսերական զորավարները յերկար ժամանակ պաշարելուց հետո սկսեցին և պարիսպները քանդեցին:

Acilisene, which lies between [Anti-]Taurus and the bed of the Euphrates before it turns to the south. It is Carcathiocerta.¹

ount Masius far to the east along Gordyene is the Niphates, then the Abus,² from which flow both the former to the west, the latter to the east; then the Nibarus, which extends as far as Media.

We described the course of the Euphrates. The Araxes, after running to the east as far as Atropatene, turns north. It then first flows beside Azara, then by Artaxata,¹ a city of the Armenians; afterwards it passes through several other cities, and thus to discharge itself into the Caspian Sea.

are many mountains in Armenia, and many mountain plains, in which not even the vine grows. There are moderately fertile, others are very productive, as the Araxenian plain, through which the river Araxes flows, and empties itself into the Caspian Sea. Next is Sacasene, which borders upon Albania, and has a large lake called Lake Sevarenne. All this district abounds with products of the soil, cultivated fruit trees and evergreens. It bears

Phauene, (Phanenæ, Phasiana?) a province of Armenia, Comisene, and Orchistene, which furnishes orzene¹ and Cambysene are the most northerly countries, and particularly subject to falls of snow. The Asian mountains, to Iberia, and Colchis. Here, they say, on the passes over mountains, it frequently happens persons have been overwhelmed in violent snow-storms. Travellers are provided against such dangers which they force upwards to the surface of the snow, for the purpose of breathing, and of signifying that who may come that way, so that they may receive assistance, be extricated, and so escape alive.

that hollow masses are consolidated in the snow, which contain good water, enveloped as in a coat; now, which Apollonides call scoleces,² and Theophanes, thripes, and that these hollow masses can be opened by breaking open their coats or coverings. The generation of these animals is supposed to be similar to that of the mosquito (mosquitos.) from flames, and the sparks in mines.

ding to historians, Armenia, which was formerly a small country, was enlarged by Artaxias and Zan
of Antiochus the Great, and at last, after his overthrow, when they became kings, (the former of Sop
?) Odomantis, and some other places, the latter of the country about Artaxata.) they simultaneously a
aking away portions of the territory of the surrounding nations: from the Medes they took the Cas
eda; from the Iberians, the country at the foot of the Paryadres, the Chorzene, and Gogarene, which i
s; from the Chalybes, and the Mosynæci, Carenitis and Xerxene, which border upon the Lesser Arme
m the Cataones, Acilisene,¹ and the country about the Anti-Taurus; from the Syrians, Taronitis;² her
guage.

towards
the plain

any val-
ews to the
Cyrus:

1. Kharput.
2. An almost uniform tradi-
tion has pointed out an iso-
lated peak of this range as
the Ararat of Scripture. It is
still called Ararat or Agri-
Dagh, and by the Persians
Kuh-il-Nuh, mountain of
Noah. Smith.

ve.

es of contiguous to people components with to other are broad

1. Formerly the mass of ruins called Takt-Tiridates, (Throne of Tiridates,) near the junction of the Aras and the Zengue, were supposed to represent the ancient Artaxata. Col. Monteith fixes the site at a remarkable bend of the river somewhat lower down than this. See Smith and Artaxata.

21, v

¹ Kars is the capital of this

had been
country
2 σκώληκς and θοῖπαι,
species of worms. See
Smith, art. Chorzena.

1

1. Melitene. Grosskurd.
2. It corresponds, Kramer observes, with Taron, a province of Armenia, which is called by Tacitus, Ann. xiv. 24, Taraunitum (not Tarantium) region.

7. Չատ գետեր կան այս յերկրում. ամենից նշանավոր են Փասխ և Լիկոս, վորոնք թափվում են Պոնտական ծովը Երաստոպութենասը Լիկոսի փոխարեն դնում ե Թերմոդրոնտը, վոր ճիշտ չե), Կուր և Արաք՝ Կասպից ծովը, Յեփրատ ո Տիգրիս Երիքրյան ծովը:

8. Հայաստանում կան նաև մեծ լճեր. սրանցից մեկն ե Մանտիանե (քարզմանվում ե Կապոյս), վոր, ինչպես ասում են, Սայուտիսից հետո մեծագույնն ե աղի լճերի մեջ և տարածվում ե մինչև Ատրապատեն, ոնի և աղահանքեր: Հետո Արտենե լիճը, վոր կոչվում ե և Թոպիսիս [= Տոսպ]. պարունակում ե բորակ, վորով շորեր են լվանում ու մաքրում. քայլ դրա համար ել ջուրը խմելու չե: Տիգրիսը Նվատ լեռից իջնելով՝ կտրում անցնում ե այս լիճը, առանց խառնվելու ջրերին՝ հոսանքի ուժգնության պատճառով, վորից ել առել ե իր անոնը, ըստ վորում մարերեն Տիգրիս նշանակում Տիգրիսը ունի բազմատեսակ ձկներ, մինչդեռ լիճը միայն մի տեսակ: Լճի ծայրին, գետը խորասուզում ե մի վիի մեջ և շատ տեղ անցնելով գետնի տակից, Քարնիտիսի առաջ դրվու է գալիս. այնտեղից ել զնում ե դեպի Ռախ և Սեմբրամիդոս կոչված պարիսպը, իջնում ե դեպի Գորիտիեն, աջում քողնելով ամրող միջազգետը, այն յերկիրը, վոր ընդհակառակը Յեփրատն ունի ծախ կողմում: Իրաք մոտենալով և ձևացնելով Միջազգետը, մեկը՝ Տիգրիս Սելլկիայով թափվում ե Պարսից ծոցը, իսկ մյուսը՝ Յեփրատը Բարելոնով, ինչպես ասել ենք Երաստոթենասի և Հիապարբոսի մասին խոսելիս:

9. Կան վիսկո համքեր Սիսպիրիտիսի մեջ՝ Կարալյայում, որ ուղարկվեց Մենոնը Ալեքսանդրի կողմից զորքով, քայլ խեղդամահ յեղավ քանակիների կողմից: Կան նաև ուրիշ համքեր, ինչպես սանդիքս կոչվածը, վոր կոչվում ե Տերկիրը շատ հարուստ ե ծիարուծական արտօներով. Տեսակական գույն և նման ե կալքեյի (= ծիրամի խեցի): Յերկիրը շատ հարուստ ե ծիարուծական արտօներով. Վորոնք Մարտականներից կատ չեն, այնպես վոր Նեսեական ծիերը այստեղից ել եյն բերում, վոր գործ եյն ածում Պարսից քազավորները և Հայաստանի սատրապը Պարսից քազավորին ուղարկում եր տարեկան 20.000 քուոակ՝ Միհրական տոների համար: Արտավազդը Անտոնինոսին՝ բացի մյուս ծիավորներից՝ 6000 զրահապատ ծիավորների գործանելու արավ, յերբ նրա հետ Մարտական արշավեց: Այսպիսի հեծելազորք վոչ միայն Մարերն ու Հայերն են սիրում, այլ և Աղվանները. նրանք ել ունին զրահավորված ձիեր:

10. Յերկրի հարստության և զորության փորբ նշան չե այն, վոր Պոնտոսը Տիգրանին՝ (Արտավազդի հոր) նշանակած լիճելով 6000 տաղանդ արծաք տուգամք, իսկույն ևեր հոռվմեական զորքին բաշխեց՝ յուրաքանչյուր զինվորին 50 դրախմի, հարյուրապետներին 1000-ական, հեծելազորքի պետերին և հազարապետներին՝ մի մի տաղանդ:

11. Յերկրի մեծությունը Թեոփանես դնում ե լայնքը՝ հարյուր սրբյանու*, իսկ յերկարությունը կրկնակի. դնելով մեկ սրբյանու 40 ստադիոն: Սա չափազանցությամբ ե ասված: Ավելի մոտ ե ճշմարտության՝ յերկարությունը դնել ինչ

6. The cities of Armenia are Artaxata, called also Artax-iasata, built by Hannibal for the king Artaxias, and Arxata, both situated on the Araxes; Arxata on the confines of Atropatia, and Artaxata near the Araxenian plain; it is well inhabited, and the seat of the kings of the country. It lies upon a peninsular elbow of land; the river encircles the walls except at the isthmus, which is enclosed by a ditch and rampart.

Not far from the city are the treasure-storehouses of Tigranes and Artavasdes, the strong fortresses Babyrsa, and Olane. There were others also upon the Euphrates. Ador, (Addon?) the governor of the fortress, occasioned the revolt of Artageræ, but the generals of Cæsar retook it after a long siege, and destroyed the walls.

7. There are many rivers in the country. The most celebrated are the Phasis and Lycus; they empty themselves into the Euxine; (Eratosthenes instead of the Lycus mentions the Thermodon, but erroneously;) the Cyrus and the Araxes into the Caspian, and the Euphrates and the Tigris into the Persian Gulf.

8. There are also large lakes in Armenia; one the Mantiane,¹ which word translated signifies Cyane, or Blue, the largest salt-water lake, it is said, after the Palus Maeotis, extending as far as (Media-) Atropatia. It has salt pans for the concretion of salt.

The next is Arsene,² which is also called Thopitis. Its waters contain nitre, and are used for cleaning and fulling clothes. It is unfit by these qualities for drinking. The Tigris passes through this lake³ after issuing from the mountainous country near the Niphates, and by its rapidity keeps its stream unmixed with the water of the lake, whence it has its name, for the Medes call an arrow, Tigris. This river contains fish of various kinds, but the lake one kind only. At the extremity of the lake the river falls into a deep cavity in the earth. After pursuing a long course under-ground, it re-appears in the Chalonitis: thence it goes to Opis, and to the wall of Semiramis, as it is called, leaving the Gordyæi and the whole of Mesopotamia on the right hand. The Euphrates, on the contrary, has the same country on the left. Having approached one another, and formed Mesopotamia, one traverses Seleucia in its course to the Persian Gulf, the other Babylon, as I have said in replying to Eratosthenes and Hipparchus.

9. There are mines of gold in the Hyspiratis,¹ near Caballa. Alexander sent Menon to the mines with a body of soldiers, but he was strangled² by the inhabitants of the country. There are other mines, and also a mine of Sandyx as it is called, to which is given the name of Armenian colour, it resembles the Calche.³

This country is so well adapted, being nothing inferior in this respect to Media, for breeding horses, that the race of Nesean horses, which the kings of Persia used, is found here also; the satrap of Armenia used to send annually to the king of Persia 20.000 foals at the time of the festival of the Mithracina. Artavasdes, when he accompanied Antony in his invasion of Media, exhibited, besides other bodies of cavalry, 6000 horse covered with complete armour drawn up in array.

Not only do the Medes and Armenians, but the Albanians also, admire this kind of cavalry, for the latter use horses covered with armour.

8

1. We should read probably Matiane. The meaning of the word proposed by Strabo may easily be proved to be incorrect, by reference to the Armenian language, in which no such word is to be found bearing this sense. As Kapoit in the Armenian tongue signifies 'blue,' this explanation of Strabo's appears to refer to the lake Spauta or Kapauta, above. c. xiii. § 2. Kramer.

2. The lake Arsissa, Thopitis or Van.

3. This is an error: one of the branches of the Tigris rises among the mountains on the S. W. of the lake Van, and which form part of the range of Nepat-Learn or Niphates.

9

1. Groskurd proposes Sys-pintis.

2. ἀ πήγκθη, Meineke.

3. It is doubtful whether this colour was red, blue, or purple.

սսել ե լայնության համար, իսկ լայնությունը նրա կեսը կամ մի քիչ ավելի: Այսքան Հայաստանի բնական և նրա արդյունաբերության մասին:

համի կին ավանդություն այս ազգի մասին: Արմենոս, Թեսալիայի Արմենիոն քաղաքից, վոր գտնվում է ասի և Լարիսայի միջև, Բոյքեյի վրա, ինչպես ասացինք, Յատնի հետ արշավեց Հայաստան: Սրա անունով պատմ Արմենիա, ինչպես ասում են Փարսալացին Կիւրսիլոս և Լարիսացին Մելիոս, յերկուսն եկ գինակից ասնդի: Նաև թե Արմենոսի հետ յեղողմերը բնակեցան Եկեղիք, վոր նախապես Ծոփաց տակ եր, մյուսները պիրիտիսում՝ մինչև Կալաքեն և Աղիարեն, Հայաստանի սահմաններից դրւու: Ասում են թե Հայոց զգեստը ալական ե, ինչպես այն յերկար Վերարկուները, վոր վողբերգությանց մեջ Թեսալական են կոչում և գոտիով ում են կրծքի վրա և այն շորերը՝ վոր վողբերգակները որինակել են Թեսալացիներից: Նրանք Վերցրել են այս ըլյալ զարդը վոր Թեսալացիք հագնում ելին լայն լայն, և իրավամբ, վորովհետև ամրոջ Հունաստանի ամենից լիսային և ամենից ցույտ վայերեն ելին բնակվում, դերասանների համար ամենից ավելի վայելու եր այսային և ամենից ցույտ վայերեն ելին բնակվում, դերասանների համար ամենից ավելի վայելու եր այսացումների մեջ յերեալ այնպիսի դերասանական հարդարանքով: Զիավարության մեջ ել, ասում են թե ալացումների մեջ յերեալ այնպիսի դերասանական հարդարանքով: Յիավարության մեջ ել, ասում են թե ալացումների մեջ սեր ունին, և նրանց նման նաև Մարերը: Յատնի արշավանքի մասին վկայում են Յատնականը, վիսիները կանգնել են իշխանները մոտավորապես նման Յատնի տաճարին, վոր կանգնեցրել ե Պարմենիոսը պարուն:

Համարում են թե Արաքսը այսպես է կոչված Պենեոս (= Սալամբրիա) գետի նմանության պատճառով և այս հնը տվել ե նրան Արմենոսը: Այս Պինեոս գետն էլ նախապես կոչվել է Արաքս, ըստ Վորում խլել ե Ռոսա լեռը ապսոսից՝ ճեղքելով Տեմափե հովիտոց: Ասում են թե ինապես Արաքսն ել Հայաստանում լեռներից իշնելով փոփում վանում եր ստորադիր դաշտերում, վորովիեւն յելք չուներ: Յաստնը նմանությամբ Տեմափեի շինել ե մի վածք, վորով այժմ ջուրը հոսում ե Կասպից ծով: Մրանով մերկացավ Արաքսնի դաշտավայրը, վորով հոսելով ը՝ հասնում ե ջրվեժին: Արաքս գետի մասին պատմված այս ավանդությունը ումի վորոշ հավանականություն, Հերոդոտոսի պատմածի հավանական չե շատ: Նա ասում ե թե այս գետը Մատիենի երկրից դորս հոսելով՝ զավորվում ե 40 գետի, վորոնք բաժանում են Սկիութիան և Բակուրիան, Կաֆաքենեսը հետևում ե Հերոդոտոսին:

Դատմում են նաև թե Ենիանները հաստատվել են Ուխտիա և Հայաստանից վերև՝ Արոսից և Նիպարոսից ամբ Տավրոսի ճյուղեր են) այն կողմ. սրանցից Արոսը մոտիկ է այն ճանապարհին՝ վոր տանում են Եկրատան՝ ինչի տաճարի առաջով; Ասում են նաև թե ինչ վոր Թրակացիք (Կոչված Սարաբարաս, այն ե գլուխ կտրող) կվել են Հայաստանից վերև՝ Գուրանացոց և Մարաց մոտ: Դրանք գազանարարութեոնական անհնազանդ ենին, մորթ ճաշկող և գլուխ կտրող (այս ե նշանակում Սարաբարաս): Մարաստանի մասին խոսելիս,

the riches and power of this country, this is no slight proof, that when Pompey imposed upon Tigranes, the payment of 6000 talents of silver, he immediately distributed the money among the Roman army, to 1000 to a centurion, and a talent to a Hipparch and a Chiliarch.

phanes represents this as the size of the country; its breadth to be 100 schœni, and its length double this schœnus at 40 stadia; but this computation exceeds the truth. It is nearer the truth to take the length as he has it at one half, or a little more.

is the nature of the country of Armenia, and its

There exists an ancient account of the origin of this nation to the following effect. Armenus of Armenia, a native of the country between Pheræ and Larisa on the lake Bœbe, accompanied Jason, as we have already said, in his expedition against Troy. From Armenus the country had its name, according to Cyprianus the Pharsalian and Medius the Larisæan, who accompanied the army of Alexander. Some of the followers of Annenus settled in Acilisene, which was formerly situated in the Syriac country, and spread as far as Calachene and Adiabene, beyond the borders of Armenia.

of the Armenian people is said to be of Thessalian origin; such are the long tunics, which in tragedies are fastened about the body with a girdle, and with a clasp on the shoulder. The tragedians, for they require no decoration of this kind, imitate the Thessalians in their attire. The Thessalians in particular, from wearing a long robe (they inhabit the most northerly and the coldest country in all Greece,) afforded the most appropriate subject for their theatrical representations. The passion for riding and the care of horses characterize the Thessalians, Armenians and Medes.

nia are evidence of the expedition of Jason: some of these memorials the sovereigns of the country restored the temple of Jason at Abdera.

supposed that Armenus and his companions called the Araxes by this name on account of its resemblance. Eneius had the name of Araxes from bursting through Tempe, and rending (ἀπαράξαι) Ossa from Olympus. Armenia, descending from the mountains, is said to have spread itself in ancient times, and to have overflowed, having no outlet; that Jason, in imitation of what is to be seen at Tempe, made the opening through which the river divides itself into the Caspian Sea; that upon this the Araxenian plain, through which the river flows to the caspian. This story which is told of the river Araxes contains some probability; that of Herodotus none whatever. flowing out of the country of the Matiani, it is divided into forty rivers, and separates the Scythians from the Sarmatians. Herodotus has followed Herodotus.

14. Այս բոլորից յերևան և վոր Մարերը և Հայերը ցեղակից են Թեսալացնց՝
ուստի և Սնդեայի գծով:

Այս է Հայաստանի մասին հնագույն ավանդությունը. այժմ հարկ է պատմել նորագույն պատմությունը՝ սկսած սրբական շրջանից հաջորդաբար, մինչև մեր որերը, զիսավոր գծերով: Պարսիկները և Մակեդոնացիք որեցին Հայաստանին, սրանցից հետո *Սելևկյանները*, վոր նվաճել եյին Ասորին և Մարաստանը: Վերջին տողն եր Որոնտես, շառավիղ Հիւլիարնեսի, վոր մեկն եր յոթը պարսիկներից: Մրանից հետո Արտաշես և Զարեհ, ովմեյացոց հակառակորդ Անտիոքոս մեծի զորավարները, յերկուսի բաժանեցին յերկիրը. առաջ իշխում եյին զավորի հրամանի տակ. սրա պարտությամբ հարելով Հռովմեյացոց՝ նրանց կրղմն անցան և իրենց բազավոր ույտարարեցին: Արտաշեսի շառավիղն եր Տիգրան, վոր ուներ այսպես կոչված բուն Հայաստանը (այն վոր պրակից և Մարաստանի, Աղվանից և Վրաց՝ մինչև Կողքիս և Յեվսինյան Կապաղովկիա), իսկ Զարեհի ոռավիղն եր Արտանես Ծոփացին. վոր ուներ հարավային և մանավանդ հարավ-արևմտյան մասը: Ենչացվելով Տիգրանի ձեռքով, այս վերջինը ամրող յերկրին տեր դարձավ: Սակայն ինքն ել շատ ոփոխական բախտ ունեցավ. սկզբում պատանդ եր Պարթևների մոտ, հետո նրանցից ձեռք բերավ զահը, իբր ավ տալով Հայաստանից 70 հովիտ. ավելի զորանալով՝ հետ առավ այդ ամբողջ գավառները և ավերեց նրանց ոկիրքը. հատկապես Նինվեյի և Արքելայի շուրջը: Հնազանդեցրեց նաև Ասորութեանը և Գորդինեն, նրանց տ նաև մնացյալ Միջագերը: Բացի սրանից, անցնելով Յեփրատը, զենքի ուժով գրավեց Ասորինը և Փինիկեն: Այս բոլորով հզորացած՝ Ռիխերիայի մոտ կառուցեց մի քաղաք՝ այս տեղի և Յեփրատի կամուրջի միջև, վոր կոչեց պրանակերտ, և ավերելով 12 հունական քաղաքներ, նրանց բնակիչներին այնտեղ հավաքեց: Ընդհատվեց ուկուլոսի հարձակմանը, վոր հաղթեց Միհրդատին, Տիգրանակերտի վերաբնակիչներին իրենց տեղերն որձակեց, կիսավարտ քաղաքը հարձակմամբ կործանեց և մի փոքր գյուղ քողեց, և նրան՝ Տիգրանին Ասորիից Փինիկեյից գտարեց: Նրան հաջորդեց Արտավազդ, վոր հաջողություն ունեցավ ցորչափ բարեկամ եր Հռովմեյացոց. դավաճաննելով Անտոնիոսին, Պարթևաց ի նապատ, սրանց դեմ պատերազմի ժամանակ, կրեց իր ատահմը. վորովիետն Ալեքսանդրիա տարբելով նրա՝ Անտոնիոսի ձեռքով, շղթայի զարնվեց, իբրև հաղթանակի առաջական քաղաքի մեջ մաս ածվեց [Անտոնիոսի կառքի հետևից]. Անտվեց բանտ, ուր և սպանվեց Ակտինի ատերազմի ժամանակ: Մրանից հետո շատերը բազավորեցին Հայաստանում Կեսարի և Հռովմեյացոց ողիշնամության տակ. և այժմ ել նույնը շարունակվում է:

6. Παραπήγ μηλοπιρ αυτόν τον περίπτωσην θα είναι ότι ο Σαράντας και ο Ζωγράφος θα έχουν δικαίωμα να αποδέχονται την παραπήγη της περιπτώσεως αυτής. Η παραπήγη θα είναι η ίδια με την παραπήγη της περιπτώσεως αυτής.

branches of *Aenianes* are mentioned, some of whom settled in *Vitia*, others above the Armenians beyond the Tigris; the latter are branches of *Taurus*; the *Abus* is near the road which leads to *Ecbatana* by the temple of *Bela*.

f Thracians, surnamed Saraparæ, or decapitators, are said to live above Armenia, near the Gouranii and people, intractable mountaineers, and scalp and decapitate strangers; for such is the meaning of the term.

of Medea in the account of Media, and it is conjectured from all the circumstances that the Medes came some way to the Thessalians, descended from Jason and Medea.

the ancient account, but the more recent, and extending from the time of the Persians to our own age, may in part only (as follows); Persians and Macedonians gained possession of Armenia, next those who were in India. The last was Orontes, a descendant of Hydarnes, one of the seven Persians: it was then divided into two parts, one of which was given to Zariadris, general of Antiochus the Great, who made war against the Romans. These were governed by Zariadris, but upon his overthrow they attached themselves to the Romans, were declared independent, and their king was a descendant of Artaxias, and had Armenia, properly so called. This country was contiguous to the Iberes, and extended as far as Colchis, and Cappadocia upon the Euxine.

ophenian was the descendant of Zariadris, and had the southern parts of Armenia, which verge rather by Tigranes, who became master of the whole country. He had experienced many vicissitudes of fortune among the Parthians; then by their means he returned to his country, in compensation for which he obtained valleys in Armenia. When he acquired power, he recovered these valleys, and devastated the country about Ninus, and that about Arbela.¹ He subjected to his authority the Atropatenians, and the Gordians, and retained possession also of the rest of Mesopotamia, and, after crossing the Euphrates, of Syria and Phoenicia. In the eight of prosperity, he even founded near Iberia,² between this country and the Zeugma on the Euphrates, the city of Lanocerta, and collected inhabitants out of twelve Grecian cities, which he had depopulated. But Lucullus, in the war against Mithridates, surprised him, thus engaged, and dismissed the inhabitants to their respective countries; which were half finished he demolished, and left a small village remaining. He drove Tigranes both

is successor, prospered as long as he continued a friend of the Romans. But having betrayed Antony and that people, he suffered punishment for his treachery. He was carried in chains to Alexandria, by order through the city, and kept in prison for a time. On the breaking out of the Actiac war he was then put after Artavasdes, who were dependent upon Cæsar and the Romans. The country is still governed in

Medes and Armenians have adopted all the sacred rites of the Persians, but the Armenians pay particular

15

2. That this is an error is manifest. Falconer proposes Armenia; Groskurd, Assyria; but what name is to be supplied is altogether uncertain. The name of the city is also wanting, according to Kramer, who proposes Nisibis.

(ieu, II. bø 456-68)

built temples to her honour in several places, especially in Acilisene. They dedicate there to her nothing remarkable, but it is surprising that persons of the highest rank in the country offer their services to the goddess. It is customary for these women, after being prostituted a long period at the time of marriage, no one disdaining a connexion with such persons. Herodotus mentions something similar among the Scythians, all of whom prostitute themselves. But they treat their paramours with much kindness, the latter frequently make a return of more presents than they receive, being amply supplied with means of gratuity. They do not admit into their dwellings accidental strangers, but prefer those of a rank equal to their own.

ԳԻՐՔ XII

I. Կապադովկիան սահմանագծված են՝

...հարավից Կիլիկյան կոչված Տավրոսով, արևելքից Հայաստանով ու Կողմիսով և սրանց միջև գտնված
այլակզմություններով...

(Meineke, II. էջ 749, Tardieu, II. էջ 469)

I. Հետք Կատանացիներին առանձնացնում եյն համարեզու Կապադովկացիներից, զանազանելով Կապա-
դովկացիներից՝ իրու այլացելներից. և ազգերի հաշվարկության մեջ Կապադովկացիների հետ դնում եյն համար Կատանացիներին և Յեփրատից այն կողմ գտնված ազգերին, այնպես վոր Կատանիայի տակ եյն դնում նաև Մելիտինեն, վոր գտնվում եւ սրա և Յեփրատի միջև՝ սահմանակից Կոմմագենի, և կազմում եւ Կապադովկիայի տասներրորդ մասը, ըստ արդի բաժանման, վորով յերկիրը բաժանված են 10 սորտատեզիաների:

[Հաջորդ տողերով շեշտում եւ վոր Կատանացից Կապադովկացիներից տարրեր մի ազգ են. նախապես նրանք միշտ անկախ ժողովուրդ եյն. Արիարաք՝ Կապադովկիայի թագավորը բռնի միացրեց Կապադովկիո. և այժմ, ասում եւ Ստրաբոն, յերբ ճարդ տեսնում եւ, վոր Կատանացից թե լեզվով և թե կենցաղով ամենին շեն այժմ, ասում եւ Ստրաբոն, յերբ ճարդ տեսնում եւ, վոր Կատանացից թե լեզվով և թե կենցաղով ամենին շեն այդպես տարրերով Կապադովկիայի մյուս բնակիչներից. ինչքան եւ զարմանում թե ինչպես անհետանում են այդպես մի ուսար ազգի բոլոր հատկանիշները]:

(Meineke, II. էջ 749, Tardieu, II. էջ 470)

II. Մելիտինեն շատ նման է Կոմմագենին. ամբողջ ծածկված եւ ընտանի ծառերով, միակը ամբողջ Կապա-
դովկիայի մեջ, վոր բերում ենաւ ձեր և մոնարիս կոչված գինին՝ մոցակից Հունական գիմիներից. գտնվում են
Ծոփաց դեմ, մեջտեղու ունենալով Յեփրատ գետը և նրան ու Կոմմագենի սահմանակից է: Կա նաև նշանավոր մի
բերդ, վոր պատկանում եւ Կապադովկիային և գտնվում եւ Յեփրատի մյուս կողմը, Տոմիսա անունով. Ծոփացիք զնել
եյն այն՝ 100 տարանդով. իսկ հետո Լուկուլոս նվիրեց Կապադովկիային՝ իր վարձ այն ոգնության, վոր արին
նրան Սիհրատի դեմ պատերազմում:

(Meineke, II. էջ 751, Tardieu, II. էջ 472)

III. Մաժակը [մայրաքաղաք Կապադովկիայի] Պոնտոսից մոտ 800 ստադիոն հեռու յեւայի հարավ, իսկ
Յեփրատից սրա կրկինից քիչ պակաս...
Մաժակը իր բազմադիմի արշավանքների միջոցին դեպի Կապադովկիա.

II. CAPPADOCIA¹ consists of many parts, and has experienced frequent changes.

The nations speaking the same language are chiefly those who are bounded on the south by the Cilician Taurus,² as it is called; on the east by Armenia, Colchis, and by the intervening nations who speak different languages; on the north by the Euxine, as far as the mouth of the Halys;³ on the west by the Paphlagonians, and by the Galatians, who migrated into Phrygia, and spread themselves as far as Lycaonia, and the Cilicians, who occupy Cilicia Tracheia (Cilicia the mountainous).⁴

I. 2. Among the nations that speak the same language, the ancients placed the Cataonians by themselves, distinguishing them from the Cappadocians, whom they considered as a different people. In the enumeration of the nations they placed Cataonia after Cappadocia, then the Euphrates, and the nations on the other side of that river, so as to include even Melitene in Cataonia, although Melitene lies between Cataonia and the Euphrates, approaches close to Commagene, and constitutes a tenth portion of Cappadocia, according to the division of the country into ten provinces. For the kings in our times who preceded Archelaus¹ usually divided the kingdom of Cappadocia in this manner.

Cataonia is a tenth portion of Cappadocia. In our time each province had its own governor, and since no difference appears in the language of the Cataonians compared with that of the other Cappadocians, nor any difference in their customs, it is surprising how entirely the characteristic marks of a foreign nation have disappeared, yet they were distinct nations; Ariarathes, the first who bore the title of king of the Cappadocians, annexed the Cataonians to Cappadocia.

II. 1. MELITENE resembles Commagene, for the whole of it is planted with fruit-trees, and is the only part of all Cappadocia which is planted in this manner. It produces oil, and the wine Monarites, which vies with the wines of Greece. It is situated opposite to Sophene, having the river Euphrates flowing between it and Commagene, which borders upon it. in the country on the other side of the river is Tomisa, a considerable fortress of the Cappadocians. It was sold to the prince of Sophene for a hundred talents. Lucullus presented it afterwards as a reward of valour to the Cappadocian prince for his services in the war against Mithridates.

II. 9-10. Although the territory of the Mazaceni is destitute in many respects of natural advantages, it seems to have been preferred by the kings as a place of residence, because it was nearest the centre of those districts which supplied timber, stone for building, and fodder, of which a very large quantity was required for the subsistence of their cattle. Their city was almost a camp. The security of their persons and treasure¹ depended upon the protection afforded by numerous fortresses, some of which belonged to the king, others to their friends.

Mazaca is distant from Pontus² about 800 stadia to the south, and from the Euphrates a little less than double that distance; from the Cilician Gates and the camp of Cyrus, a journey of six days by way of Tyana,³ which is situated about the middle of the route, and is distant from Cybistra 300 stadia. The Mazaceni adopt the laws of Charondas, and elect a Nomōdist, (or Chanter of the Laws,) who,

II. 1

1. The beginning is wanting, according to the opinion of critics, Xylander, Casaubon, and others.
2. The range of mountains to the S. of Caramania.

3 Kizil-Irmak.

4 Itsch-lli.

II. 2

1. Archeaus received from Augustus (B. C. 20) some parts of Cilicia on the coast and the Lesser Armenia. In A. D. 15 Tiberius treacherously invited him to Rome, and kept him there. He died, probably about A. D. 17, and his kingdom was made a Roman province.

II. 9

1. σφράτων, the reading proposed by Kramer.
2. i. e. the kingdom of Pontus.
3. Kara-Hissar.

Դ տեղահանվելով փոխադրվեցին Միջազգեայ, և Տիգրանակերտը մեծ նասամբ նրանցով շենացավ. ապա, անակերտի առումից հետո, վորոնք վոր կարող եյին յետ վերադարձան:

Արկու տարածությունն ե՝ ըստ լայնության՝ Պոնտոսից մինչև Տավրոս շուրջ 1800 ստադիոն, իսկ ըստ լորության՝ Լիկայոնիայից և Փոխգիայից մինչև Յեփրատ, դեպի արևելք և Հայաստան՝ շուրջ 3000:

ieu, II. by 480

Պոնտոսի վրա բազավորեց Միհրդատ Յեվպատոր: Յերկրի սահմաններն եյին Ալիսից այն կողմ մինչև բանացիք և Հայաստան, Ալիսից այս կողմ մինչև Ամաստրիս և նույն իսկ Պաֆլագոնիա: Միհրդատ գրավեց Հերակլեյա՝ արևմտյան ծովափը, Հերակլիտոս Պլատոնականի հայրենիքը, իսկ արևելից՝ մինչև Կողջիս քր Հայք, վոր միացրեց Պոնտոսի: Պոմպեոս վերջ տվեց Միհրդատի պետության և յերկիրը իր այն անների մեջ գրավեց: Հայաստանի և Կողջիսի մոտ յեղած մասը բաժանեց այն իշխաններին՝ վոր ոգնել որեն պատերազմի մեջ, իսկ մնացյալը բաժանեց 11 պոլիտեա, և միացրեց Քիթանիոյ, այնպես վոր բոլորից բեկ մեկ եպարչիա:

nieu, II. t^og 483) III 13.

. Յերկի [Գագելոնիտիս] այս մասը պատկանում է Ամիսոսի. մյուս մասը Պոմպեոսը տվեց Դեխտարոսին, ես և Փառակիան և Տրավիզոնը՝ մինչև Կողքիս և Փոքր Հայք. այս բոլորը կազմեց մի թագավորություն, հասուն նաև իր հայրենի ժառանգություն՝ Գաղատացոց շորրորդապետությունը...

(*lieu, II. b9 494*)

Իրիս գետը սկիզբ է առնում Պոնտոսից, հոսում և Պոնտական Կոմանա քաղաքի մեջտեղով, և Դագի-
տիս քարերեր դաշտի միջով՝ դեպի արևմուտք, այդտեղից դառնում ե դեպի հյուսիս, Գագիուրայի մոտով,
մայրաքաղաք, այժմ ավերակ, նորից ծովում ե դեպի արևելք, իր մեջ և առնում Սկիլաքսը և ուրիշ գետեր,
և Ամասիայի պարիսպները, (իմ հայրենիքը, շատ ամրապատ քաղաք), և մտնում ե Ֆանարեա. այդտեղ իր
առափնչում լ ինը [=Գայ գետը], վոր սկսում ե Հայաստանից և ձացնում ե Իրիսը:

¹ dieu, II. b2 495)

3. Տրավիզոնից և Փառնակիայից վերև բնակվում են Տիրարանիք, Խաղտիք և Սանսիք (Վորոնք նախապես բռն եյին կոչվում) և Փոքր Հայք. Ապահովներն ել, վոր նախկին Կերկիտներն են, մոտիկ են այս յերկիրներին: Անց միջով անցնում է Ակիդիսես ժայռոտ լեռնաշղթան, վոր միանում է Մոսքիլյան լեռներին՝ Կողըիսի լում, վորոնց գյուղակոր գագաթները բռնում են Հեպտակոմետները. նաև Պարիատրես լեռը, վոր Սիդենի և

nsults of the Romans, is the interpreter of their laws. Tigranes the Armenian, when he overran Cappadocia, forced them to abandon their settlements, and go into Mesopotamia; they peopled Tigranocerta, and afterwards, upon the capture of Tigranocerta, those who were able returned to their own country.

length of the country from Pontus to the Taurus is about 1800 stadia; the length from Lycaonia and Phrygia to the east, and Armenia, is about 3000 stadia.

DATES Eupator was appointed King of Pontus. His kingdom consisted of the country bounded by Armenia, to the territory within the Halys, extending as far as Amastris, and to some parts of Eupatoria, and to the sea-coast towards the west as far as Heracleia, the birthplace of Heracleides, and towards the east, the country extending to Colchis, and the Lesser Armenia. Pompey, after the overthrow of Mithridates, divided his kingdom comprised within these boundaries. He distributed the country towards Armenia and towards Colchis among the kings who had assisted him in the war; the remainder he divided into eleven governments, and annexed them to the Roman Empire. There was formed one province. Some people in the inland parts he subjected to the kings descended from Mithridates, and another manner as he delivered over the Galatians to be governed by tetrarchs of that nation.

the mouth of the Halys is Gadilónitis, extending as far as the Saramene; it is a fertile country, which produces every kind of fruit. It affords also pasture for flocks of sheep which are covered with skins. The wool of this country is to be found throughout Cappadocia and Pontus. There are also deer, which are numerous in this country. Pompey gave another to Deiotarus, as well as the tract about Phasis, and the Lesser Armenia. Pompey appointed him king of these people and countries: he had a son called Galatians, called the Tolistobogii. Upon his death various persons succeeded to the different parts of his dominions.

cyra is a plain; on one side it is washed by the sea and is about sixty stadia distant from the city, and of the mountainous country, which is well wooded and coursed by streams that have their sources in the modon. being supplied by all these streams, flows out through the plain; and another river similar to the sea, as it is called, flows out through the same plain, and is called the Iris. It has its sources in Pontus in the middle of the city Comana in Pontus and through Dazimonitis, a fertile plain, towards the west, the Iura itself an ancient royal residence, though now deserted, and then bends back again towards the sea. The Scylax and other rivers, and after flowing past the very wall of Amaseia, my fatherland, a very strong Phanaroea. Here the Lycus River, which has its beginnings in Armenia, joins it, and itself also becomes

Trapezus and Pharmacia are situated Tibareni, Chaldæi, Sanni, (who were formerly called Macrones, ¹) and Apitæ also, formerly called Cercitæ, are not far from these places. Through the country belonging to the ² latter passes a very rugged mountain, contiguous to the Moschic mountains³ above Colchis. The heights of the Scydæ, ⁴ This country is likewise traversed by the Paryadres,⁵ which extends from the neighbourhood of

Ասկիւրայի դաշտերից ծգվում և մինչև Փոքր Հայր և Ճեացնում և Պոնտոսի արեւյան կողը: Այս բոլոր պրճակները բոլորովին վայրենի յեն, բայց Հեպտակոմետները գերազանցում են բոլորից. Վոմանք ել բնակվում առերի կամ աշտարակների վրա, վորի համար ել հեները կոչում եյին նրանց Մոսիւնոյներ, ըստ վորում արակը կոչվում ե մոսին:

(u, II. 59 497) through

9. Փոքր Հայրի վրա՝ Հռովմայեցոց կամքով յերբեմն այս, յերբեմն այն իշխույոց հետո, վերջին իշխույն յեղավ եղայոս: Իսկ Տիքարենների և Խաղույաց վրա մինչև Կողքիս, Փառնակիա և Տրապիզոն այժմ իշխում ե քողորիս, վոր իմաստուն և վարչական կարողությամբ գերազանց մի կին է: Նա Պիթոռորս Տրավիացու դուստրն եղել և Պոլեմոնի կինը և մի ժամանակ բազավորել ե նրա հետ, հետո ժառանգեց իշխանությունը, յերբ Պոլեմոն ավ Սինդիկն յերկրի Ասպուրգիան կոչված բարբարունների մոտ: Պոլեմոնից նա ուներ յերկու վորոյի և մի աղջիկ, ին տվեց Սապեացի Կոտիսին, սա սպանվեց դավաբությամբ և կիմք այրիացավ՝ ունենալով նրանից վորոյիներ, ոնցից անդրանիկը իշխում ե այժմ: Պիթոռորիսի յերկու վորոյիններից մին սոսկական անհատ ե և ոգնում ե մորք՝ անության մեջ, իսկ մյուսը նորերս յեղավ Սեծ Հայաստանի բազավոր: Ինքը [Պիթոռորիս՝ յերկրորդ անգամ] ուսմացավ Արքեղայոսի հետ, ապրեց նրա հետ մինչև վերջը, այժմ դարձյալ այրիացավ, և իշխում ե վո՞չ միայն առ յերկիրսերի այս և որիշ լավագույն յերկիրսերի վրա, վորոնց մասին պիտի խստենք այժմ:

, II, 62509-11)

Armenia, and forms the eastern side of the Pontus. All the inhabitants of these mountains are quite so than all the others. Some of them live among trees, or in small towers, whence the ancients called were called mosynes. Their food consists of the flesh of wild animals and the fruits of trees. They floors of their dwellings among the trees. The Heptacornetæ cut off three of Pompey's cohorts, ins, by placing on their road vessels filled with maddening honey, which is procured from the b the honey and lost their senses were attacked and easily despatched. Some of these barbarians w

places about Pharmacia and Trapezus are the Tibareni, and Chaldæi, extending as far as the Lesia is sufficiently fertile. Like Sophene it was always governed by princes who were sometimes and sometimes acting independently. They held in subjection the Chaldæi and Tibareni. Their d Pharnacia. When Mithridates Eupator became powerful, he made himself master of Colchis, added to him by Antipater the son of Sisis. He bestowed however so much care upon them, that which he deposited the greatest part of his treasure. The most considerable of these were Hydara, situated on the borders of the Greater Armenia, whence Theophanes parodied the name, and called

This range of the Paryades has many such convenient situations for fortresses, being well supplied in many places by abrupt ravines and precipices. Here he built most of the strongholds for keeping the country by Pompey he took refuge in these extreme parts of the kingdom of Pontus, and Cilisene, which was well supplied with water. The Euphrates also was near, which is the boundary of Armenia. Mithridates remained there till he was besieged and compelled to fly across the mountains into Cappadocia, where Pompey built near this same place in the Lesser Armenia Nicopolis, a city which yet subsists, and is very

Armenia, which was in the possession of different persons at different times, according to the pleasure of Archelaus. The Tibareni, however, and Chaldæi, extending as far as Colchis, Pharnacia, and Trachis, were given to Pythodoris, a prudent woman, and capable of presiding over the management of public affairs. She is said to have been the wife of Polemo, and reigned conjointly with him for some time. She succeeded, after his death, in the government of the Aspurgiani, a tribe of barbarians living about Sindica. She had two sons by Polemo, and one by the Sapæan. He was treacherously murdered, and she became a widow. She had children by him, and by Pythodoris, one as a private person, administers, together with his mother, the affairs of the kingdom. Pythodoris however married Archelaus, and remained with him, and in possession of the countries before mentioned, and of others still more beautiful, of which he had

of which is

1 Probably the same as the Macropogones and Macrocephali.

11000 sp. n.

the best port.
3. The mountains above Erzeroum.

4. The inhabitants of the Seven Villages.

5 Iildiz-dagh.

6. Dwellers in towers.

and Themiseyra are contiguous to Pharmacia. Above these countries is situated Phanareea, containing, for it produces excellent oil and wine, and possesses every other property of a good soil. On the eastern side of the country is a river called Paryadres which runs parallel to it; on the western side it has the Lithrus, and the Ophlimus, both in length and breadth. The Lycus, coming out of Armenia, flows through this valley, and the Iris, which

[Խոսում ե Ֆանարեա գավառի մասին, վոր Պոնտոսի ամենազեղեցիկ գավառն ե.]
 միջով հոսում են Լիկոս գետը՝ վոր բղյում և Հայաստանից և Իրիսը՝ վոր դրիս և գալիս Անասիայի քրիստոնության վեհանում են իրար՝ հովտի համարյա մեջտեղում. գետախառնուրդի վրա շինված ե մի քաղաք, ու առաջին հիմնարկողի անունով կոչվեց Եվպատորիա, իսկ Պոմպեոս գտնելով քաղաքը կիսավարտ, մեծացրեց ոն ու բնակիչները և վերակոչեց Մազմոպոլիս:

lieu, II. bø 511) II

Կոմանան բազմամարդ քաղաք և և Հայաստանից յեկած ապրանքների նշանավոր վաճառատեղին: Վաճուհու դուրս գալու ժամանակ՝ գալիս հավաքում են ամեն կողմից՝ քաղաքներից և գյուղերից, մարդիկ և այլ այս տոնի համար. ուրիշներ ուխտի համար պանդսում են միշտ այստեղ աստվածութուն զոհ ուցանելու համար: Բնակիչները մեղկ մարդիկ են. իրենց բոլոր հողերում այգիներ են տնկված և բազմաթիվ այր վաճառում են իրենց նարմինք, ըստ որում մեծ մասամբ հիերոդուլ* են: Այնպես վոր քաղաքը մի փոքրիկ քրոս է:

(dieu, II. § 516)

7. Ամբողջ այս շրջապատը պատկանում է Պիրողորիսին, վոր տեր և նաև Ֆանարեայի, Զելիտիսի և ալրապոլիտիսի. Ֆանարեայի մասին արդեն խոսել ենք: Զելիտիսը ունի Զելա քաղաքը. Վոր շինված է իլիամի բարձունքի վրա և ունի Անահիտի մեհեանը, աստվածուի՞ վորին պաշտում են նաև Հայերը: Այստեղ սգործությունները կատարվում են ավելի հանդիսավոր ժեսով: Բոլոր Պոնտացիք իրենց մնացորդն ուխտերը ունեն կատարում. իսկ իհերոդուլների՞ քանակությունը և քուրմերը վայելած հարգանքը բազավորների մոտ՝ պիսի յե, ինչպես նախապես խոսել ենք Հայոց Անահիտի նկարագրության մեջ: Այժմ այս մեհեանը ողջապես Պիրողորիսի իշխանության տակ է:

..Պարսից հին թագավորները Զելան հաճարել են վոչ թէ սուկական քաղաք, այլ Պարսկական աստվածների սգոյն տաճարը. քահանան բոլորի տերն եր. նա բնակվում եր իրեն պատկանող իիերոդովների՝ քազմության մեծ ճոխությանք. Արա շուրջը վոչ սակավ նվիրական հողանասեր կային, Վորոնք քահանային եյին ոկանում: Պոմպեոսը Կապադովկիայի շատ եպարխիաներ միացրեց այս յերկրին և քաղաք անվանեց թէ՝ Զելան և թէ Մեզալուպոլիսը, Վորին կցեց Կոլուպենն և Կամիսենն եպարխափաները. Վորոնք սահմանակից են յ Հայքի և Լավիանսենի, և Վորոնց մեջ կան աղահանքեր և Կամիսայի հին բերդը՝ այժմ ավերակ:

lieu, II. b2 516-7

Amaseia. Both these rivers unite about the middle of the valley. A city stands at their confluence which Pompey called Patoria, after his own name. Pompey found it half-finished, and added to it a territory, furnished it with a garrison, and named it Magnopolis. It lies in the middle of the plain. Close to the foot of the Paryadres is situated Cabeira, about three miles south than Magnopolis, about which distance likewise, but towards the west, is Amaseia. At Cabeira is a large water-mill, the park for keeping wild animals, the hunting-ground in the neighbourhood, and the

ana is populous, and is a considerable mart, frequented by persons coming from Armenia. Men and women from the cities and the country to celebrate the festival at the time of the exodi or processions of the goddess. After the obligation of a vow are always residing there, and perform sacrifices in honour of the goddess. The inhabitants are voluptuous in their mode of life. All their property is planted with vines, and there is a multitude of prostitutes, most of whom are dedicated to the goddess. The city is almost a little Corinth. On the neighbouring hills at Corinth, who are dedicated to Venus, and attracted by the festivities of the place, strangers resorted. Merchants and soldiers were quite ruined, so that hence the proverb originated, 'every man cannot get a wife of Comana.'

the country around is subject to Pythodoris, and she possesses also Phanarœa, the

already spoken of Phanarcea.

Zelitis is the city Zela, built upon the mound of Semiramis. It contains the temple of Anaitis, whom the
rites are performed with more pomp than in other places, and all the people of Pontus take oaths here in
the multitude of the sacred menials, and the honours conferred upon the priests, were in the time of the kings
described. At present, however, everything is under the power of Pythodoris, but many persons had
the sacred attendants, injured the property and diminished the revenue belonging to the temple. The adja-
(the city Zela, on the mound of Semiramis.) was reduced by being divided into several governments. At
Zela as a city, but regarded it as a temple of the Persian gods; the priest was the director of everything
as inhabited by a multitude of sacred menials, by the priest, who possessed great wealth, and by his num-
try was under the authority of the priest, and it was his own property. Pompey added many provinces to
to Zela, as well as to Megalopolis. He formed Zelitis, Culupene, and Camisene, into one district. The two
Armenia, and upon Laviansene. Fossile salt was found in them, and there was an ancient fortress called
Roman governors who next succeeded assigned one portion of these two governments to the priests of Car-
a, and another to Ateporix, a chief of the family of the tetrarchs of Galatia; upon his death, this portion
eet to the Romans under the name of a province. This little state is a political body of itself, Carana be-
hence the district has the name of Caranitis. The other parts are in the possession of Pythodoris, and Dy-

Դաստիարակության մասին և պատմում են՝ թե այնտեղ ե ծնվել՝ [

Cardieu, III. b9 55)

netrius the grammarian, whom we have frequently mentioned, was a native of Scepsis. He composed the catalogue of the Trojan forces. He was contemporary with Crates and Aristarchus. He was still a philosopher when he changed from being a philosopher to engage in public affairs. His writings are for the most part lost. He employed a new and striking kind of phraseology. Although he was poor, yet, in consideration of the education which he had acquired, he married a rich wife at Chalcedon, and acquired the surname of Chalcedonius. He paid great court to Mithridates Eupator, whom he accompanied with his wife on a voyage to Bithynia, where he received him distinguished honours. He was appointed to preside over a tribunal where the party could have no power of appeal to the king. His prosperity however was not lasting, for he incurred the enmity of several persons, and deserted from the king at the very time that he was despatched on an embassy to Tigranes. Tigranes sent him back much against his inclination to Eupator, who was then flying from his hereditary kingdom. Zenodus died on the road, either in consequence of orders from the king, or by natural disease, for he left no son to state.

then respecting Scepsis.

XIII
a com-
by Me-
the style
ence of
alcedo-
d receiv-
by the
ne very
Arme-
ngdom.
s of his

155.
1. Metrodorus was not only a fellow-countryman of Demetrius, who was one of the richest and most distinguished citizens of Scæpsis, but also his contemporary and protégé. A small treatise of Metrodorus is cited, entitled *πρὸς ἀκαδημικής*, which may mean 'on anointing with oil,' or 'on oil used in the public exercises.' It seems however very probable that the treatise on the Troad, (*τρῳώκα*), which Athenæus attributes to another Metrodorus of Chios, was the work of this Metrodorus of Scæpsis. The place of his birth, which was in the Troad, might have suggested, as it did to his patron, the idea of treating a subject liable to discussion, and to endeavour to throw light upon it by the words of Homer. Add to this that

Վորովիետս կա և մի հասարակաց ճանապարհ, վոր հաճախում են բոլոր դեպի արևելք ուղեկորողները Յեփեսասսից, Եմիդյորոսը այդ ել և Ակարագրել: Մինչև Կարուրա, Կարիայի սահմանը՝ Փոխգիայի կողմից, Մագնեսիո, Տրալլեյի, այի և Անտիոքի վրայով՝ 740 ստաղիոն ճանապարհ, այնտեղից Լավոդիկեյի, Ապամեայի, Սետրոպոլիսի և Քելիդրնիայի յով՝ Փոխգիա, իսկ Կարուրայից մինչև Հոլմի, Պարորեայի սկիզբը, մոտ 920 ստաղիոն ե. հետո Լիկայոնիայի կողմից, որորեայի ծայրը՝ Տիրիետն, Ֆիլոմելոնի վրայով, 500-ից մի քիչ ավելի. հետո Լիկայոնիա մինչև Կորոպասսոս՝ Այրեցեալ ողովկեյի վրայով՝ 840 ստաղիոն: Լիկայոնիայի Կորոպասսոսից մինչև Գարսաուրա, վոր Կապադովկիայի սահմանի շինված մի փոքրիկ քաղաք ե, 120 ստաղիոն. այդտեղից մինչև Մաժակ՝ Կապադովկիայի մայրաքաղաքը, Սունորսի և ակորայի վրայով, 680 ստաղիոն. այնտեղից Յեփրատի վրայով մինչև Ծոփաց Տոմիսա կոչված քայրը, Հերքե փոքր արք միջով, 1440 ստաղիոն. Այստեղից ուղղակի մինչև Հնդկաստան, որ դադարում է ծանապարհը, միևնույն ե թե ըստ Եմիդյորոսի և թե ըստ Երատոսքենեսի: Պոյիրիոսն ել ասում ե թե այս մասին ավելի վստահելի յէ նա՝ Երատոսքենեսը: Շապարիշ սկսում ե Կոմմագենի Սամոսատից, վոր գտնվում է Յեփրատի անցքի և Զևգմայի մոտ. իսկ մինչև Սամոսատ՝ Կապադովկիայի սահմանից, Տոմիսայի մոտ, Տավրոսի վրայով՝ Երատոսքենեսը դնում է 450 ստաղիոն:

Տեղական Արեւադա Անորին Կոխվների մասին.]

Այս բոլորի հետևանքն յեղավ այն. վոր յերկիրը մատնեցին Պարթևներին, Վորոնք պղղեն Յեփրատի մյուս կողմը ված եյին. ի վերջո Հայոց վորոնք Տավուսից դուրս ել գրավեցին մինչև Փիւնիկե, և Մելեկյան բազավորների գորությունը տակեցին, նրանց սերունդը ամրող ջնշեցին և ծովը Կիլիկեցոց հանձնեցին: Սրանց գորացումը ատիպեց Հռովմաներին պատերազմով ու զինու գորությամբ հարվածել նրանց, Վորոնց զարգացման առաջը շեյին առել: Դժվար է այն դատապարտել Հռովմայեցիներին՝ անփութության մեջ. քանի վոր ավելի մոտիկ և մերձակա թշնամիների հետ դպավագանու կարող չեյին հեռավորների մասին նոտիվ:

Tardieu, III. t^og 168)

4. [Դատապարտում ե Եֆորսի մի սխալը, վորով նա Խալիբներին դնում ե իբր Փոքր Ասիայի թերակղզում ներսում և վկող մի ժողովուրդ, մինչդեռ նրանք Սինոայից և Ամիասից ել ավելի արևելք են:]

Ովքեր այս թերակղզու պայմանոցը համարում են իբր Խստսից Եվբասին գնացող մի զիծ, յենթադրում են այդ գիծը իբր մի որեական, վոր Վոմանք հասցնում են Մինչև Սինոպ և Վոմանք ել Մինչև Ամիսոս. բայց վոր չի հասցնում մինչև Լիբրները, վոր բոլորվին ծուռ պիտի լիներ: Վորովիետև Խալիբների միջորեականը գրավորապես անցնում է Փոքր Հայքից ասրատից, այս կողմ բողնելով ամբողջ Կապաղովկիան, Կոմմագենը, Ամանոսը և Խստսի ծոցը:

Tardieu, III. 59 / 86

as there is a public frequented road by which all travellers pass on their way from Ephesus to the east, Ait. [From Ephesus] to Carura, the boundary of Caria towards Phrygia, through Magnesia and Tralles, Ny of 740 stadia. From Carura, the first town in Phrygia, through Laodiceia, Apameia, Metropolis, and Chelid, nning of the Paroreius, a country lying at the foot of the mountains, about 920 stadia; to Tyriæum,² the tem of the Paroreius,³ through Philomelium⁴ is little more than 500 stadia. Next is Lycaonia as far as Coro in the Catacecaumene, 840 stadia; from Corepassus in Lycaonia to Garsaūra,⁶ a small city of Cappadoc 20 stadia; thence to Mazaca,⁷ the metropolis of the Cappadocians, through Soandus and Sadacora, 680 ates, as far as Tomisa, a stronghold in Sophene, through Herphæ, a small town, 1440 stadia.

s in a straight line with these, as far as India, are described in the same manner by Artemidorus and Eratosthenes; that with respect to those places we ought chiefly to depend upon Artemidorus. He begins from Samosata, situated at the passage, and the Zeugma of the Euphrates, to Samosata across the Taurus, from the mountain Tomisa, he says is a distance of 450 stadia.

the same reason the Parthians, who occupied the parts beyond the Euphrates, became masters of the country, and the Cilicians, who also gained possession of the country without the Taurus as far as Phoenicia. They used their power over the kings and all their descendants, but surrendered the command of the sea to the Cilicians.

proper to make these remarks in a short digression from my subject.

ut Apollodorus does not seem to have carefully examined the statements of Ephorus, for he confounds a
s of Homer. He ought first to have inquired of Ephorus why he placed the Chalybes within the peninsula
reat distance from Sinope, and Amisus towards the east. Those who describe the isthmus of this peninsula
om Issus to the Euxine, lay down this line as a sort of meridian line, which some suppose to pass throu
Amisus; but no one through the Chalybes, for such a line would be altogether an oblique line. For the merid
Chalybes, drawn through the Lesser Armenia, and the Euphrates, would comprise (on the east) the who
ene, Mount Amanus, and the Bay of Issus.

¹ Chelidoniæ, in this passage, is probably an error. Groskurd adopts the name *Phlomopodium*.

the line

2. liguri.
3. At the base of Sultan dash.

g thro-
dagn.
4 At. S.

docia

5 38
6 Ak

8. AR
7 KA

J. Kar

ԳԻՐԱ ԽՎ

158. [Հակառակում ե Սեզասթենոսին, վոր ասում ե թե Յեփրատից այն կողմ խաղող և այլն չի աճում:]
 Վորովիետու Յեփրատից այն կողմ գտնվում եմ Հայաստանի մի մեծ մասը, ամբողջ Միջազգետը, նրա յետուից
 Մարաստանը նիմշև Պարսկաստան և Կարմանիա: Հայտնի յե, վոր այս յերկիրներից յուրաքանչյուրը մեծավ մասամբ
 այգեշատ և գինեվետ ե:

(Meineke, III. էջ 991, Tardieu, III. էջ 248)

158. Speaking of the philosophers, he says, that those who inhabit the mountains are worshippers of Bacchus, and show as a proof (of the god having come among them) the wild vine, which grows in their country only; the ivy, the laurel, the myrtle, the box-tree, and other evergreens, none of which are found beyond the Euphrates, except a few in parks, which are only preserved with great care. To wear robes and turbans, to use perfumes, and to be dressed in dyed and flowered garments, for their kings to be preceded when they leave their palaces, and appear abroad, by gongs and drums, are Bacchanalian customs. But the philosophers who live in the plains worship Hercules.

These are fabulous stories, contradicted by many writers, particularly what is said of the vine and wine, for a great part of Armenia, the whole of Mesopotamia and Media, as far as Persia and Carmania, is beyond the Euphrates, the greater part of which countries is said to have excellent vines, and to produce good wine.

3-9. Բարելացոց յերկիրը շրջապատված է արևելքից Շոշով, Ելամով և Պարետակենով, հարավից Պարսից և Քաղբեաստանով, մինչև Մեսենական Արարատը, արևմուտքից՝ Վրանաբնակ Արարատը, մինչև Հիառեն և Գորդյայը, հյուսիսից Հայաստանով և Մարաստանով մինչև Զագրոս և շրջակա յերկիրները:

Յերկիրը վոռոգված է բազմաթիվ գետերով, բայց հատկապես Յեփրատով և Տիգրիսով. Վորովիեւս Ասիայի ուսիսային մասի համար Հնդկաստանից հետո այս գետերը [=Յեփրատ և Տիգրիս] յերկրորդ տեղն են դնում: յս գետերը նավարկելի յեն՝ Յեփրատը մինչև Ուջիս և արդի Սելնկիա (Ուջիսը շրջակա յերկիրների վաճառա- եղին ե), իսկ Տիգրիսը մինչև Բարելոն՝ ավելի քան 3000 ստադիոն: Բայց Պարսիկները արտաքին հարձա- ումների յերկյուղով՝ ուզենալով արգելել հեշտին նավարկությունը՝ արհեստական ջրվեժներ պատրաստեցին. Ալեքսանդր հենց վոր յեկավ. իսկույն ինչ վոր կարելի յեր քանդեց և հատկապես Ուջիսի վրայինները, և իոդ արավ ջրանցքների մասին: Յեփրատը ամեն տարի ամուսն սկիզբը հեղեղում ե՝ սկսած գարունից, յերբ հալում է ձյուները Հայաստանից. այնպես վոր դաշտերը ի հարկե լճանալու և վողողվելու եյին, յերե վոսերով և ունցըներով գետի հեղեղը և հորդած ջրերը չըրվեյին, ինչպես անում են Յեգիպտոսում՝ Նեղոսի համար: Այս աստճառով ե, վոր շինել են Բարելոնի ջրանցքները:

¹ Durkheim, III, §9 304)

13. [Դեմ և խոսում Պոլիկլիտոսին. վոր պնդում ե թե Բարելոնը հեղեղում և վո՞չ թե Յեփրատը, այլ Տիգրիսը: Այս ոռթիվ Ստրաբոն հիշեցնում է վոր հյուսիսային լեռները ավելի շատ ձյուն են ստանում՝ քան հարավայինները. լատի՝]

Տիգրիսը Հայաստանի ամենահարավային մասերից առնելով իր սկիբոքը և նույիկ լինելով Բարեկոնին, տանում է հարավային կողերից վո՞չ մեծ քանակությամբ ծյունաջուր, և նվազ յենթակա յէ հեղեղման: Իսկ Եփրատը ստանում է իր ջրերը յերկու կողմերից, և վո՞չ թէ միայն մի լեռնաշղթայից, այլ շատերից, ինչպես ցոյց ավինք Հայաստանի նկարագրության մեջ: Ավելացնենք նաև գետի յերկարությունը, թէ՛ Մեծ Հայաստանով և թէ որքը Հայրից անցնելիս, ինչպես և Փոքր Հայրից և Կապաղովկիայից՝ Տափրոսկ անցնելով մինչև Թափսակոս ասնելը, Ստորին Ասորիքի և Միջագետքի սահմանը գծելը, այսպես նաև մնացյալ տարածությունը մինչև Հարեւոն և մինչև ծով բափվելը՝ վոր միասին լինում է 36,000 ստադիոն:

Rev. III. tøg 309-10)

country of the Babylonians is surrounded on the east by the Susans, Elymæi, and Parætaceni; on the south by the Chaldæans as far as the Arabian Meseni; on the west by the Arabian Scenitæ as far as Adiabene and the Armenians and Medes as far as the Zagrus, and the nations about that river.

country is intersected by many rivers, the largest of which are the Euphrates and the Tigris: next to the Indus, southern parts of Asia are said to hold the second place. The Tigris is navigable upwards from its mouth to Seleuceia. Opis is a village and a mart for the surrounding places. The Euphrates also is navigable up to more than 3000 stadia. The Persians, through fear of incursions from without, and for the purpose of protecting these rivers, constructed artificial cataracts. Alexander, on arriving there, destroyed as many of them as particularly [on the Tigris from the sea] to Opis. But he bestowed great care upon the canals; for the Euphrates overflows; it begins to fill in the spring, when the snow in Armenia melts: the ploughed land, if left with water and be submerged, unless the overflow of the superabundant water were diverted by trenches, the water of the Nile is diverted. Hence the origin of canals. Great labour is requisite for their maintenance, and yielding, so that it would easily be swept away by the stream: the fields would be laid bare, the canalization of mud would soon obstruct their mouths. Then, again, the excess of water discharging itself into the lakes, and marshes, and reed-grounds, supplying the reeds with which all kinds of platted vessels are woven, capable of holding water, when covered over with asphaltus; others are used with the material in its natural state of reeds: these resemble mats or hurdles.

last assertion is evidently absurd, because the Tigris descends into the same plains (as the Euphrates); and the mountains are not of the same height, the northern being more elevated, the southern extending in breadth. But the quantity of snow is not, however, to be estimated by altitude only, but by aspect. The same mountain is higher on the northern side, and the snow continues longer on the former than on the latter. As the Tigris descends from the most southern parts of Armenia, which are near Babylon, the water of the melted snow, of which it receives its supply, since it comes from the southern side, it should overflow in a less degree than the Euphrates, which receives

2000

1. Some extensive ruins near the angle formed by the Adhem (the ancient Phycus) and the Tigris, and the remains of the Nahr-awan canal, are said to mark the site of Opis.

I 18-19. Ահա այն ժողովուրդները, վորոնք գտնվում են արևելյում՝ Բարելոնից վերև. հյուսիսից, ինչպես ասացինք, Մարաստանն ու Հայաստանն ե. իսկ արևմուտքից՝ Աղիարենն ու Միջագետքը:

19. Աղիարենը մեծավ մասամբ դաշտավայր ե. և իբր Բարելոնի մաս և համարվում, թեև ունի իր սեփական իշխանը, ինչպես և կցվել է Հայաստանին: Մարերը, Հայերը և յերրորդ՝ Բարելացիք, այս կողմերի ազգերից մեծագույնները, սկզբից հարաբերության մեջ եյին իրար իետ, պատեհ առթիվ հարձակվում եյին իրար վրա, իետոն բանակցում և նորից հաշտվում: Այս վիճակը տևեց մինչև Պարթևները տիրում բանակցում և նորից հաշտվում: Այս վիճակը տևեց մինչև Պարթևները տիրում բանակցում և նորից հաշտվում: Այս վիճակը տևեց մինչև Պարթևները տիրում բանակցում և նորից հաշտվում: Այս վիճակը տևեց մինչև Պարթևները տիրում բանակցում և նորից հաշտվում:

(Meineke, III. էջ 1038-9. Tardieu, III. էջ 3/5)

I 21. Միջագետքը կոչված է իր անվան համաձայն: Արդեն ասել ենք, վոր նա գտնվում է Յեփրատի և Տիգրիսի միջև և թե Տիգրիսը բրդում ե նրա միայն արևելյան կողմը, իսկ Յեփրատը արևմտյան և հյուսիսային կողմերը: Այս կոչումը և նրա միայն արևելյան կողմը, իսկ Յեփրատը արևմտյան և հյուսիսային կողմերը են անունը: Վոր Հայաստանը բաժանում է Միջագետքից: Յերկու գետերի իրարից ունեցած մեծագույն հեռավորությունը լեռների մոտ ե: Այս հեռավորությունն ե, ինչպես ասում ե Երասոսըները, Թափսակոսից՝ ուր եր ինչպես Յեփրատի անցքը, մինչև Տիգրիսի անցքը, վորով անցավ Ալեքսանդր, 2400 ստադիոն. իսկ վորքագույն հեռավորությունը գրեթե Սելեսկիայի և Բարելոնի գծով՝ 200 ստադիոնից քիչ ավելի: Տիգրիսը հոսում է Թոպիտիս կոչված լճի լայնքի մեջտեղով: Անցնելով մյուս ափը՝ սուզվում է գետնի տակ՝ մեծ աղմուկով և փշյունով, յերկար ժամանակ մնալով ծածով՝ դրւու և գալիս նորից, վոշ շատ հեռու Գորդիեյից. բայց այնպես արագ անցնում ե լճով, ինչպես ասում ե Երասոսըները, վոր լին ջուրը լինելով այդ և առանց ձկների, դառնում ե այն մասում բաղդր. հեռավանութ և լիովին ձկնավետ:

(Meineke, III. էջ 1040. Tardieu, III. էջ 3/7)

I 23-25. Միջագետքի լեռնային մասը բավական բարերեք ե. Յեփրատի և Զեգմայի մոտակայքը (թե՛ Կոմմագենի արդի Զեգմայի և թե Թափսակոսի հին Զեգմայի) բնակվում են Միզղոնացիք (այսպես են կոչել սրանց Մակերենացիք). այդուղի են Մօրին, (վոր կոչվել ե նաև Միզղոնի Անտիոք, գտնվում ե Մասիս լեռան ստորոտը). Տիգրամակերտ, Կարթեսի շրջակայքը, Նիկեփորի յերկիրը, Քորդիրազա և Սիննակա, որ կորավ Կրասոսը՝ Պարթևաց զորավար Սուրենի բակարդի մեջ բռնվելով:

both parts (northern and southern); and not from a single mountain only, but from many, as I have mentioned in the description of Armenia. To this we must add the length of the river, the large tract of country which it traverses in the Greater and in the Lesser Armenia, the large space it takes in its course in passing out of the Lesser Armenia and Cappadocia, after issuing out of the Taurus in its way to Thapsacus (forming the boundary between Syria below and Mesopotamia), and the large remaining portion of country as far as Babylon and to its mouth, a course in all of 36,000 stadia.

I 18-19. We have said that Media and Armenia lie to the north, and Adiabene and Mesopotamia to the west of Babylon.

19. The greatest part of Adiabene consists of plains, and, although it is a portion of Babylon, has its own prince. In some places it is contiguous to Armenia.¹ For the Medes, Armenians, and Babylonians, the three greatest nations in these parts, were from the first in the practice, on convenient opportunities, of waging continual war with each other, and then making peace, which state of things continued till the establishment of the Parthian empire.

The Parthians subdued the Medes and Babylonians, but never at any time conquered the Armenians. They made frequent inroads into their country, but the people were not subdued, and Tigranes, as I have mentioned in the description of Armenia, opposed them with great vigour and success.

I 21. Mesopotamia has its name from an accidental circumstance. We have said that it is situated between the Euphrates and the Tigris, that the Tigris washes its eastern side only, and the Euphrates its western and southern sides. To the north is the Taurus, which separates Armenia from Mesopotamia. The greatest distance by which they are separated from each other is that towards the mountains. This distance may be the same which Eratosthenes mentions, and is reckoned from Thapsacus, where there was the (Zeugma) old bridge of the Euphrates, to the (Zeugma) passage over the Tigris, where Alexander crossed it, a distance, that is, of 2400 stadia. The least distance between them is somewhere about Seleuceia and Babylon, and is a little more than 200 stadia.

The Tigris flows through the middle of the lake called Thopitis in the direction of its breadth, and after traversing it to the opposite bank, sinks under ground with a loud noise and rushing of air. Its course is for a long space invisible, but it rises again to the surface not far from Gordyæa. According to Eratosthenes, it traverses the lake with such rapidity, that although the lake is saline and without fish, yet in this part it is fresh, has a current, and abounds with fish.

I 18-19

19

1. On comparing this passage with others, (b. xi. c. xiv. § 12, and b. xvi. c. i. § 1, and c. i. § 8.) in which Strabo speaks of Adiabene, we perceive that he understood it to be a part of the country below the mountains of Armenia, and to the north of Nineveh, on both banks of the Tigris. Other authors have given a more extended meaning to the name, and applied it to the country on the north of the two rivers Zab, from whence (Amm. Marcell. xxiii. 5, 6) the name Adiabene appears to be derived. In this sense Adiabene may be considered the same as Assyria Proper.

իգրիսի մոտ են Գորդիացոց յերկիրները, վորոնք հները Կորդուք եյին կոչում. նրանց քաղաքներն են Սարիսա, Դալկա և Պինակա, ամրագույն բերդ, վոր ունի յերեք ամրոց, յուրաքանչյուրը սեփական պարիսպով պատած. Վես վոր յերեք քաղաքի յերևույթ ե ստանում: Սակայն այսու ամենայնիվ, հակառակ իր ամրության, Հայոց ավորոյ նվաճեց այն և Հռովմայեցիներն ել բռնաբար գրավեցին, թեև Գորդիացիք համարվում եյին իբր նավոր ճարտարապետ և պաշախողական գործերի մեջ փորձառու: Դրա համար ել Տիգրանը գործածում եր նց այս գործերում: Միջագետքի մնացյալ նասը ընկնելով Հռովմայեցիների իշխանության տակ, Պոմպեոսը մեծագույն և լավագույն մասը Տիգրանին պահեց: Յերկիրը արտավետ ե և այնպես բարերեր, վոր ցանում ե նաև ճշտադալար ծառեր և համեմունք, ինչպես՝ ամոնտն. կան նաև առյուծներ. գտնվում ե նաև թ և Գանգեսյան կոչված քարդ, վոր հալածում ե ոձերին:

Ասում են թե Գորդիս վորդի Տրիպտոլեմոսի՝ բնակվել ե նախ Գորդիենե, ավելի ուշ Երեսրիացիք, վորոնց ահանձեւ են Պարսիկները: Տրիպտոլեմոսի մասին կպատմենք Ասորիքի վրա խոսելիս:

Cardieu, Ill. fig 318-9)

6-27. [Խոսում ե վրանաքնակ Արաքների մասին, փորոնք ավազակաբարո ժողովուրդ են. քնակվում են ավային Միջագետքում և իրենց ասպատակություններով նեղում են լեռնաքնակ Միջագետքոց:]
պիտով լեռնաքնակները տառապում են սրանցից. (=Արաքներից), գտնվելով միաժամանակ Հայոց պատակության տակ. փորոնք գերազանցելով նրանց՝ իրենց ուժով ճնշում են. վերջապես ավելի սրանց են առանձ Թառելառ լոռուր օրինվում են իրենց կողքին և տիրում են նաև Մարաց և Քարելացոց:

Յեփրատի և Տիգրիսի միջև հոսում է և մի ուրիշ գետ, վոր կոչվում է Բասիլեսս, իսկ Անթեմոսիայում գտնվում երրորդ գետը:

(Bardieu, III, b9 319-20)

Պարբեներն ել նախապես փնտրում եյին Հռովմայեցիների քարեկամությունը. իսկ յերբ Կրասոս սկսեց տերազմը, նրանք ել սկսեցին պատերազմին պատերազմով պատասխանել և այն ժամանակ ուղարկեցին կուրին Ասիայի վրա... Անտոնիոս վստահելով իր Հայ խորիրդակցի խորիրութներին՝ խարգեց և պարտվեց: Իր Հրահատ ժառանգեց զահը, այնպես ջանաց ծեռք բերել Սերաստոս Կայսեր քարեկամությունը. Վոր վիշտ է այն յետ ուղարկեց այն տրոֆեաները (=հաղթական ավար), վոր Պարբեները խմբ եյին Հռովմայեցիներից, այլ որիրդակցության կանչելով Ասորիքի այն ժամանակվա կուսակալ Տիտիոսին, իր չորս հարազատ վորդիներին տանդ տվեց նրան, այն և Սերաստադանես, Ռոդասպես, Հրահատ և Բոնոնես, և նրանցից յերկուսի կանանց

5. The country lying at the foot of the mountains is very fertile. The people, called by the Macedonians ~~Lycians~~,¹ are numerous, and extend from the Tigris to the Euphrates; they are divided into three parts, one towards the Euphrates, and both Zeugmata, that is, the Zeugma in Commagene, and the ancient Zeugma in Cappadocia. Their territory is Nisibis,¹ which they called also Antioch in Mygdonia, situated below Mount Masius,² and Tigritus,³ about Carrhae, Nicephorium,⁴ Chordiraza,⁵ and Sinnaca, where Crassus was taken prisoner by stratagem, and executed, the Parthian general.

near the Tigris are the places belonging to the Gordyæi, whom the ancients called Carduchi; their cities are Naca, a very strong fortress with three citadels, each enclosed by its own wall, so that it is as it were a triple city, subject to the king of Armenia; the Romans also took it by storm, although the Gordyæi had the reputation of being skilful in the construction of siege engines. It was for this reason Tigranes took the city of Mesopotamia (Gordyæa?) was subject to the Romans. Pompey assigned to Tigranes the largest and most fertile part of Armenia, for it has fine pastures, is rich in plants, and produces evergreens and an aromatic, the amomum. It bears naphtha, and the stone called Gangitis, which drives away reptiles.

Ordys, the son of Triptolemus, is related to have colonized Gordyene. The Eretrians afterwards, who were called Persians, settled here. We shall soon speak of Triptolemus in our description of Syria.

7. The parts of Mesopotamia inclining to the south, and at a distance from the mountains, are an arid and desolate country, infested by the Arabian Scenitæ, a tribe of robbers and shepherds, who readily move from place to place, whenever their pasturage is exhausted. The country lying at the foot of the mountains is harassed both by these people and by the Persians, who are situated above, and keep them in subjection by force. It is at last subject for the most part to these people, who are situated at their side, and possess both Media and Babylonia.

between the Tigris and the Euphrates flows a river, called Basileios (or the Royal river), and about Anthemiothras.

The Euphrates and its eastern banks are the boundaries of the Parthian empire. The Romans and the chiefs
occupy the parts on this side the Euphrates as far as Babylonia. Some of the chiefs attach themselves in pre-
others to the Romans, to whom they adjoin. The Scenitæ nomades, who live near the river, are less friend-
those tribes who are situated at a distance near Arabia Felix. The Parthians were once solicitous of concilia-
Romans, but having repulsed Crassus, who began the war with them, they suffered reprisals, when they them-

ian tri-
e Part-
omans
ndship
nenced

և չորս վարդոց: Նա վախենում եր ընդվզումից և ապստամբությունից իր դեմ և գիտենալով վոր նրանք յերբեք ուժեղ և չորս վարդոց: Նա վախենում եր ընդվզումից և ապստամբությունից իր դեմ և գիտենալով վոր նրանք յերբեք ուժեղ չափուի լինելուն, յեթե Արշակի ցեղից մեկին չնելուն նրա վիխարեն, քանի վոր Պարթևերը չափազանց սիրում չափուի լինելուն, յեթե Արշակի սերունդը, ուստի հեռացրեց իր վորդիներին, վերացնելու համար չարագործների կենդանի հույսը: Եվ Արշակի սերունդը, ուստի հեռացրեց իր վորդիներին, վերացնելու համար չարագործների կենդանի հույսը: Այժմ ել Հրահատի մի քանի վորդիքը շարունակում են մնալ Հռովմում և պետական ծախսով ապրում են Այժմ ել Հրահատի մի քանի վորդիքը շարունակում են մնալ Հռովմում և պետական ծախսով ապրում են Այժմ ել Հրահատի մի քանի վորդիքը շարունակեցին դեսպանները ուղարկել Հռովմ և խորհուրդի արքայակայել ձևով: Պարթևաց մնացյալ քաջավորները շարունակեցին դեսպանները ուղարկել Հռովմ և խորհուրդի կանչել Ասորոց կուսակալներին:

(Meineke, III. էջ 1043, Tardieu, III. էջ 321)

II 3. Այնուհետու մասն այժմ Յեփրատի անցքը. նրա դեմն և գտնվում Սիցագետի Սելսկիա քերդը, Վոմպեոս դարձրեց Կոմմագենին. այս քերդումն ե, վոր Տիգրան սպանեց Սելենե քաղուհուն, վերակոչված Կլեոպատրա, Ասորիքից վոնդելուց և մի ժամանակ քանտարկելուց հետո:

(Meineke, III. էջ 1045, Tardieu, III. էջ 323)

II 8. Անտիոքի ծովամերձ մասումն են Սելսկիա քաղաքը, Պիերիա, վոր Ամանոսին հարակից մի լեռ ե, և Հռոսոս քաղաքը, վոր զետեղված ե Խասոսի և Սելսկիայի միջև: Սելսկիան նախապես կոչվում եր Հիւդատոպոտամի. սա մի նշանավոր քերդ ե և շատ ամուր քաղաք. որա համար ել Պոմպեոս՝ Տիգրանին վանելուց հետո, կոչեց ազատ քաղաք:

(Meineke, III. էջ 1048, Tardieu, III. էջ 327)

II 27. [Խոսում ե Հոմերոսի (Ոլիսական Դ. 84) հատվածի մասին. Երովացոց մոտ զնացի և Սիդոնացոց և Երրեմբացոց. այսուղի վերջին քառ քացարելու համար զանազան հեղինակներ տվել են զանազան մեկնություններ. որինակ՝ Պոսիդոնիոսը ուղարկում է Արամբու և սրանով հասկանում ե «արաբներ»: Ստրաբոն նկատում ե այս առթիվ հետևյալը.]

Ակներև ե, վոր Պոսիդոնիոսը ասելով այս՝ ի նկատի ունի այն յերեք մոտիկ հարևան ցեղակից ազգերը. վորոնք որա համար ել կոչվել են նման անուններով՝ Հայ, Արամայեցի և Արար. ինչպես վոր հասկանալի յեթ քե մի ցեղ կլիմայի տարբերության պատճառով հետզինեւ ավելի փոփոխվելով, յերեքի յեթ բաժանվել, նույնական և գործածվել են մեկի վիխարեն զանազան անուններ:

hostilities, and sent Pacorus into Asia.¹ But Antony, following the advice of the Armenian,² was betrayed, and was unsuccessful (against them). Phraates, his³ successor, was so anxious to obtain the friendship of Augustus Cæsar, that he even sent the trophies, which the Parthians had set up as memorials of the defeat of the Romans. He also invited Titius to a conference, who was at that time prefect of Syria, and delivered into his hands, as hostages, four of his legitimate sons, Seraspades, Rhodaspes, Phraates, and Bonones, with two of their wives and four of their sons; for he was apprehensive of conspiracy and attempts on his life.⁴ He knew that no one could prevail against him, unless he was opposed by one of the Arsacian family, to which race the Parthians were strongly attached. He therefore removed the sons out of his way, with a view of annihilating the hopes of the disaffected.

II 3. In describing it in detail, we say that Commagene is rather a small district. It contains a strong city, Samosata, in which was the seat of the kings. At present it is a (Roman) province. A very fertile but small territory lies around it. Here is now the Zeugma, or bridge, of the Euphrates, and near it is situated Seleuceia, a fortress of Mesopotamia, assigned by Pompey to the Commageneans. Here Tigranes confined in prison for some time and put to death Selene, surnamed Cleopatra, after she was dispossessed of Syria.

II 8. After these places, near the sea, are Seleuceia⁸ and Pieria, a mountain continuous with the Amanus and Rhosus, situated between Issus and Seleuceia.

Seleuceia formerly had the name of Hydatopotami (rivers of water). It is a considerable fortress, and may defy all attacks; whencefore Pompey, having excluded from it Tigranes, declared it a free city.

II 27. When the poet says, “I went to the country of the Ethiopians, Sidonians, and Erembi, it is doubtful, what people he means by Sidonians, whether those who lived near the Persian Gulf, a colony from which nation are the Sidonians in our quarter (in the same manner as historians relate, that some Tyrian islanders are found there, and Aradii, from whom the Aradii in our country derive their origin), or whether the poet means actually the Sidonians themselves.

But there is more doubt about the Erembi, whether we are to suppose that he means the Troglodytæ, according to the opinion of those who, by a forced etymology, derive the word Erembi from ἔραν ἐμ<*>οίνειν, that is, ‘entering into the earth.’ or whether he means the Arabians. Zeno the philosopher of our sect alters the reading in this manner, “And Sidoni, and Arabes;” but Poseidonius alters it with a small variation, “And Sidonii, and Arambi,” as if the poet gave the name Arambi to the present Arabians, from their being so called by others in his time. He says also, that the situation of these three nations close to one another indicates a descent from some common stock, and that on this account they are called by names having a resemblance to one another, as Armenii, Aramei, Arambi. For as we may suppose one nation to have been divided into three (according to the differences of latitude [in which they lived], which successively became more marked [in proceeding from one to the other]), so in like manner we may suppose that several names were adopted in place of one.

I. 28

1. The Parthians became masters of Syria under Pacorus, and of Asia Minor under Labienus. B. C. 38.

2. Artavasdes, king of the Armenians. B. xi. c. xiii. § 4.

3. The text would lead us to suppose that Phraates succeeded Pacorus, whereas below. § 8, Pacorus, the eldest son of the Parthian king, died before his father, Orodes. Letronne, therefore, and Groskurd suppose that the words, ‘the son of Orodes,’ are omitted after ‘Pacorus’ above, and ‘his’ in the translation would then refer to Orodes.

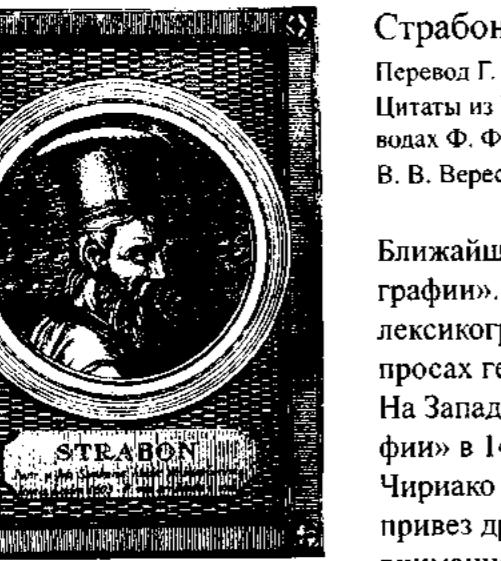
4. See b. vi. c. iv. § 2, in which the motives for getting rid of these members of his family are not mentioned.

ԳԻՐՋ XVII

I 54. [Խոսում ե Եթովպացոց պատերազմի և նրանց պարսության մասին. Եթովպացիք պատգամավորություն են
ուղարկում Կեսարի մոտ.]

Յեկան Սամոս, որ եր Կեսարը և պատրաստվում եր այստեղից Սիրիա գնալ, Տիբերիոսին ել Հայաստան եր
ուղարկել: Ստացան այն բոլորը, ինչ վոր ցանկանում եին. Աերեց նրանց նաև այն հարկերը, վոր ինքն եր դրել:

I 54. In the mean time Candace⁵ attacked the garrison with an army of many thousand men. Petronius came to its assistance, and entering the fortress before the approach of the enemy, secured the place by many expedients. The enemy sent ambassadors, but he ordered them to repair to Cæsar: on their replying, that they did not know who Cæsar was, nor where they were to find him, Petronius appointed persons to conduct them to his presence. They arrived at Samos, where Cæsar was at that time, and from whence he was on the point of proceeding into Syria, having already despatched Tiberius into Armenia. The ambassadors obtained all that they desired, and Cæsar even remitted the tribute which he had imposed.

Страбон. ГЕОГРАФИЯ

Перевод Г. А. Стратановского

Цитаты из Гомера даны в переводах Н. И. Гнедича и В. А. Жуковского, из трагиков — в переводах Ф. Ф. Зелинского, И. Ф. Анненского и А. И. Пиотровского, из Гесиода — в переводе В. В. Вересаева.

Ближайшие преемники Страбона Плинний и Птолемей не упоминают его «Географии». Иосиф Флавий, Плутарх и Афиней уже пользуются Страбоном. Для лексикографа Стефана Византийского (VI в.) он уже главный авторитет в вопросах географии, так же как и для Евстафия (XII в. н. э.).

На Западе в средние века Страбон не был известен. Одну рукопись «Географии» в 1423 г. привез в Венецию Джiovanni Ауриспа (ее купил знаменитый Чириако д'Анкона). Ученый византиец Георгий Гемистий Плифон в 1438 г. привез другие рукописи Страбона (Marcianus 379, 406, 517). Плифон обратил внимание гуманистов на Страбона и нанес удар влиянию Птолемея.

«География» появилась в печати в 1472 г. сначала в латинском переводе¹, сделанном по плохой рукописи. В 1480 г. по побуждению папы Николая V (основателя Ватиканской библиотеки) вышел новый латинский перевод Гуарино. Первое издание греческого текста появилось в 1516 г. у Альда Мануция (на основании плохой рукописи). В 1587 г. в Париже вышло критическое издание «Географии», подготовленное и комментированное знаменитым филологом Казобоном (с переводом Ксиландера) (по страницам этого издания обычно цитируют Страбона). В 1815 г. (по инициативе Наполеона I) в Париже появилось критическое издание Корз (в 4 томах); затем Г. Крамера (Берлин, 1844–1852, в 3 томах), А. Майнеке (1866, в «Bibliotheca Teubneriana»), К. Мюллера - Ф. Дюбнера (Париж, 1853–1858, в 2 частях).

1. Знакомство с латинским переводом Страбона, возможно, внушило Колумбу мысль о существовании обитаемой земли в Атлантическом океане на широте Родоса и западном пути в Индию.

II 34. Много было высказано мнений об эрембах; скорее всего правы те, кто считает, что Гомер имеет здесь в виду арабов. Наш Зенон¹ даже пишет, соответственно исправляя текст:

К черным проник эфиопам, гостили у сидонян, арабов.
(Од. IV, 84)

Изменять текст нет необходимости, так как чтение очень древнее. Лучше признать причиной затруднения перемену имени народа (ведь такая перемена часто встречается у всех народов), чем изменять чтение (как действительно и поступают некоторые, исправляя стих за счет изменения нескольких букв). Но самым лучшим нам представляется взгляд Посидония², так как он выводит и здесь этимологию слов из родства народов и общих черт их характера. Ведь армяне, сирийцы и арабы обнаруживают тесное родство не только в отношении языка, но и в образе жизни, сходства телосложения особенно потому, что они живут в ближайшем соседстве. Месопотамия, населенная этими тремя народами, подтверждает это; так как у этих народов сходство особенно заметно. И если в зависимости от долгот здесь существует несколько большее различие между северным и южным народами, чем между этими двумя народами и сирийцами, занимающими центральное положение, тем не менее у них преобладают общие черты. Ассирийцы, ариане и араммеи обнаруживают некоторое сходство как с упомянутыми народами, так и между собой. Действительно, Посидоний предполагает, что имена этих народов родственны; ведь те народы, говорит он, которых мы называем сирийцами, сами по-сирийски называются аримеями и араммеями; и существует сходство в имени последнего народа с именем армян, арабов и эрембов, так как этим именем древние греки, возможно, называли арабов, тем более что этимология слова подтверждает это. Большинство ученых действительно производят имя эрембов от *?gan embainepi*³; это имя впоследствии люди изменили для большей ясности в «троглодитов»⁴. Это — арабское племя, живущее на другой стороне Аравийского залива, что возле Египта и Эфиопии. Естественно было, продолжает Посидоний, чтобы поэт упомянул этих эрембов, сказав, что Менелай «прибыл» к ним в том же смысле, как он говорит, что Менелай «прибыл» к эфиопам (ведь они живут вблизи Фиванской области). Впрочем, они были упомянуты не за их род занятий или выгоду, которую Менелай получил от них (ведь выгода не могла быть велика), но из-за продолжительности пребывания [у них] и связанной с этим славы. Ведь столь далекое путешествие приносило славу. Об этом говорит следующий стих: Многих людей города посетил и обычай видел;

II 34
1. Т. е. представитель «нашей» стоической школы.

2. Высказывание Посидония взято из его сочинения «Об Океане и о родственном комплексе проблем».

Посидоний подчеркивал здесь недостаточность для целей этнографии разграничения сикумены по «климатам» (в зависимости от географических долгот): «климаты» более интенсивно влияют на флору, фауну и климат (в нашем смысле слова) и менее интенсивно на языковые и этнические отношения. Последние определяются главным образом соседством и сходством этнографических признаков (ср. RE, Strabon, стлб. 122).

3. Т. е. «идти в землю».

4. Т. е. «пещерных жителей»

5. Имеется в виду произведение Гесиода «Каталог женщин», бывших в связи с богами (сохранились только фрагменты).

(Од. I, 3)

и

...претерпевши немало, немало скитавшись, добра я

Много привез...

(Од. IV, 81)

А Гесиод в своем «Каталоге»⁵ говорит:

И дщерь Араба, сына кроткого Гермаона и Фронии,

Дщери владыки Бела.

[Фрг. 23 (45)]

И Стесихор говорит то же самое. Поэтому можно предположить, что во времена Гесиода и Стесихора страна уже называлась Аравией от этого Араба, хотя в героическую эпоху она, может быть, еще не носила этого имени.

II 39. Ведь, как все согласны, первоначальное плавание в Фасис по приказанию Пелия, возвращение и занятие островов (как бы продолжительно оно ни было) во время плавания вдоль берегов содержит какой-то элемент правдоподобия. Я утверждаю, что и еще более далекое странствование Иасона (как и странствование Одиссея и Менелая) также в какой-то степени правдоподобно, как это доказывается существующими до сих пор и заслуживающими доверия памятниками, а к тому же и словами Гомера. Так, например, около Фасиса показывают город Эю и признается достоверным, что Эст царствовал в Колхиде, а имя Эста¹ часто встречается среди местных жителей той страны. Далее, волшебница Медея является исторической личностью, и богатства тамошней страны, состоящие из золотых, серебряных, железных и медных рудников внушают мысль об истинном мотиве похода, что заставило и Фрикса еще раньше предпринять такое путешествие. Кроме того, существуют памятники обоих походов: святилище Фрикса², расположенные на границах Колхида и Иберии, и святилища Иасона, которые показывают во многих местах в Армении и Мидии и в соседних с ними странах. И, кроме того, как говорят, есть много доказательств похода Иасона и Фрикса в области Синопы и примыкающего к ней побережья, а также в районе Пропонтиды и Геллеспонта, вплоть до Лемносской области. Существуют следы похода Иасона и преследовавших его колхов в обширной области вплоть до Крита, Италии и Адриатического моря; на некоторые из них указывает Каллимах:

Видел Эглета³, Анафу, соседнюю с Ферой Лаконской,

II 39

1. Имя Эста было родовым именем колхидских царей (ср.: Ксенофонт Анабасис V, 6, 37).

2. См. об этом XI, II, 18.

3. Эглет — лучезарный», эпитет Аполлона.

в элегии, которая начинается словами:

Я воспою, как герои из царства Китейца Эста

Плыли, назад возвращаясь в древнюю Гемонию.

В другом месте Каллимах говорит о колхах:

Весла они опустили у Иллийского моря,

Где златокудрой Гармонии камень могильный лежит.

Там городок основали, что назвал бы «изгнанников градом»

Грек, а на их языке Полы ведь имя ему.

Некоторые утверждают, что Иасон и его спутники даже поднялись вверх по Истре на значительное расстояние; другие же говорят, что они достигли Адриатического моря. Первые высказывают такое мнение по незнанию этих местностей, а по утверждению последних, река Истр берет начало из большого Истра и впадает в Адриатическое море, впрочем, в их высказываниях нет ничего невероятного и невозможного.

III 2. Эратосфена можно упрекнуть не только за подобные рассказы; он утверждает, что в его время точных и подробных сведений о морях еще не было, и в то же время призывает нас не принимать необдуманно на веру сообщения из случайных источников и простирая излагает причины, почему мы не должны верить никому из тех, кто пишет мифические рассказы о странах, расположенных вдоль Евксинского Понта и Адриатического моря; сам является самым восточным пунктом Средиземного моря, между тем как залив у Диоскуриады в самом отдаленном углу Евксинского Понта находится почти на 3000 стадий восточнее, даже если следовать исчислению стадий самого Эратосфена, о котором он говорит. При описании северной и самой отдаленной частей Адриатического моря он не оставляет в стороне ни одной басни. Он верит множеству фантастических рассказов о странах за Геракловыми Столпами, упоминая остров по имени Керну и другие страны, которые теперь нигде нельзя обнаружить; об этом я упомяну далее. И хотя Эратосфен сказал, что древнейшие греки совершили плавания ради грабежа и торговли, правда не в открытом море, а вдоль берегов, как например Иасон, который даже оставил корабли и из страны колхов предпринял поход вплоть до Армении и Мидии, но позднее он говорит, что в древнее время никто не решался плавать ни по Евксинскому Понту, ни вдоль берегов Ливии, Сирии и Киликии.

III 2
1. Во II главе Страбон, основываясь на Посидонии, разбирает вопросы толкования Гомера, которые дискутировались Александрискими и пергамскими филологами: например, перенесение странствований Одиссея и Менелая в океан, направление и продолжительность этих странствований, локализация эпиполов и других мифических народов и т. д. Страбон возражает Эратосфену и полемизирует с Аристархом и Кратетом — светилами гомеровской критики (I, II, 24).

Эратосфен писал под свежим впечатлением великих достижений Александрова похода и массы доставленного им нового материала и отказывался заниматься такими «богтунами», как Гомер и его толкователи (RE, Strabon, стлб. 93). Большинство гомеровских цитат у Страбона восходит к Посидонию (ср. RE, Strabon, стлб. 145).

2. Полемон написал специальное сочинение «О пребывании Эратосфена в Афинах» (см.: Christ-Schmid. Geschichte c. 795 der griechischen Literatur 5, II. München, 1909, стр. 190).

III 4

1. По Аристотелю (*Метеорология I, 14, 352б*). Ли-вийская впадина с оазисом Амона была занята огромными озерами в виде морей, которые пересохли, отрезанные от океана барьером отложений (недавно было высказано предположение, что этот барьер был прорван и моря вытекли в океан) (ср.: Дж. О. Томсон. *История древней географии*. М., 1953, стр. 137).

2. Теория Стратона носит неоптунический характер. Критикуя ее, Страбон ставит вопрос так, как будто при объяснении данных явлений следует выбирать между двумя возможностями —

неоптунической теорией Стратона и вулканической — Посидония (см: K. Reinhard. *Poseidonios*. München, 1921. стр. 100).

3. По современным данным, Гибралтар (Геракловы Столпы) был перешейком и море когда-то покрывало районы теплеешней суши. Испарения уносили больше воды, чем ее приносили дожди и реки (теперь уровень Средиземного моря поддерживается менее соленым верхним течением из Атлантического океана). Что касается Черного моря (Понтийского), то Стратон ближе к истине: количество поступающей в Черное море

Если под словом «древние» он понимает тех людей, которые жили в незапамятные времена, то нам вовсе не нужно говорить о них, совершили ли они плавания или нет. Если же Эратосфен говорит о людях, упоминаемых в предании, то можно сказать не задумываясь, что древние, по-видимому, совершили более далекие путешествия по суше и по морю, чем люди позднейшего времени, если только следует принимать во внимание такое предание. Например, Дионис, Геракл и сам Иасон, кроме того, Одиссей и Менелай, о которых рассказывает Гомер. Вероятно, что Фесей и Пирифой тоже решились на долгие путешествия и оставили о себе славу, будто совершили нисхождение в Анд, а Диоскуры потому же получили имя «хранителей на море» и «спасителей моряков». Кроме того, сказание о господстве Миноса на море¹ и слухи о путешествиях финикийцев² (которые немного спустя после Троянской войны обехали страны за Геракловыми Столпами и основали там города, так же как и в середине Ливийского побережья) получили широкую известность. А Энея, Антенора, энетов и вообще всех обретенных на скитание из-за Троянской войны по всему обитаемому миру разве не следует считать людьми древнего времени? Ведь тогдашним грекам, как и варварам, из-за долгой войны приходилось терять и свое домашнее имущество, и приобретенное войной. Поэтому после гибели Трои не только победители стали заниматься морским разбоем из-за бедности, но еще больше того побежденные, уцелевшие после войны. Последние, по преданию, основали множество городов по всему побережью за пределами Эллады и в некоторых местах внутри страны.

III 4. Далее, по словам Эратосфена, особенно требует изучения вопрос, отчего во многих местах внутри материка на расстоянии 2 или 3 тысяч стадий от моря находят большое количество двустворчатых раковин, раковин устриц, гребенчатых раковин, а также встречаются лиманы, например, говорит он, в окрестностях храма Амона и вдоль дороги, ведущей к нему на протяжении 3000 стадий¹. В этой местности существуют, по его словам, большие отложения устричных раковин; и теперь еще можно обнаружить там пласти соли и струи морской воды, поднимающиеся на известную высоту; кроме того, там показывают обломки морских кораблей, которые выброшены, по словам туземцев, через какую-то россыпь, и дельфинов, изображенных на маленьких столбиках с посвятительной надписью: священных послов Кирены. Рассказав об этом, Эратосфен с одобрением цитирует мнение физика Стратона² и Ксанфа из Лидии. По словам Ксанфа, в царствование Артаксеркса была столь сильная засуха, что высохли реки, озера и колодцы, а самому ему приходилось во многих местах вдали от моря — в Армении, в Матиене и в Нижней Фригии — видеть камни в форме двустворчатой раковины, раковины гребенчатого типа, отпечатки гребенчатых раковин и лиман, поэтому он высказал убеждение, что эти равнины когда-то были морем. Далее, Эратосфен одобряет мнение Стратона, который еще ближе подходит к исследованию причин. Стратон высказывает мнение, что Евксинский Понт прежде не имел выхода у Византия, но реки, впадающие в Понт, прорвали и открыли проход и вода устремилась в Пропонтиду и Геллеспонт. То же самое явление, по

Стратону, произошло и в Средиземном море. Ведь в этом случае пролив у Столпов был размыт после того, как море наполнилось водой рек, и во время отлива воды обнаружились мели. По мнению Стратона, причина этого, во-первых, в том, что уровень дна Атлантического океана и Средиземного моря различен, во-вторых, что у Столпов еще и теперь тянется поперек подводная гряда от Европы к Ливии, указывающая на то, что Средиземное море и Атлантический океан прежде не могли быть одним морем. Моря бассейна Понта, продолжает Стратон, очень мелки, тогда как Критское, Сицилийское и Сардинское моря весьма глубоки, но так как рек, текущих с севера и с востока, очень много и они весьма большие, то моря бассейна Понта наполняются илом, другие остаются глубокими. В этом причина того явления, почему Понтский море самое пресноводное и его течение направлено в сторону наклона дна³. Далее, по мнению Стратона, весь Понт целиком впоследствии будет занесен илом, если такие наносы будут продолжаться. Ведь даже теперь уже обмелели области на левой стороне Понта, например Сальмидесс и область в устье Истра, называемая моряками «Груди» и Скифская пустыня. Может быть, и храм Амона, прежде находившийся на берегу моря, теперь лежит в центре страны вследствие того, что произошел отлив морских вод. Стратон предполагает, что оракул Амона, по всей вероятности, получил такую широкую известность и славу оттого, что был расположен на море; теперешнее местоположение оракула, столь удаленное от моря, не дает разумного объяснения его известности и славы; и Египет в древности был покрыт морем вплоть до болот в Пелусийской области, горы Касия и Сирбонийского озера. Действительно, даже еще теперь в Египте при добывче соли находят углубления, наполненные песком и ископаемыми раковинами, как если бы страна прежде была затоплена морем и вся область около горы Касия и так называемая Герра представляли собой болото, соединявшееся с заливом Красного моря; после того как море отступило, в этих местностях обнажилась суша, но Сирбонийское озеро осталось; затем и оно прорвалось к морю и превратилось в болото. Таким образом, берега так называемого озера Мериды имеют больше сходства с морскими берегами, чем с берегами реки. Можно допустить поэтому, что значительная часть материка никогда была покрыта водой в течение определенного периода, а затем снова обнажилась; таким образом можно допустить, что вся поверхность земли, находящаяся теперь под водой, представляет неровности на дне моря, подобно тому, разумеется, как часть земли над поверхностью моря, на которой мы живем, подвержена многочисленным изменениям, как утверждает сам Эратосфен. Таким образом, что касается аргументации Ксанфа, то в ней нельзя обнаружить ничего нелепого.

III 21. Историки присоединяют к этим рассказам об изменениях сообщения о переменах, произошедших в результате переселений, чтобы отучить нас излишне «изумляться». Это свойство [не изумляться] восхваляют Демокрит¹ и все другие философы; он ставит эту доблесть наряду с неустрашимостью, невозмутимостью и душевной твердостью. Так, например, переселение западных иберийцев в области за Понтом и Колхидой (области, которые,

пресной воды превышает количество испаряющейся: в Боспоре есть верхнее, менее соленое, и нижнее, более соленое, течения (ср.: Дж. О. Томсон. *История древней географии*. М., 1953, стр. 227).

III 21

1. Ср.: H. Diels. *Die Fragmente der Vorsokratiker*. 3 Berlin, 1912. стр. 58.

2. Бычья кровь у греков считалась сильнодействующим ядом. По распространенному преданию, ее отравился знаменитый афинский государственный деятель Фемистокл (ср.: Аристофан. *Всадники* 84).

по Аполлодору, отделены от Армении Араксом, но скорее рекой Киром и Мосхийскими горами), переселение египтян в Эфиопию и Колхиду и энетов из Пафлагонии в Адриатику. То же самое произошло и с греческими племенами — ионийцами, дорийцами, ахейцами и эолийцами; и энианцы, теперешние соседи этолийцев, некогда жили около Дотия и горы Оссы, среди перребов; но и сами перребы также являются пришельцами откуда-то. Настоящий труд полон примерами подобного рода, некоторые из них общеизвестны. Однако переселения карийцев, треров, тевкров и галатов, точно так же как большая часть походов вождей в отдаленные страны (например, Мадия Скифского, Теаркона Эфиопского, Коба Трерского, Сесостриса и Псаммитиха египетских, а также персов от Кира до Ксеркса), не всем одинаково известны. И киммерийцы, которых называют трерами (или какое-то племя киммерийцев), часто вторгались в страны, расположенные на правой стороне Понта, и в прилегающие к ним области, нападая иногда на Пафлагонию, иногда даже на Фригию, когда Мидас, по рассказам, напившись бычьей крови², пошел навстречу своему року. Лигдамил тем не менее дошел во главе своих воинов до Лидии и Ионии и взял Сарды, но погиб в Киликии. Такие вторжения часто совершали киммерийцы и треры. Как говорят, треры и Коб были в конце концов изгнаны Мадием, царем скифов. Пусть эти примеры будут даны здесь, так как они содержат подходящие факты для всякой науки, описывающей мир в целом.

I 14. Перейдем к области, которая возвышается против Страны корицы и лежит к востоку на той же параллели. Это — область около Тапробаны. Тапробана, как мы хорошо знаем, является большим островом в открытом море к югу от Индии. Он простирается в длину по направлению к Эфиопии (как говорят) более чем на 5000 стадий; с этого острова привозят много слоновой кости, черепахи и других товаров на рынки Индии. Если мы определим ширину этого острова соответственно его длине и прибавим, кроме того, морское пространство между ним и Индией, то получим расстояние не менее 3000 стадий, т. е. не более расстояния, установленного нами от пределов обитаемого мира до Мерое (если только окончности Индии возвышаются прямо против Мерое); однако правдоподобнее считать это расстояние большим 3000 стадий. Если прибавить эти 3000 стадий к 30 000 стадий, которые, по расчетам Деимаха, составляют расстояние до горного прохода в Бактрию и Согдиану, тогда все эти народы окажутся за пределами обитаемого мира и умеренного пояса. Кто же решится утверждать это, зная от древних и от людей нового времени¹ о мягком климате и плодородии северной Индии, о Гиркании и Арии, затем о Маргиане и Бактриане? Ведь все эти страны расположены по соседству с северной стороной цепи Тавра, а Бактриана даже находится поблизости от горного прохода в Индию; тем не менее они достигли такого процветания, что их должно отделять какое-то очень большое расстояние от необитаемой части земли. Во всяком случае в Гиркании, как говорят, виноградная лоза приносит метрет² вина, а смоковница дает 60 медимнов³ плодов; пшеница же вырастает снова из зерен, выпавших колосьев на живище, пчелы строят ульи на деревьях, и мед течет с листьев: так случается в Матиене, провинции Мидии, в Сакасене и Араксене, областях Армении. В последних двух областях это не так удивительно, если верно, что они лежат южнее Гиркании и отличаются от остальных земель мягкостью климата. Но в отношении Гиркании это гораздо удивительнее; и в Маргиане, говорят, часто встречаются костью климата. Но в отношении Гиркании это гораздо удивительнее; и в Маргиане, говорят, часто встречаются стволы виноградных лоз толщиной в два обхвата, а виноградные грозди 2 локтей⁴ длины. Подобные же истории рассказывают и об Арии, но эта страна даже превосходит другие качеством вина, так как там сохраняют вино в несмоленных сосудах по крайней мере в течение трех поколений. Также и Бактриана, лежащая на границе с Арией, производит все, кроме оливкового масла.

I 17. Но если Деимах и его последователи прибавляют к 30 000 стадий расстояние до Тапробаны и границы жаркого пояса (а это расстояние приходится считать не менее 4000 стадий), то они помещают Бактры и Арию за пределами обитаемого мира, в областях, удаленных от жаркого пояса на 34 000 стадий — на число стадий, которое, в свою очередь, составляет расстояние от экватора до Борисфена. Таким образом, Бактры и Ария будут помещены по Гиппарху, составляя расстояние от экватора до Борисфена. Таким образом, Бактры и Ария будут помещены

1. Под «древними» Страбон подразумевает Эратосфена, а под «людьми нового времени» — Посидония. Таким образом, климатологические возражения Гиппарху по поводу установленных им широт Индии восходят к Посидонию (ср. RE, Strabon, стбл. 131).
2. Метрет = 39,39 л.
3. Медимн = 52,53 л.
4. Локоть = 0,492 м.

1. По представлению Страбона, Каспийское море имеет проход в северный океан.
2. Т. е. за устье Каспийского моря в пределы необитаемого мира. Страбон применяет для опровергания Деимаха способ «приведения к нелепости» (*reductio ad absurdum*).
3. Скифы, таким образом, по Страбону, обитают не дальше устья Каспийского моря.
4. Это цифра Деимаха. Страбон продолжает свой метод опровергания — «приведение к нелепости» (*reductio ad absurdum*).

5. Т. е. упомянутые выше 3800 стадий.

6. Имеются в виду горы Арианы, также называемые Караказом.

в области на 8800 стадий севернее Борисфена и Кельтики — на столько стадий, на сколько экватор южнее круга, отделяющего жаркий пояс от умеренного, и этот круг проходит, как мы утверждаем, главным образом через Страну корицы. Я показал, однако, что области, лежащие за Кельтикой вплоть до Иерны (на расстоянии не более 5000 стадий), едва ли обитаемы. Но по этому расчету Десимаха выходит, что существует какая-то обитаемая параллель широты севернее Иерны еще на 3800 стадий. Таким образом, Бактрии будут даже гораздо севернее устья Каспийского (или Гирканского) моря и это устье¹ отстоит от наиболее удаленной части Каспийского моря и Армянских и Мидийских гор приблизительно на 6000 стадий. Этот пункт, по-видимому, еще севернее самой береговой линии, идущей оттуда до Индии, и, по словам Патрокла, который прежде был правителем этих областей, туда можно совершить плавание из Индии. Таким образом, Бактриана простирается еще дальше к северу² на 1000 стадий. Скифские же племена населяют гораздо более обширную страну, чем Бактриана, лежащую за ней и граничащую с Северным морем³; будучи кочевниками, скифы все же находят там средства к жизни. Но если даже сама Бактрия уже выходит за пределы обитаемого мира, то как же возможно, чтобы расстояние от Кавказа до Северного моря по меридиану через Бактрии было несколько больше 4000 стадий?⁴ Итак, если это число стадий⁵ прибавить к числу стадий от Иерны к северным областям, то полное расстояние через необитаемую область при исчислении через Иерну составит 7800 стадий. Если же исключить 4000 стадий, то по крайней мере части Бактрианы, примыкающие к Кавказу⁶, окажутся севернее Иерны на 3800 стадий и севернее Кельтики и Борисфена на 8800 стадий.

I 21. В дальнейшем изложении Гиппарх, возвращаясь к тем же самым вопросам, опять высказывает уже опровергнутые нами утверждения, при этом он опирается еще и на ложные посылки или делает ложные выводы. Во-первых, из того, что, по утверждению Эратосфена, расстояние от Вавилона до Фапсака составляет 4800 стадий, а оттуда на север до Армянских гор 2100, вовсе не следует, что расстояние от Вавилона по проходящему через него меридиану до северных гор больше 6000 стадий. Во-вторых, Эратосфен не говорит, что расстояние от Фапсака до гор равно 2100 стадиям, но что остается еще какая-то неизмеренная часть этого расстояния, поэтому по-следующий вывод из недоказанной посылки не имеет силы. В-третьих, Эратосфен нигде не высказывался о том, что Фапсак лежит севернее Вавилона более чем на 4500 стадий.

I 23. Таким образом, если вторую сфрагиду он изображает до некоторой степени в общих чертах, то третью дает еще более грубо-приблизительно — и в силу многих причин. Первая причина уже упомянута: сторона, начинающаяся от Каспийских Ворот и простирающаяся до Кармании, определена неясно; во-вторых, потому что Персидский залив врезается в южную сторону, как говорит сам Эратосфен; поэтому он был вынужден принять линию,

начинающуюся в Вавилоне и проходящую через Сусы и Персеполь до границ Кармании и Персиды, за прямую, где можно было найти точно вымеренную проезжую дорогу протяжением немногим больше 9000 стадий. Эту сторону Эратосфен называет «южной», но не параллельной северной стороне. Далее, ясно, что и Евфрат, который у него является границей западной стороны, нигде не образует прямой линии; он течет сначала с гор на юг, а затем поворачивает на восток, а потом опять на юг вплоть до места впадения в море. Сам Эратосфен указывает на не-прямое течение реки, когда говорит о фигуре Месопотамии, образуемой от слияния Тигра и Евфрата и, по его сло-вам, похожей на галеру. Кроме того, что касается расстояния от Фапсака до Армении, то Эратосфен даже не знает, что оно — западная сторона, ограниченная Евфратом, — целиком измерено, но утверждает, что не может опре-делить, как велика часть, сопредельная с Арменией и северными горами, оттого, что она не измерена. Итак, на основании всего этого Эратосфен и изобразил эту третью часть грубо, в общих чертах. Ведь, по его словам, даже данные о расстояниях собраны им из многих авторов путевых дневников (некоторые из них были, как он гово-рит, даже без заголовий). Таким образом, Гиппарх, пожалуй, оказывается несправедливым, возражая с геометри-ческой точки зрения против такого рода общего очерка, за который мы должны быть благодарны всем тем, кто так или иначе ознакомил нас с природой этих стран. Но когда Гиппарх выставляет свои геометрические гипотезы, не основываясь даже на словах Эратосфена, а выдумывая их на свой страх и риск, то этим он еще более явно выдает свое тщеславие.

I 25. Описав таким образом северную сторону, Эратосфен говорит, что нельзя представить южную сторону иду-щей вдоль моря, потому что Персидский залив врезается в нее; но он утверждает, что расстояние от Вавилона через Сусы и Персеполь до границ Персиды и Кармании составляет 9200 стадий. Эту сторону он называет «южной», но не параллельной северной стороне. Что же касается разницы в установленной длине северной и южной сторон, то она, по его словам, возникает оттого, что Евфрат до определенного пункта течет на юг, а затем делает крутой поворот на восток.

I 26. Из двух поперечных сторон Эратосфен сначала говорит о западной; но какова эта сторона, состоит ли она из одной или двух линий, остается неясным. Ибо от перехода у Фапсака вдоль по течению Евфрата до Вавилона он считает 4800 стадий, а оттуда до устья Евфрата и города Тередона 3000. Что же касается расстояния от Фапсака на север, то оно измерено вплоть до Армянских Ворот и составляет около 1100 стадий; расстояние же через Гордию и Армению еще не измерено, поэтому Эратосфен оставляет его без рассмотрения. Но одна часть вос-точной стороны, которая идет через Персиду от Красного моря¹ к Мидии и на север, представляется Эратосфену протяжением не меньше 8000 стадий. Однако если считать от некоторых мысов, то даже свыше 9000 стадий;

I 26
1. Т. е. от Индийского океана.

2. О положении Парата-кены см. XV, III, 12.

3. Т. е. на юго-восток.

остальная же часть [идущая] через Паретакену² и Мидию до Каспийских Ворот составляет около 3000 стадий. Реки Тигр и Евфрат, по его словам, текущие из Армении на юг, минуя горы Гордиен и описав большую дугу схватом значительной территории — Месопотамию, поворачивают к зимнему восходу солнца³ и на юг, особенно Евфрат. И Евфрат, все время сближаясь с Тигром по соседству со стеной Семирамиды и селением под названием Опис (в 200 стадиях от Евфрата), протекает через Вавилон и впадает в Персидский залив. «Таким образом, — говорит он, — фигура Месопотамии и Вавилона становится похожей на галеру». Таковы слова Эратосфена.

I 29. Но Гиппарх, сразу же приняв эти положения как доказанные и (как он полагает) показав, что Вавилон, согласно Эратосфену, лежит восточнее Фапсака немногим более чем на 1000 стадий, снова придумывает положение для дальнейшей аргументации; он говорит, что если представить себе прямую линию, проведенную от Фапсака на юг, и перпендикулярную к ней линию от Вавилона, то мы получим прямоугольный треугольник, составленный из стороны, простирающейся от Фапсака до Вавилона, из перпендикуляра, проведенного от Вавилона до меридиана, проходящего через Фапсак, и из самого меридиана, идущего через Фапсак. Сторону этого треугольника от Фапсака до Вавилона он делает гипotenузой, считая ее равной 4800 стадий; и перпендикуляр от Вавилона до меридианной линии через Фапсак он полагает несколько меньше 1000 стадий, т. е. на то расстояние, насколько линия к Фапсаку¹ превышает по протяжению линию к Вавилону². Отсюда он рассчитывает, что и другая из двух сторон, образующая прямой угол, во много раз длиннее упомянутого перпендикуляра. К этой линии он добавляет линию, продолженную от Фапсака на север до Армянских гор, одна часть которой, по словам Эратосфена, измерена и составляет 1100 стадий, другую же часть он рассматривает как ненамеренную. Гиппарх принимает протяжение последней стороны равным по крайней мере 1000 стадий, так что обе стороны составляют вместе 2100 стадий; прибавив эту цифру к протяжению стороны³ у прямого угла треугольника, которая тянется вплоть до перпендикуляра, опущенного из Вавилона, Гиппарх считает расстояние в несколько тысяч стадий от Армянских гор и параллели, проходящей через Афины, до перпендикуляра из Вавилона (этот перпендикуляр он полагает на параллели, проходящей через Вавилон). Он указывает по крайней мере, что расстояние от параллели через Афины до параллели, проходящей через Вавилон, не больше 2400 стадий, если принять, что весь меридиан имеет в длину столько стадий, сколько считает Эратосфен. Если это так, тогда Армянские горы и горы Тавра не могут лежать на параллели, проходящей через Афины (как это утверждает Эратосфен), но на много тысяч стадий севернее, согласно утверждению самого Эратосфена. В этом пункте, помимо того, что он пользуется уже опровергнутыми положениями для построения своего прямоугольного треугольника, он принимает также и следующее ничем не подтвержденное положение; гипotenуза его — прямая линия от Фапсака до Вавилона — составляет 4800 стадий. Эратосфен не только утверждает, что тот путь проходит вдоль течения Евфрата, но когда

он сообщает, что Месопотамия вместе с Вавилонией охвачены большим кругом, образуемым Евфратом и Тигром, то он говорит, что большая часть окружности образована Евфратом. Поэтому прямая линия от Фапсака до Вавилона не может проходить вдоль течения Евфрата и иметь в длину даже приблизительно такого большого числа стадий. Таким образом, расчеты Гиппарха опрокинуты. Однако, как я уже сказал раньше, если допустить, что приведены две линии от Каспийских Ворот, одна на Фапсак, другая к той части Армянских гор, которая соответствует по положению Фапсаку (она, согласно самому Гиппарху, отстоит от Фапсака по крайней мере на 2100 стадий), то невозможно, чтобы эти линии были параллельны линии, проходящей через Вавилон, которую Эратосфен назвал «южной стороной». Но так как Эратосфен не мог считать путь вдоль горной цепи измеренным, то он утверждал только, что путь от Фапсака до Каспийских Ворот измерен и добавлял слова — «говоря в общих чертах». Кроме того, поскольку Эратосфен хотел определить только длину страны между Арианой и Евфратом, то не будет большой разницы, измерял ли он один путь или другой. Но когда Гиппарх принимает, что Эратосфен считает эти линии параллельными, то он, по-видимому, обвиняет человека в совершенно детском неведении. Поэтому следует пренебречь этими его доказательствами как наивными.

I 36. Более удачно Гиппарх рассуждает относительно четвертой сфрагиды Эратосфена, хотя и здесь выказывает свою склонность порицать других и упорно отстаивать одни и те же или схожие допущения. Он справедливо критикует Эратосфена именно за то, что тот считает длиной этой сфрагиды линию от Фапсака до Египта, как будто желая назвать диагональ параллелограмма его длиной. Ведь Фапсак и побережье Египта лежат не на одной параллели широт, а на параллелях, далеко отстоящих друг от друга; и между этими двумя параллелями линия от Фапсака до Египта проведена вроде диагонали и вкось. Когда Гиппарх удивляется, как Эратосфен отважился определить расстояние от Пелусия до Фапсака в 6000 стадий, тогда как оно более 8000 стадий, то он неправ. Ведь приняв как доказанное, что параллель, проходящая через Пелусий, идет более чем 2500 стадий южнее параллели, проходящей через Вавилон¹, и утверждая (на основании Эратосфена, как он думает), что параллель через Фапсак на 4800 стадий севернее параллели через Вавилон, он говорит, что расстояние между Пелусием и Фапсаком не более 8000 стадий². Как же объяснить, согласно Эратосфену, что расстояние параллели, идущей через Вавилон, от параллели через Фапсак столь велико? Ведь Эратосфен утверждал, что расстояние от Фапсака до Вавилона 4800 стадий, но не говорил, что это расстояние измерено от параллели через один пункт до параллели через другой; ведь он не говорил также, что Фапсак и Вавилон находятся на одном меридиане. Напротив, Гиппарх указал, что, согласно Эратосфену, Вавилон находится более чем на 2000 стадий к востоку от Фапсака. Я уже привел утверждение Эратосфена, что Тигр и Евфрат опоясывают кольцом Месопотамию и Вавилон³. Я уже привел утверждение Эратосфена, что Тигр и Евфрат опоясывают кольцом Месопотамию и Вавилона и что большую часть этого кольца образует Евфрат, ибо в своем течении с севера на юг Евфрат поворачивает

136

1. По Эратосфену и Страбону. Пелусий лежит на более высокой широте, чем Вавилон.

2. По Гиппарху. Эратосфенов Фапсак лежит на 7300 стадий севернее Пелусия. Поэтому, считая расстояние между этими пунктами гипotenузой прямоугольного треугольника, получим для него цифру

приблизительно 8500 стадий. Ошибка Гиппарха, опять применяющего «приведение к неподобности», по мнению Страбона, в том, что он относит расчёты

Эратосфена к параллелям широты и меридианам.

3. Выше (§§ 27—29) Гиппарх помещает эратосфеновский Вавилон на 1000 стадий севернее.

I 29.

1. От Каспийских Ворот.

2. От границ Кармании.

3. В § 26 Страбон указывает, что Эратосфен не говорил, что западная сторона была прямой линией. Однако Гиппарх допустил это.

1. Страбон понимает принципиальный характер критики Гиппарха, направленной не только против Эратосфена, но и против всех, кто не пользуется точными методами исследования. Он упрекает Гиппарха за то, что тот ограничиваясь разрушительной критикой, не предлагает ничего конструктивного, и самодовольно прибавляет: «как это делаю я» (II, I, 38).

2. Гиппархово «приведение к нелепости» снова не достигает цели, по мнению Страбона. Во-первых, Гиппарх приписывает Эратосфену результат (1000 стадий), не основанный на его утверждениях; во-вторых, Гиппарх сделал ложный вывод из расчета Эратосфена (2400 стадий), как это видно из

затем на восток, а при впадении [в море] течет на юг. Итак, его течение с севера на юг является как бы частью некоторого меридиана, а поворот на восток и к Вавилону — не только отклонение от меридиана, он и не лежит на прямой линии вследствие упомянутого кругового охвата. Путь от Фапсака до Вавилона Эратосфен определил в 4800 стадий, хотя добавляет слова «вдоль по течению Евфрата» как бы нарочно для того, чтобы никто не считал этот путь прямой линией или мерой расстояния между двумя параллелями. Если отвергнуть это предположение Гиппарха, то и следующее его положение, которое только кажется доказанным, будет недействительным, а именно: если построить прямоугольный треугольник с вершинами в Пелусии, Фапсаке и в точке пересечения параллели Фапсака с меридианом Пелусия, тогда одна из сторон прямого угла — та, что лежит на меридиане, будет больше гипotenузы, т. е. линии от Фапсака до Пелусия. Недействительным будет и связанное с этим положением следствие, потому что оно построено на непризнанных предпосылках. Ведь Эратосфен не допустил, конечно, предположения, что расстояние от Вавилона до меридиана, проходящего через Каспийские Ворота, составляет 4800 стадий. Я доказал, что Гиппарх построил это предположение на предпосылках, которых Эратосфен не допускал; но чтобы подорвать силу допущений Эратосфена, Гиппарх принял, что расстояние от Вавилона до линии, проведенной от Каспийских Ворот до границ Кармании (так, как предлагал провести Эратосфен), более 9000 стадий, и затем продолжал доказывать то же самое.

I 38. Гиппарха также можно упрекнуть в том, что, подобно тому как он критиковал высказывания Эратосфена, он должен был бы сам предложить (но не предложил) какое-нибудь исправление ошибок Эратосфена, как это делаю я¹. Гиппарх предлагает нам (если он, конечно, когда-либо об этом думал) обратиться к древним картам, хотя они требуют гораздо больших исправлений, чем карта Эратосфена. И его последующее заключение страдает тем же недостатком. Он принимает как допущенное, как я уже доказал, предположение, основанное на предпосылках, которых Эратосфен не принимал: Вавилон находится восточнее Фапсака не более чем на 1000 стадий; следовательно, если даже Гиппарх вывел правильное заключение, что Вавилон лежит не более чем на 2400 стадий восточнее Фапсака, из сообщения Эратосфена о существовании короткого пути в 2400 стадий от Фапсака до реки Тигра, в том месте, где Александр совершил переправу, и если Эратосфен утверждает также, что Тигр и Евфрат, обогнув кругом Месопотамию, некоторое время текут на восток, затем поворачивают к югу и в конце концов приближаются друг к другу и к Вавилону, то он показал, что в утверждении Эратосфена нет ничего нелепого².

V 11. Таким образом, в последующем изложении я приму, как будто чертеж сделан на плоской карте. Далее я скажу, какую часть земли и моря мне случилось самому посетить и относительно какой части я положился на рассказы или писания других людей. Я сам совершил путешествия к западу от Армении вплоть до областей Тиррении, лежащих

против Сардинии, и на юг — от Евксинского Понта до границ Эфиопии. Среди других географов, пожалуй, не найдется никого, кто бы объехал намного больше земель из упомянутых пространств, чем я; но те, кто проник дальше меня в западные области, не достигли в восточных областях столь многих земель, как я; а те, кто объездил больше земель в восточных странах, уступают мне в западных; так же дело обстоит с южными и северными областями. Тем не менее большую часть сведений, как они, так и я, получаем по слухам и затем составляем наши представления о форме, величине и других характерных особенностях — качественных и количественных, — так как ум образует свои представления из чувственных впечатлений. Ибо наши чувственные восприятия сообщают впечатления о форме, цвете и величине яблока, а также о его запахе, наконец, впечатления от осознания и вкуса; из всего этого ум составляет представление о яблоке. Когда мы имеем дело с большими фигурами, наши чувства воспринимают только части их, ум же составляет представление о целом на основании восприятия чувств. И люди любознательные поступают таким же образом: они полагаются как на органы чувств, так и на тех лиц, кто видел или объездил какую-нибудь страну, куда бы их ни привел случай (одни в одной, другие — в другой части земли), и они объединяют в одну картину свой мысленный образ целого обитаемого мира. Полководцы, хотя и делают все сами, но не везде присутствуют, а большинство своих дел проводят через других, полагаясь на сообщения вестников и рассылая надлежащим образом приказания в соответствии с услышанными донесениями. И тот, кто считает знающими о каком-либо явлении только тех, кто действительно видел его, уничтожает критерий чувства слуха, хотя для научных целей это чувство гораздо важнее, чем зрение.

V 31. От Танаиса и Меотиды простираются уже азиатские области по ту сторону Тавра, смежные с Танаисом и Меотидой, а за ними следуют области за Тавром. Горная цепь Тавра делит Азию на две части (а Тавр тянется от Пафлагонии к восточному морю у Индии и у живущих там скотов); греки назвали ту часть материка, которая обращена к северу, лежащей «внутри» Тавра, а часть, обращенную к югу, лежащей «вне» Тавра; соответственно земли, прилегающие к Меотиде и к Танаису, относятся к областям внутри Тавра. Первые из этих частей расположены между Каспийским морем и Евксинским Понтом и оканчиваются в одном направлении у Танаиса и Океана, т. е. как у Внешнего океана, так и у части его, образующей Гирканское море; в другом направлении они оканчиваются у перешейка, там, где расстояние от впадины Понта до Каспийского моря наименьшее. Затем идут области внутри Тавра к северу от Гиркании, до моря у Индии, до живущих там скотов и горы Имей. В этих областях частично обитают меотийские савроматы и савроматы, живущие между Гирканским морем и Понтом, вплоть до Кавказа и области иберийцев и албанцев, а также скоты, ахейцы, зиги и гениохи; частично же за Гирканским морем живут скоты, гирканцы, парфяне, бактрийцы, согдийцы и остальные обитатели областей, лежащих на север от Индии. К югу от части Гирканского моря и от всего перешейка между этим морем и Понтом

1. Т. е. Мефона, Аполлония и 32 других города.

простираются большая часть Армении, Колхида, вся Каппадокия до Евксинского Понта и до тибаранских племен; далее идет так называемая «Страна по эту сторону Галиса», которая охватывает, во-первых, около Понта и Пропонтиды Пафлагонию, Вифинию, Мисию и так называемую Фригию на Геллеспонте (часть которой составляет Троада); во-вторых, около Эгейского моря и моря, образующего его продолжение, — Эолиду, Ионию, Карнию, Ликию; в-третьих, во внутренних областях — Фригию (часть которой составляет так называемая Галатия галло-греков и Фригия Эпиктет¹), Ликанию и Лидию.

32. К народностям внутри Тавра непосредственно примыкают жители самих гор: паропамисады и парфянские, мидийские, армянские, киликийские племена, катаонцы и писидийцы. За [областями] этих горных племен идут земли по ту сторону Тавра. Первая из них — это Индия, которую населяет самый великий и богатый из всех народов; она простирается до Восточного моря и южной части Атлантического океана. В Южном море перед Индией лежит остров Тапробана, по величине не меньше Бреттании. Если повернуть от Индии в сторону западных областей, оставляя горы справа, то откроется обширная страна, редко населенная из-за скудости почвы и притом совершенно варварскими и разноплеменными народностями. Последние называются арианами, и страна их простирается от гор вплоть до Гедросии и Кармании. Далее у моря идут персы, сусийцы, вавилоняне, простирающиеся до Персидского моря, и маленькие племена около них; народности же, живущие у подножья гор или в самих горах, это парфяне, мидийцы, армяне и соседние племена и жители Месопотамии. За Месопотамией следуют страны по эту сторону Евфрата. Это — вся Счастливая Аравия (ограниченная всем Аравийским и Персидским заливами) и все страны, занимаемые «обитателями палаток» и племенами, живущими под главенством родовых вождей, области, простирающиеся до Евфрата и Сирии. Далее идут народности, живущие на другой стороне Аравийского залива до Нила: эфиопы, арабы и за ними и египтяне; затем сирийцы, киликийцы (включая так называемых трахеотов) и, наконец, памфилийцы.

VI 2

1. В 387 г. до н. э. Рим подвергся нашествию галлов и был взят.

2. 146 г. до н. э.

3. В 134—133 гг. до н. э.

4. Термины римского государственного права (*fides et amicitia*): см.: Рар. Оху. 705, 31

5. Термин римского государственного права — *amicitia*.

они внезапно потеряли свой город, хотя также против ожидания отвоевали его вновь¹. Это событие произошло, по словам Полибия, на девятнадцатом году после морской битвы при Эгоспотамах во время Анталкидова мира. Отразив этих врагов, римляне прежде всего подчинили всех латинян, затем они покончили с великим и необузданым своею силой тирренцами и кельтами, жившими около Пада; потом они победили самнитов, а после них тарантинцев, Пирра и [захватили] также остальную часть теперешней Италии, за исключением области около Пада. Пока эта область еще оказывала сопротивление силой оружия, римляне переправились в Сицилию и, отвоевав остров у карфагенян, снова обратились против народностей, живших около Пада. Когда эта война еще продолжалась, Ганнибал явился в Италию и началась вторая война с карфагенянами, а немного спустя — третья, во время которой Карфаген был разрушен². Так римляне одновременно захватили Ливию и ту часть Иберии, которую отняли от карфагенян. Вместе с карфагенянами восстали греки, македоняне и народности Азии, живущие по эту сторону Галиса и хребта Тавра. Таким образом, римляне были вынуждены вместе с тем завоевать и те народности, царями которых были Антиох, Филипп и Персей. Иллирийцы и фракийцы, соседние с греками и македонянами, начали войну против римлян; упорная борьба продолжалась вплоть до покорения всех племен по эту сторону Истра и Галиса. Та же участь постигла иберов, кельтов и все остальные народности, которые теперь в подчинении у римлян. Что же касается Иберии, то римляне не переставали действовать против нее силой оружия, пока не покорили всей страны, причем сначала изгнали нумантинцев³, затем Вириафа и Сертория и, наконец, кантабров, которых покорил Август Цезарь. Всю Кельтику, как по эту сторону Альп, так и заальпийскую, вместе с Лигурией они сначала присоединили частично и постепенно, впоследствии же Божественный Цезарь, а после него Август покорили раз и навсегда в общей войне. Теперь римляне ведут войну против германцев, выступая из родовых вождей, области, простирающиеся до Евфрата и Сирии. Что касается Ливии, то ту часть ее, которая не была подвластна карфагенянам, римляне предоставляли зависимым царям; если эти цари восставали, то их лишали власти. Теперь под господством Юбы находятся Маврусия и многое частей остальной Ливии [данных ему] ради его «верности и дружбы»⁴ с римлянами. Подобная участь постигла и Азию. Сначала ею управляли зависимые цари; впоследствии же, когда их династии прекратились (как это случилось с атталидами, сирийскими, пафлагонскими, капитийскими и египетскими царями) или если цари поднимали восстание и их потом устранили (как это произошло с Митридатом Евпатором и египетской Клеопатрой), все области по эту сторону Фасиса и Евфрата, начал монархии и аристократии; участниками их государственного союза были сабины и латиняне. Но так как эти племена, а равно и прочие соседние народности не всегда были дружески расположены к римлянам, последние оказались до некоторой степени вынужденными расширить пределы своей страны за счет покорения соседних областей. Когда римляне продвигались таким путем понемногу к преуспеванию, вопреки всеобщему ожиданию,

Понта, за исключением жителей Боспора и кочевников. Действительно, боспорские племена подвластны римлянам, а кочевники из-за отсутствия у них согласия с другими племенами совершенно ни на что не пригодны и требуют только охраны. Остальные области Азии принадлежат главным образом обитателям палаток и кочевникам, которые живут весьма далеко. Что касается парфян, то хотя они живут по соседству с римлянами и весьма могущественны, тем не менее настолько склонились перед превосходством римлян и их современных правителей, что не только отослали в Рим трофеи, некогда поставленные ими в знак победы над римлянами, но — больше того — Фраат даже вверил Августу Цезарю своих детей и детей своих детей, почтительно обеспечив выдачей заложников «дружбу» с Августом⁵. Теперь парфяне даже часто приходят в Рим просить себе царя и почти что готовы уступить все свое могущество римлянам. Что касается самой Италии (хотя ее нередко раздирала борьба партий, по крайней мере со времени установления власти римлян) и что до самого Рима, то совершенное государственное устройство и доблесть властителей помешали им дальше идти гибельным путем заблуждения. Трудное дело, впрочем, управлять такой обширной империей иначе, чем вверив ее попечению одному лицу как отцу. Во всяком случае никогда раньше римляне и их союзники не наслаждались столь продолжительным миром и таким изобилием благ, как при Цезаре Августе, с того времени как он получил неограниченную власть. И теперь его сын и наследник Тиберий дарует им [такие же блага], так как он подражает Августу в своем управлении и распоряжениях; это же делают и его дети — Германик и Друз, помогающие отцу.

I 4. Она делится на много частей с различными названиями, причем эти части в свою очередь отделены друг от друга более или менее четкими границами. Но так как в пределах горы такой огромной ширины обитает не сколько народностей, от части мало известных, от части же безусловно хорошо известных (как Парфия, Мидия, Армения, некоторые кappадокийцы, киликийцы и писидийцы), то тех, которые в большой массе находятся в северных ее частях, приходится помещать здесь¹, а тех, что в южных частях, — там²; тех же, что расположены посреди гор, по сходству их климатов надо отнести приблизительно к северу, потому что в середине климат холодный, а в южных частях — теплый. Почти что все реки, берущие начало с Тавра, текут в противоположном направлении — одни в северные области, а другие — в южные (по крайней мере сначала, хотя потом некоторые поворачивают на восток и запад); они представляют известные естественные удобства, когда мы при движении Азии на две части пользуемся этими горами в качестве границ. Подобно этому и море, что по эту сторону Столпов³, находящееся по большей части приблизительно на прямой линии с этими горами, является удобным для разделения Европы и Ливии на два материка, так как оно служит важной границей для обеих частей света.

I 5. Те, кто переходит в географическом описании от Европы к Азии, при разделении на две части встречаются сначала с северными областями. Поэтому приходится начинать с них. Из самих северных стран первыми [я буду описывать] области на Танаисе, который принят мною за границу Европы и Азии. Эти области до некоторой степени похожи на полуостров, так как с запада омываются рекой Танаисом и Меотидой вплоть до Боспора и до части побережья Евксинского Понта, оканчивающейся у Колхиды; с севера их омывает оксан до устья Каспийского моря; далее с востока — то же самое море вплоть до границы Албании и Армении, где впадают в море реки Кир и Аракс; Аракс протекает через Армению, а Кир — через Иберию и Албанию: наконец, с южной стороны эти области ограничены пространством от устья Кира до Колхиды на расстоянии около 3000 стадий от моря до моря через Албанию и Иберию, так что они имеют вид перешейка. Однако есть писатели, которые настолько же суживают перешеек, как это делает Клитарх, полагающий, что этот перешеек затапливается обоими морями, но о них не стоит, пожалуй, даже и упоминать. Посидоний определяет ширину перешейка в 1500 стадий, одинаково с шириной перешейка от Пелусия до Красного моря. «Я полагаю, — говорит он, — что перешеек от Меотиды до океана немногим отличается [по ширине] от него».

14

1. В Азии по эту сторону Тавра.

2. За Тавром.

3. Средиземное море

6. Я не представляю себе, как можно доверять Посидонию в отношении неизвестного (о чем он не может сказать ничего правдоподобного), если он и об известном-то говорит так неразумно; тем более, что он был другом Помпей, который совершил поход на иберийцев и албанцев до морей по обеим сторонам — Каспийского и Колхического. Во всяком случае, говорят, что во время своего пребывания на Родосе, когда Помпей начал войну с пиратами (он собирался затем тотчас двинуться на Митридата и на племена, живущие в областях до Каспийского моря), ему пришлось побывать на одной из бесед Посидония. При отъезде Помпей спросил Посидония, не хочет ли тот дать ему какое-нибудь поручение. На что Посидоний ответил:

щиться других превзойти, непрестанно пылать отличиться.
Ил. VI, 208)

В этом рассказу следует еще добавить, что Посидоний написал также историю Помпея. Уже поэтому ему следовало бы в несколько большей степени заботиться об истине.

7. Второй частью могла бы быть область выше Гирканского моря, называемого нами Каспийским, до скифов, то живут вблизи Индии. Затем третья часть — это область, примыкающая к упомянутому перешейку, а также области, непосредственно следующие за перешейком и Каспийскими Воротами, состоящие из стран по эту сторону Тавра и ближайшие к Европе. Эти области — Мидия, Армения, Каппадокия и промежуточные страны. Аконец, четвертая часть — это земли по эту сторону Галисаб и на самом Тавре, так же как и по ту сторону его, поскольку они входят в пределы полуострова, образованного перштейком, который отделяет Понтийское и Илийское моря. Что касается до прочих стран, именно земель за Тавром, то к ним я причисляю Индию и Сириану вплоть до народностей, простирающихся к Персидскому морю, Аравийскому заливу, к Нилу и к Египетскому и Исскому морям.

15. Эта гора возвышается над обоями морями — Понтийским и Каспийским, перегораживая как бы стеной зделляющий их перешеек. Гора отделяет с юга Албанию и Иберию, а с севера — сарматские равнины. Онакрыта лесами из вссвозможных пород и в особенности корабельным лесом. По словам Эратосфена, местныеители называют Кавказ Каспием, может быть от имени [племени] каспиеv. Некоторые отроги горы выдаются направлению на юг; они охватывают середину Иберии, соприкасаются с Армянскими и так называемыми осхийскими горами, а также со Скидисом и Париадром. Все эти горы являются частями Тавра, образующего

о сторону Армении; они как бы оторваны от Тавра на север и выступают вплоть до Кизикского побережья от Колхиды до Фемискиры.

Что касается остальной Колхиды, то большая часть ее расположена на море. Через Колху — большая река, берущая начало в Армении: она принимает притоки — воды Главка и Гибих гор. Фасис судоходен до Сарапан — крепости, в которой может поместиться даже население. Отсюда сухим путем по проезжей дороге доходят до Кира в 4 дня. На реке Фасис лежит один из главных торговых центров колхов, огороженный, с одной стороны, рекой, с другой — озером, а с третьей стороны — отсюда до Амиса и Синопы занимает 2 или 3 дня из-за того, что земля на морских берегах здесь болотистая. Страна замечательна не только своими плодами (за исключением меда, который бывает), но и всем необходимым для кораблестроения. Она производит много леса и сплавляет его, выделяют много льняного полотна, пеньки, добывают воск и смолу. Льняные ткани местные пользуются даже широкой известностью. Действительно, они вывозили льняные ткани в чужие страны, желая показать некое родство колхов с египтянами, находят в этом факте подтверждение. В стране москов над вышеупомянутыми реками находятся основанное Фриксом святилище Фрикса, где не приносят в жертву барана. Некогда богатый, в наше время оракул был ограблен Митридатом Пергамским. Ибо, по словам Еврипила, после разорения страны

ает божество, не жаждет поклонения
ники, 26)

Насколько эта страна в древности была знаменита, показывают мифы, которые говорят, о походе Иасона, достигшего Мидии, и о еще более раннем походе Фрикса. Последние владели страной, разделенной на «скептухии»¹, но благополучие их было невелико: Митридата Евпатора значительно усилилась, страна подчинилась его господству. Царь постоянно звал к себе кого-нибудь из «друзей» [приближенных] в качестве «наместника» или «правителя»². В числе знатных людей был Моаферн — дядя моей матери с отцовской стороны. Из этой страны царь получал большую часть для оснащения своего флота. После крушения могущества Митридата вся его держава разделилась между многими правителями. В конце концов Колхидой завладел Полемон, а после сменила супруга его Пифодорида, которая была царицей колхов, городов Траpezунта и Фарнаварских областей, о которых речь пойдет дальше. Страна мосхов, в которой находи-

и была
едного
жающих
илище,

делится на 3 части: одна часть под властью колхов, другая — иберийцев, а третьей владеют армяне. В Иберии есть также городок (городок Фрикса) — современная Идеесса, хорошо укрепленный пункт на границе Колхида. Около Диоскуриады протекает река Харес.

III 2. Часть этой страны окружают Кавказские горы. Как я указал выше, отроги гор выдаются в южном направлении; они плодородны, охватывают всю Иберию, примыкая к Армении и Колхиде. В центре Иберии находится равнина, по которой протекают реки. Самая большая из них Кир. Он берет начало в Армении и, течь взыступая в вышеупомянутую равнину, принимает Араг (текущий с Кавказа) и другие притоки, а затем через узкую долину течет в Албанию; между этой долиной и Арменией река мощно проносится по равнинам, весьма богатым пастбищами, принимает еще больше рек, в том числе Алаzonий, Сандобан, Ретак и Хан (все судоходные), и, наконец, впадает в Каспийское море. Прежде она называлась Кором.

III 3. На Иберийской равнине обитает население, более склонное к земледелию и миру, которое одевается на армянский и мидийский лад; горную страну, напротив, занимают простолюдины и воины, живущие по обычаям скифов и сарматов, соседями и родственниками которых они являются; однако они занимаются также и земледелием. В случае каких-нибудь тревожных обстоятельств они выставляют много десятков тысяч воинов как из своей среды, так и из числа скифов и сарматов.

III 5. Из области северных кочевников идет трудный трехдневный подъем, после чего следует узкая речная долина вдоль Арага, по которой проходит дорога, равная четырехдневному переходу для одного человека. Конечный участок дороги охраняется неприступным укреплением. Проход из Албании идет сначала через скалы высеченной в камне тропой, а затем через пойму, образуемую рекой Алаzonием, текущей с Кавказа. Проходы же из Армении — это ущелье Кира и Арага. Ведь выше слияния этих рек расположены на скалах укрепленные города, приблизительно в 16 стадиях друг от друга; на Кире — Гармозика, а на другой реке — Севсамора. Этими проходами воспользовался сначала Помпей, двинувшись из Армении, а затем Канидий.

IV 1. Албанцы больше привержены к скотоводству и стоят ближе к кочевникам; однако они не дики и поэтому не очень воинственны. Они живут между иберийцами и Каспийским морем; на востоке их страна прилегает к морю, а на западе граничит с иберийцами. Что касается остальных сторон, то северная окружена Кавказскими горами (потому что эти горы возвышаются над равнинами и называются, в особенности их части что у моря, Керавнийскими горами), а последнюю сторону образует Армения, граничащая с ней; Армения частично представляет равнину, частью же — гористая страна, подобно Камбисене, где армяне граничат одновременно с иберийцами и албанцами.

IV 2. Река Кир, протекающая через Албанию, и остальные реки, наполняющие ее, увеличивают плодородие земли, но зато отдаляют ее от моря. Действительно, речные наносы, попадая туда в большом количестве, за-соряют проход, так что прилегающие островки соединяются с материком, образуя там и сям выступающие мели, от которых трудно уберечься. Это постоянное изменение мелей еще более усиливается от прибоя волн во время отлива. В самом деле, устья реки, говорят, делятся на 12 выходов; одни из них глухие, другие же вполне доступны прибою и лишены корабельных стоянок. Хотя побережье на пространстве более 60 стадий со всех сторон и омы-вается морем и реками, но каждая его часть недоступна; наносы простираются даже на 500 стадий и делают берег песчанным. Поблизости владеет Аракс, бурно текущий из Армении. Однако наносы, которые Аракс несет к устью, делая свое русло судоходным, Кир возмещает в таком же количестве.

IV 4. Люди там отличаются красотой и высоким ростом, вместе с тем они простодушны и не мелочны. У них обычно нет в употреблении чеканной монеты, и, не зная числа больше 100, они занимаются лишь меновой тор-говлей. И в отношении прочих жизненных вопросов они высказывают равнодушие. Точные меры и вес им неизвестны. К вопросам войны, государственного устройства и земледелия они относятся беззаботно. Однако сражаются они как в пешем строю, так и верхом в легком и тяжелом вооружении подобно армянам.

IV 5. Войско они выставляют более многочисленное, чем иберийцы. Именно они вооружают 60 000 пехотинцев и 22 000 всадников¹, со столь многочисленным войском они выступили против Помпея. Кочевники помогают албантам, так же как и иберийцам, в войне с чужеземцами и по тем же причинам. Впрочем, они нередко нападают на них, так что мешают земледельческим занятиям. Албанцы вооружены дротиками и луками; они носят панцири и большие продолговатые щиты, а также шлемы из шкур зверей подобно иберийцам. К области албанцев при-належит и область Каспиана, названная по исчезнувшему теперь племени, именем которого названо и море. Проход из Иберии в Албанию идет через безводную и каменистую область Камбисену к реке Алаzonию. Как сами албанцы, так и их собаки чрезвычайно склонны к охоте, однако не столько благодаря уменью, сколько по страсти к этому занятию.

IV 8. Старость у албанцев в чрезвычайном почете и не только родителей, но и прочих людей. Заботы о покой-никах или даже воспоминание о них считаются нечестием. Вместе с покойниками погребают и все их имущество, и потому живут в бедности, лишенные отцовского достояния. Это мои сведения об албанцах. — По преданию, Иасон во время своего путешествия к колхам вместе с фессалийцем Арменом проник вплоть до Каспийского моря и посетил Иберию, Албанию и большую часть Армении и Мидии, как это доказывают находящиеся там

IV 5

1. По Плутарху (Помпей, 35), 12 000.

святилища Иасонаб и некоторые другие памятники. Далее, по рассказам, Армен происходил из Армения — одного из городов близ озера Бебеиды, между Ферами и Ларисой. Спутники Армена заняли области Акилисену и Сиспиритиду вплоть до Калаханы и Адиабены, а он даже оставил после себя одноименную с ним Армению.

V 6. Наиболее высокими частями настоящего Кавказа являются самые южные его части — у Албании, Иберии, страны колхов и генохов. Там обитают племена, которые, как я указал выше, сходятся в Диоскуриаду, а сходятся они туда главным образом за солью. Из этих племен одни занимают вершины гор, другие же обитают в лесных долинах, питаясь большей частью мясом диких животных, дикими плодами и молоком. Зимой вершины гор недоступны, а летом люди поднимаются на них, подвязывая к ногам из-за снега и льда утыканые шипами широкие куски сырмятной бычьей кожи по форме вроде литавров. Спускаться им приходится со своей кладью, лежа на шкурах и скользя по льду, так же как это делается в атропатийской Мидии и на горе Масий в Армении. Там, однако, подкладывают под подошвы сапог утыканые шипами деревянные колесики. Таковы вершины Кавказа.

V 8. Далее следуют уже кочевники, живущие между Меотидой и Каспийским морем, именно набианы и панксаны, а также племена сираков и аорсов. Эти аорсы и сираки являются, видимо, изгнанниками племен, живущих выше, а аорсы обитают севернее сираков. Абеак, царь сираков, выставил 20 000 всадников (в то время когда Фарнак владел Боспором), Спадин же, царь аорсов, даже 200 000; однако верхние аорсы выставили еще больше, так как они занимают более обширную область, владея почти что большей частью побережья Каспийского моря. Поэтому они вели караванную торговлю на верблюдах индийскими и вавилонскими товарами, получая их в обмен от армян и мидийцев; вследствие своего благосостояния они носили золотые украшения. Аорсы, впрочем, живут по течению Танаиса, а сираки — по течению Ахардея, который вытекает с Кавказских гор и владеет в Меотиду.

VII 1. На левой стороне при входе в Каспийское море живут кочевники, которых наши современники называют даями с прозвищем апарнов. Затем перед ними в промежутке находится пустыня; далее непосредственно следует Гиркания, у которой Каспийское море уже широко разливается вплоть до пункта своего соприкосновения с мидийскими и армянскими горами. Горы эти имеют форму полумесяца по склонам, которые, оканчиваясь у моря, образуют самый удаленный угол залива. На этом склоне гор от моря вплоть до самых вершин обитает на небольшом пространстве часть албанцев и армян, однако большую часть склона занимают гелы, кадусии, амарды, витии и анариаки. Некоторые паррасии, как говорят, живут вместе с анариаками, которых теперь называют парсиями; энианы же построили в области витиев укрепленный город, который называется Энианой; здесь показывают греческое оружие, медные сосуды и могилы; здесь находится также город Анариака (где, говорят,

показывают оракул для спящих)¹; [живут здесь] и некоторые другие племена, занимающиеся более разбоем и войной, чем земледелием, что объясняется суровостью страны. Большую часть побережья около горной области занимают кадусии, почти что на пространстве 5000 стадий, по словам Патрокла, который считает это море равным Понтийскому морю. Эти области бесплодны.

VII 2. Гиркания, напротив, весьма плодородна и обширна; по большей части это равнина со значительными городами; к числу их относятся Талаброка, Самариана, Карта и столица Тапа. Последняя, как говорят, расположена немного выше моря в 1400 стадиях от Каспийских Ворот. Доказательства благосостояния этой страны следующие: виноградная лоза производит 1 метр вина, смоковница 60 медимнов; хлеб рождается из зерна, выпавшего из соломы; пчелы роятся на деревьях, а мед течет с листьев. То же имеет место и в области Матиане в Мидии и в Сакасене и Араксене в Армении. Однако ни сама страна, ни одноименное море не привлекают к себе подобающего им внимания, так как море несудоходно и остается неиспользованным. В море есть острова, которые могут быть обитаемы и даже, по словам некоторых, содержат золотоносную землю. Причина такого запустения в том, что сначала властителями гирканцев были варвары, именно мидийцы и персы, а под конец еще хуже их — парфяне, причем вся соседняя страна, полная разбойников и кочевников, была пустыней. Македоняне владели страной лишь короткое время и, занятые войнами, не были в состоянии наблюдать за этими отдаленными областями. По словам Аристобула, в лесистой Гиркании произрастает дуб, но сосны, ели и пихты нет, хотя в Индии этих деревьев много. К Гиркании также относится Несея. Некоторые, однако, считают Несею самостоятельной областью.

VIII 1. Если направиться на восток от Гирканского моря, то справа будут горы, тянувшиеся до Индийского моря. У греков они называются Тавром. Они начинаются у Памфилии и Киликии и простираются с запада до этих мест непрерывной цепью, принимая то одно, то другое название. К северу от них живут сначала, как я уже сказал выше, гелы, кадусии и амарды и некоторые гирканцы; затем племена парфян, маргианцев и ариев; далее простирается пустыня, отделенная от Гиркании рекой Сарнием (если идти на восток по направлению к реке Оху). Гора, которая тянется от Армении до этого места или немного не доходя, носит название Парахоафра. От Гирканского моря до области ариев около 6000 стадий. Затем следуют Бактриана и Согдиана и, наконец, скифские вершины¹ подряд носили особые имена — Паропамис, Эмода и Имай, другие имена в таком роде были присвоены отдельным частям.

VII 1.
1. Т. е. верующие получают прорицания во время сна в храме.

VIII 1.
1. Т. е. отдаленные вершины Тавра.

VIII 4. Саки совершили набеги подобно киммерийцам и трерам: одни набеги более дальние, другие же — на близкое расстояние. Так они захватили Бактриану и завладели лучшей землей в Армении, которой они оставили название от своего имени — Сакасена; они дошли вплоть до страны кappадокийцев, в частности до тех, кто живет на Евксинском море и теперь называется понтиками. Персидские полководцы, находившиеся тогда в той стране, напали на них ночью во время всенародного праздника после дележа добычи и совершенно уничтожили это племя. Возведя на этой равнине на какой-то скале насыпь, полководцы придали скале форму холма, затем построили стену и воздвигли святилище Анаите и богам, имеющим с ней общий алтарь, — персидским божествам Оману и Анадату, установив ежегодное священное празднество Сакеи, которое жители Зел (так называется это место) справляют еще и теперь. Зелы — городок, принадлежащий большей частью храмовым служителям¹. Помпей прибавил к территории городка значительную область и, поселив жителей за стенами, назвал ее одним из тех городов, которые он основал и придал устройство после низвержения Митридата.

VIII 5. Таков рассказ одних писателей о саках. По словам других, Кир пошел походом на саков, но, побежденный в сражении, бежал. Потом, расположившись на стоянку в том месте, где он оставил багаж со множеством всевозможных припасов и особенно вина, Кир дал войску немного отдохнуть и затем, оставив палатки, полные припасов, под вечер выступил, делая вид, что бежит. Пройдя вперед, сколько ему казалось нужным, Кир остановился. Саки между тем подошли и, захватив лагерь, покинутый людьми, полный съестного, наелись до отвала. Тогда Кир возвратился и застал саков обезумевшими от пьянства; одни из них были перебиты спящими мертвцким сном, другие же пали от мечей неприятеля в то время, когда плясали без оружия в вакхическом исступлении, и почти все погибли. Кир же, считавший свою удачу ниспосланной божеством, посвятил этот день отеческой богине, назвав его Сакеями. И всюду, где есть святилище этой богини, там по обычью справляется праздник Сакеев — нечто вроде вакхического праздника, на котором одетые в скифскую одежду мужчины пьют и непристойно заигрывают друг с другом и с пирующими вместе с ними женщинами.

VIII 6. Массагеты доказали в войне против Кира свое мужество, которое многие часто восхваляют; от них и нам следует заимствовать сведения об этом. О массагетах передают рассказы в таком роде: одни из них обитают в горах, другие — на равнинах, третьи — на болотах, которые образуют реки, четвертые — на островах в болотах. Более того, по их словам, страна наводняется рекой Араксом, которая, разветвляясь на множество рукавов, впадает на севере всеми остальными своими устьями в другое море¹ и только одним устьем — в Гирканский залив. Богом они почитают одно только солнце и ему приносят в жертву коней. Каждый мужчина у них женится только на одной женщине, но они пользуются и женами других людей, что даже вовсе не скрывают; тот, кто хочет сой-

ться с чужой женой, вешает свой колчан на повозке и откровенно сходится с ней. Лучшим родом смерти считается тот, когда людей преклонного возраста разрубают на куски и, смешав вместе с бараниной, поедают. Людей, умирающих от болезней, они выбрасывают как нечестивцев и достойных съедения зверями. Они прекрасные наездники и пешие воины; вооружены луками, мечами, панцирями и бронзовыми боевыми топорами; в сражениях они носят золотые пояса и головные повязки. Уздечки и перевязи у лошадей у них из золота. Серебра в их стране нет, железа мало, зато медь и золото встречаются в изобилии.

XII 1. Так как Тавр образует северные части Азии, которые называются Азией «по эту сторону Тавра», то я предпочел прежде всего дать их описание. К этим частям принадлежат области, лежащие целиком или большей частью в самих горах. Все области восточнее Каспийских Ворот требуют вследствие своей дикости более простого описания; пожалуй, не составит большой разницы, если мы отнесем их к тому или иному «климату»¹. Напротив, все западные области доставляют обильный материал для описания, поэтому следует перейти к областям, расположенным у Каспийских Ворот. С запада к ним прилегает Мидия — обширная и некогда могущественная страна, расположенная в середине Тавра, который там разделился на много отрогов и охватывает большие долины, подобно тому как это имеет место и в Армении.

XII 2. Эта гора начинается в Карии и Ликии, но там она не достигает еще значительной ширины или высоты, впервые высоко поднимаясь против Хелидоний (это острова в начале побережья Памфилии). Затем, простираясь, Аман на восток, Тавр охватывает малые долины Киликии; на одной стороне от него отделяется Аман, а на другой — Антитавр, где расположены Команы, в так называемой Верхней Каппадокии. Антитавр кончается в Катаонии, гора же Аман тянется вплоть до Евфрата и Мелитины, где Коммагена примыкает к Каппадокии. Здесь ее продолжением служат горы на другой стороне Евфрата, неразрывно связанные с вышеупомянутыми горами, за исключением того, что их разделяет текущая по середине река. Здесь гора значительно увеличивается в высоту, ширину и сильно разветвляется. Самой южной частью является Тавр, который отделяет Армению от Месопотамии.

XII 3. Оттуда текут обе реки — Евфрат и Тигр, — окружающие Месопотамию, близко сходящиеся друг с другом в Вавилонии и затем впадающие в Персидское море. Евфрат не только большая из этих рек, но он пересекает в своем извилистом течении больше земель. Его истоки находятся в северной части Тавра; течет Евфрат на запад в Акилисена — на левом. Затем река делает поворот на юг, касаясь при этом изгиба границ Каппадокии. Остается Сирис и снова поворачивает к Вавилонии и Персидскому заливу. Тигр же, начинаясь в южной части этой же горы, течет по направлению к Селевкии, близко соприкасается с Евфратом; здесь Тигр вместе с ним образует

XII 1
1. Т. е. к широтному кругу.
XII 2
1 Рукопись дает «большие».

VIII 4
1. Или храмовым рабам (*hieroduloi*).

VIII 6
1. Северный океан.

Месопотамию, а затем впадает в тот же залив, что и Евфрат. Истоки Евфрата и Тигра находятся друг от друга на расстоянии приблизительно 2500 стадий.

XII 4. От Тавра к северу отделяется много отрогов; один из них — так называемый Антитавр. Ведь такое имя носит гора, которая охватывает Софену в долине, расположенной между ней и Тавром. На той стороне Евфрата, вблизи Малой Армении к северу, вслед за Антитавром простираются большая гора и множество отрогов. Один из этих отрогов называется Париадром, другой — Мосхскими горами, третий носит различные названия. Горы эти охватывают всю Армению вплоть до Иберии и Албании. Другие горы возвышаются на восток, именно те, что расположены над Каспийским морем вплоть до Мидии, как Атропатийской Мидии, так и Великой Мидии. Все эти части гор, как и те, что простираются до Каспийских Ворот, и те, что еще дальше на восток, соприкасаясь с Арией, называются Парабоафрай. Северные горы носят такое название, а южные, на другой стороне Евфрата, простирающиеся к востоку от Каппадокии и Коммагены, вначале называются Тавром, который отделяет Софену и остальную Армению от Месопотамии. Некоторые называют эти горы Гордиейскими горами. К числу последних принадлежит и Масий — гора, возвышающаяся над Нисибией и Тигранокертами. Затем Тавр поднимается еще выше и называется Нифатом. Здесь где-то на южной стороне горной страны находятся истоки Тигра. Далее, от Нифата горная цепь простирается все дальше и дальше и образует гору Загрий, отделяющую Мидию от Вавилонии. После Загрия над Вавилонией следует горная страна элимеев и паретакенов, а над Мидией — страна коссеев. В середине находятся Мидия и Армения, которая охватывает много гор, плоскогорий, так же как равнин и больших долин, и множество обитающих в окрестностях горных народностей, большей частью мелких и разбойничих. Таким образом, я помещаю по эту сторону Тавра Мидию (к которой относятся Каспийские Ворота) и Армению.

XII 5. С нашей точки зрения, эти народности относятся к северным, так как они обитают еще по эту сторону Тавра; однако Эратосфен, установивший деление Азии на южную и северную и на так называемые им «сфрагиды» (называя одни «сфрагиды» северными и другие — южными), представляет Каспийские Ворота границей между обоими «климатами». Поэтому южными он может считать части южнее Каспийских Ворот (среди них Мидия и Армения), а части севернее Каспийских Ворот — северными, так как это зависит от различных способов деления страны, которые применяют. Быть может, Эратосфену не пришло в голову, что за Тавром к югу не лежит ни одной части Армении или Мидии.

XIII 1. Мидия делится на 2 части. Одну часть называют Великой Мидией, главный город которой Экбатаны,

большой город и столица Мидийской державы (еще и теперь он служит парфянам столицей, а их цари проводят здесь по крайней мере лето, так как Мидия — страна холодная; зимой они пребывают в Селевкии на Тигре, недалеко от Вавилона). Вторая часть — это Атропатийская Мидия; свое имя она получила от военачальника¹ Атропата, который не допустил, чтобы эта страна, как часть Великой Мидии, также стала подвластной македонянам. Действительно, провозглашенный царем Атропат сделал по собственному решению эту страну независимой, и еще теперь наследование сохраняется в его семье, так как его потомки вступали в браки с армянскими и сирийскими царями, а позднее — с парфянскими.

XIII 2. Страна эта расположена к востоку от Армении и Матианы, к западу от Великой Мидии и к северу от обеих стран; с юга она примыкает к областям около впадины Гирканского моря и к Матиане. Это довольно значительная в смысле военной силы страна, так как она может, по словам Аполлонида, выставить 10 000 всадников и 40 000 пехотинцев. В Мидии находится озеро Капавта, где происходят кристаллизация и отложение солей. Эти соли вызывают зуд и болезненное ощущение; целительным средством от этой болезни служит оливковое масло, а пресная вода очищает загрязненную солью одежду, если ее по неведению опустят в озеро для стирки. У атропатийцев есть, правда, могущественные соседи — армяне и парфяне, которые нередко опустошают их страну. Однако они оказывают сопротивление и отбирают назад захваченную у них землю; так, например, они захватили у армян Симбаку, когда те попали под власть римлян, и вступили в дружественные договорные отношения с Цезарем; вместе с тем они стараются угодить и парфянам.

XIII 3. Летняя столица их — Газака, расположенная на равнине, а зимней служит сильная крепость Вера, которую осадил Антоний во время похода против парфян. Эта крепость находится в 2400 стадиях от реки Аракса, отделяющей Армению от Атропатены, как сообщает Деллий, друг Антония, описавший его парфянский поход, в котором ему самому довелось участвовать в качестве легата. Все области этой страны плодородны, а северная — горная — сурова и холодна; здесь обитают горные племена кадусиев, амардов, тапиров, киртиев и других бродячих и разбойничих народностей. Ведь эти народности рассеяны по горам Загру и Нифату: киртии и марды — в Персиде (ведь амарды носят и такое название), а также еще и теперь живущие в Армении и одноименные им племена; все это люди по внешнему виду одинаковые.

XIII 4. Кадусии немного уступают арианам по количеству пехотинцев; они превосходные метатели дротиков; в гористых местах они сражаются вместо всадников. Однако не природные условия местности затруднили поход Антония, но его проводник, армянский царь Артавасд, которого Антоний необдуманно (хотя тот тайно злоуп

мышлял против него) сделал своим советником и вершителем своих военных планов. Антоний, правда, наказал царя, но слишком поздно, после того как тот оказался виновником многих бед для римлян, и не только сам Артавасд, но и другой проводник, который повел Антония от Зевгмы на Евфрате до границ Атропатены, по пути длиной в 8000 стадий через горы, по бездорожью и обходами, т. е. по пути вдвое большему, чем прямая дорога.

XIII 6. На востоке Великая Мидия граничит с Парфией и с горами коссеев, разбойничьего племени, которое некогда выставило 13 000 стрелков из лука, воюя в союзе с элимеями против сусийцев и вавилонян. Неарх сообщает, что здесь было 4 разбойничьих племени: из них марды граничили с персами, уксии и элимеи — с мардами и сусийцами, коссеи — с мидянами. Все они заставляли царей платить им дань, а коссеи даже получали дары, когда царь, проводя лето в Экбатанах, возвращался в Вавилонию. Александр напал на них зимой и положил конец их великой дерзости. Итак, на востоке Великая Мидия граничит с этим племенем, а также с паретакенами (горным и разбойничьим племенем), которые примыкают к персам. На севере она граничит с живущими над Гирканским морем кадусиями и с прочими племенами, о которых я только что рассказывал. На юге она примыкает к Аполлониатиде (которую древние называли Ситакеной) и к горе Загру, где расположена Массабатика, относящаяся к Мидии (по другим, к Элимее) Наконец, на западе Мидия граничит с атропатийцами и частью армян. В Мидии есть и греческие города, основанные македонянами; среди этих городов назову Лаодикею, Апамею, город около Раг¹, и саму Рагу², основанную Селевком Никатором. Последний назвал ее Европом, а парфяне — Арсакией. По словам Аполлодора из Артемиты, этот город лежит приблизительно на 500 стадий южнее Каспийских Ворот

XIII 7. Мидия большей частью высокогорная и холодная страна. Таковы горы, возвышающиеся над Экбатанами, горы около Раг и Каспийских Ворот и вообще все северные области отсюда до Матианы и Армении. Область же ниже Каспийских Ворот, лежащая в низинах и впадинах, напротив, чрезвычайно плодородна и производит всевозможные плоды, кроме маслины. Если маслина даже кое-где и растет, то она не содержит масла и сухая. Как эта страна, так и Армения исключительно «обильны конями». Какой-то луг здесь носит название «Конеобильного»¹; через него проходят путешествующие из Персиды и Вавилона к Каспийским Воротам, а в персидские времена, как говорят, на этом лугу паслось 50 000 кобылиц. Это были царские табуны. Что касается нисейских коней, которыми пользовались цари как самыми лучшими и самыми большими, то одни утверждают, что порода их отсюда, а другие — что из Армении. Подобно парфянским лошадям они отличаются своеобразной статью по сравнению с элладскими и прочими лошадьми в нашей стране. Далее, траве, которая является лучшим кормом для лошадей, мы даем специальное название «мидийской», потому что она растет там в большом количестве. Ми-

дийская земля производит также сильфий, откуда добывается так называемый «мидийский» сок, во многом уступающий «киренскому», а иногда и превосходящий его или благодаря местным условиям, или в силу изменения вида растения, или же, наконец, благодаря старанию собирателей и изготовителей сока, которые достигают того, что сок сохраняется длительное время впрок и для употребления.

XIII 9. Обычаи мидийцев большей частью те же, что и у армян, по причине сходства их стран. Мидийцы, однако, как говорят, являются родоначальниками обычая армян и еще раньше персов, их владык и преемников господства в Азии. Например, так называемая теперь персидская «стола»¹, их страсть к стрельбе из лука и верховой езде, служение царям, царские облачения и божественное почитание царей подданными перешли к персам от мидийцев. Что это верно, яснее всего видно на примере их одежды: тиара², китара³, войлочная шапка, хитоны с рукавами и штаны — эта одежда удобна для ношения в таких холодных и северных странах, как мидийские, но вовсе не подходит к южным местностям. Большая же часть поселений персов находилась на Красном море, южнее страны вавилонян и сусийцев, а после сокрушения Мидийской державы персы присоединили к своим владениям некоторые области, граничные с Мидией. Однако обычаи побежденного народа показались победителям столь достойными уважения и подходящими для царской пышности, что они решили, вместо того чтобы ходить полу-голыми или легко одетыми, носить женские одежды и закутываться в плащи.

XIII 10. Согласно некоторым, ношение такой одежды ввела в употребление Медея, когда она вместе с Иасоном властновала в этой стране. Медея, как говорят, даже закрывала лицо, выходя к народу вместо царя. Памятниками Иасона служат святилища в честь героя Иасона, весьма чтимые варварами (а над Каспийскими Воротами, на правой стороне, находится большая гора под названием Иасоний); воспоминанием же о Медее являются одежда и название страны. Утверждают, что сын ее, Мид, наследовал ее власть и оставил стране свое имя. С этими сведениями согласуются существование святилищ Иасона в Армении, имя страны и многое другое, о чем я скажу далее.

XIV 1. Южные части Армении прикрывает Тавр, отделяющий ее от всей области между Евфратом и Тигром, которую называют Месопотамией; восточные части граничат с Великой Мидией и Атропатеной; северные части — это горы Парахоафра, лежащие над Каспийским морем, Албания, Иберия и Кавказ, который окружает эти народности и примыкает к Армении; он примыкает также к Мосхским и Колхским горам вплоть до так называемых тибаранов; на западе находятся эти народности, горы Париадр и Скидис до Малой Армении и речной области Евфрата, которая отделяет Армению от Каппадокии и Коммагены.

XIII 9
1. Длинное платье.
2. Царская повязка.
3. Персидский головной убор, напоминающий петушиний гребень (ср.: Аристофан. Птицы 497).

XIII 6

1. Гераклея.
2. Имя города употреблялось в единственном и во множественном числе.

XIII 7

1. Ніппобот — гомеровский эпитет Аргоса (Од. IV, 99).

XIV 2. Евфрат берет начало на северной стороне Тавра; сначала он течет на запад через Армению, затем поворачивает к югу и пересекает Тавр между Арменией, Каппадокией и Коммагеной; прорвавшись за Тавр и достигнув Сирии, река поворачивает к зимнему восходу до Вавилона, образуя вместе с Тигром Месопотамию. Обе реки оканчиваются в Персидском заливе. Таковы страны, окружающие Армению; почти все они гористы и неровны, за исключением небольшой части, обращенной к Мидии. Но так как упомянутый выше Тавр снова начинается на другом берегу Евфрата против Коммагены и Мелитины (областей, образуемых Евфратом), то Масий — это гора, возвышающаяся на юге над мигдонами в Месопотамии, в области которых находится Нисибия, тогда как Софена лежит в северных частях между Масием и Антитавром. Антитавр начинается у Евфрата и Тавра и оканчивается в восточной части Армении; на одной стороне он включает середину Софены¹, а на другой находится Акилисена, расположенная между Антитавром и речной областью Евфрата, до поворота последнего на юг. Царская столица в Софене — Каркафиокерта. Против Гордиены, к востоку, над горой Масием возвышается гора Нифат; затем идет гора Аб, откуда вытекают Евфрат и Аракс, первый — на запад, а последний — на восток; наконец гора Нибар, простирающаяся до Мидии.

XIV 3. Течение Евфрата я уже описал. Что касается Аракса, то он течет сначала на восток до Атропатены, затем поворачивает на запад и на север и течет сначала мимо Азар, а потом мимо Артаксаты — армянских городов; наконец, пройдя через равнину Араксены, впадает в Каспийское море.

XIV 4. В самой Армении много гор и плоскогорий, где с трудом растет даже виноградная лоза; много там и долин, причем одни из них не отличаются особенным плодородием, другие же, напротив, чрезвычайно плодородны, например равнина Аракса, по которой река Аракс течет до границ Албании, впадая в Каспийское море. За этой равниной идет Сакасена, тоже граничащая с Албанией и с рекой Киром; еще далее идет Гогарена. Вся эта страна полна дикими плодами и плодами деревьев, выращенных человеком, и вечнозелеными растениями; здесь растет даже маслина. Провинцией Армении являются Фавена¹, а также Комисена и Орхистена, выставляющая наибольшее число всадников. Хорзена и Камбисена — самые северные и больше всех покрыты снегом; они находятся на границе с Кавказскими горами, с Ибирией и Колхидой. Как говорят, здесь на горных перевалах при

сильном снегопаде целые караваны гибнут в снегу. На случай такой опасности путешественники имеют шесты, которые время от времени высаживают на поверхность из-под снега, делая отдушину в снегу и подавая знак прохожим, чтобы им пришли на помощь, откопали и спасли. В снегу, как говорят, образуются полые ледяные глыбы, содержащие как бы в оболочке из льда хорошую воду; там же заводятся даже живые существа, которые Апол-

лонид называет червями, а Феофан — древоточцами. Говорят, что в этих ледяных глыбах содержится хорошая вода, которую употребляют для питья, расколов их оболочку. Возникновение этих живых существ, как полагают, подобно возникновению комаров из пламени и искр в рудниках.

XIV 5. Далее рассказывают, что Армению, в прежние времена бывшую маленькой страной, увеличили войны Артаксия и Зариадрия. Они были первоначально полководцами Антиоха Великого, а впоследствии, после его поражения, стали царями (первый — царем Софены, Акисены, Одомантиды и некоторых других областей, а последний — царем страны вокруг Артаксаты); они расширили совместно свои владения, отрезав часть областей окружающих народностей, а именно: у мидян они отняли Каспиану, Фавнитиду и Басоропеду; у иберов — предгорье Париадра, Хорзену и Гогарену, которая находится на другой стороне реки Кира; у халибов и мосинеков — Каренитиду и Ксерксену, которая граничит с Малой Арменией или является ее частью; у катаонов — Акилисену и область вокруг Антитавра; наконец, у сирийцев — Таронитиду. Поэтому все эти народности теперь говорят на одном языке.

XIV 6. Города Армении следующие: Артаксата (которую называют также Артаксиасатой), основанная Ганнибалом для царя Артаксия, и Арксата; оба города лежат на реке Араксе: Арксата — поблизости от границы Атропатии, Артаксата — недалеко от равнины Араксены; это благоустроенный город и столица страны. Она расположена на схожем с полуостровом выступе, а перед ее стенами кругом проходит река, за исключением пространства на перешейке, которое огорожено рвом и частоколом. Неподалеку от города находятся сокровищницы Тиграна и Артавасда — сильные укрепления Бабирса и Олана. На Евфрате были и другие крепости. Артагеры склонил к восстанию ее начальник Адор, но полководцы Цезаря взяли крепость после длительной осады и разрушили стены.

XIV 7. В стране течет несколько рек. Самые известные из них — Фасис и Лик — впадают в Понтийское море (Эратосфен неправильно пишет вместо Лика Фермодонт), тогда как Кир и Аракс — в Каспийское море, а Евфрат и Тигр — в Красное.

XIV 8. Есть в Армении также большие озера. Одно носит название Мантиана¹, что в переводе значит «синее». Как говорят, оно самое большое после Меотиды соленое озеро; простирается оно до Атропатии; на нем устроены солеварни. Другое — Арсена, называемое также Фопитидой. Оно содержит соду, очищает и восстанавливает одежду. Однако в силу этой примеси соды вода озера негодна для питья. Река Тигр, стремительно низвергаю-

1. Или «Матиана».
2. По-видимому, ошибка, так как по XVI, I. 21 Халонитида «находилась недалеко от Гордиен».

щаяся из пределов горной страны у Нифата, протекает через озеро, сохраняя, в силу быстроты своего течения, воды несмешанными с водами озера, отсюда и название реки, так как мидийцы называют стрелу «тигрис». В этой реке водится разнообразная рыба, тогда как озерная рыба только одной породы. В самой отдаленной части озера река падает в пропасть и, пройдя значительное расстояние под землей, снова выходит на поверхность у Халонитиды². Отсюда река Тигр течет уже по направлению к Опию и к так называемой стене Семирамиды, оставляя вправо область гордиев и всю Месопотамию, тогда как Евфрат, наоборот, оставляет эту же страну налево. Сблизившись друг с другом, реки образуют Месопотамию, а затем Тигр течет через Селевкию в Персидский залив, а Евфрат — через Вавилон, как я уже сказал где-то выше, возражая Эратосфену и Гиппарху.

XIV 9. В Сиспиритиде, неподалеку от Кабалл, находятся золотые рудники; туда Александр послал Менона с отрядом воинов, но туземцы взяли его в плен и увезли внутрь¹ страны. Есть там и другие рудники, в том числе где добывают так называемый «сандинк»², который носит имя «армянской» краски и похож на пурпур. Страна эта настолько «обильна конями» (не уступая Мидии), что даже нисейские лошади, которые служили персидским царям, выращивались и здесь. Сатрап Армении ежегодно посыпал персидскому царю 20 000 жеребят на праздник, называемый Митракинами. При вторжении в Мидию вместе с Антонием Артавасд выставил на смотр, кроме прочей конницы, еще 6000 покрытых броней лошадей, построив их в боевой порядок. Любителями такого рода конницы являются не только мидяне и армяне, но и албанцы, так как и они пользуются на войне покрытыми броней лошадьми.

XIV 10. Немаловажным признаком богатства и могущества этой страны служит следующее обстоятельство. Помпей назначил Тиграну, отцу Артавасда, дань в 6000 талантов серебра, но тот тотчас же роздал римскому войску эту сумму: каждому воину по 50 драхм, центурионам — по 1000 драхм, а гиппархам и хилиархам — по таланту.

XIV 11. Величину страны Феофан определяет так: ширина 100 схенов, длина же вдвое больше, принимая схен равным 40 стадиям. Однако он слишком преувеличивает. Ближе к истине будет считать длиной цифру, данную им для ширины, а за ширину принять половину этой цифры или немногим больше. Таковы природные свойства Армении и ее могущество.

XIV 12. Древняя история этой народности приблизительно такова. Как я уже сказал, Армен из фессалийского города Армения, расположенного между Ферами и Ларисой на озере Беба, отправился походом в Армению вместе с Иасоном. Кирсил из Фарсала и Мидий из Ларисы, участники похода Александра, утверждают, что Армения

получила от него свое имя. Часть спутников Армена поселилась в Акилисене (которая в прежние времена была подвластна софенам), тогда как другие — в Сиспиритиде вплоть до Калахены и Адиабены за Армянскими горами. Рассказывают далее, что одежда армян — фессалийская; так, например, длинные хитоны, называемые в трагедиях фессалийскими, перетянутые поясом около груди, и верхняя одежда на застежках, так что даже трагические актеры подражали фессалийцам; ведь им нужно было иноземное украшение в таком роде; но так как фессалийцы как раз носили длинные одежды (вероятно потому, что из всех греков они жили в самой северной и наиболее холодной области), то эти одежды представляли актерам самый подходящий образец для подражания в их сценических перевоплощениях. Страсть к верховой езде у армян и мидийцев — от фессалийцев. О походе Иасона свидетельствуют святыни Иасона; некоторые из них воздвигли властители страны, подобно тому как Парменон построил храм Иасона в Абдерах.

XIV 13. Как полагают, Армен и его спутники назвали Аракс одним именем с Пенеем из-за сходства его с этой рекой; ведь и Пеней называется Араксом потому, что он «отколол»¹ Оссу от Олимпа, прорыв Темпейскую долину. Передают, что в древности армянский Аракс в своем стремительном течении с гор разлился на широком проник, называемый Митракинами. При вторжении в Мидию вместе с Антонием Артавасд выставил на смотр, кроме прочей конницы, еще 6000 покрытых броней лошадей, построив их в боевой порядок. Любителями такого рода конницы являются не только мидяне и армяне, но и албанцы, так как и они пользуются на войне покрытыми броней лошадьми.

XIV 14. Передают также, что некоторая часть энианов поселилась в Витии, другая же — над армянами за горами Абом и Нибаром. Эти горы являются частями Тавра; из них Аб находится поблизости от дороги, идущей на Экбатаны мимо храма Бариды. По рассказам, какие-то фракийцы, так называемые сарапары, «отрубающие головы», поселились над Арменией по соседству с гураниями и мидянами; это звероподобное, неукротимое племя горцев, сдирающих кожу с черепов и отрубающих головы, так как это и значит «сарапары». Мифы о Медее я уже упомянул в описании Мидии. Поэтому, сопоставляя все эти известия, выводят заключение о родстве мидян и армян в какой-то степени с фессалийцами и с потомками Иасона и Медеи.

XIV 15. Таково древнее сказание. Более новый рассказ о событиях со времен персидского владычества и следующих за ним вплоть до нашего времени, быть может, стоит изложить вкратце так. Сначала Арменией завладел

XIV 13
1. Букв. арагахай.
2. Kataraxai.
3. Опять игра слов с корнем агах.
4. Геродот I. 202.

дели персы и македоняне; после этого — те, кому были подвластны Сирия и Мидия; последним властителем Армении был Оронт, потомок Гидарна, один из 7 персов¹. Затем Артаксий и Зариадрий, полководцы Антиоха Великого, воевавшего с римлянами, разделили страну на 2 части. Они правили страной по поручению царя. После того как царь потерпел поражение, они перешли на сторону римлян и, провозглашенные царями, получили независимость. Потомком Артаксия был Тигран, владевший в собственном смысле слова Арменией; эта область граничит с Мидией, Албанией и Иберией вплоть до Колхиды и Каппадокии на Евксинском Понте; потомком же Зариадрия был софенец Артан², которому были подвластны южные области и те, что лежат западнее их. Последнего победил Тигран, который стал владыкой всей страны. Тиграну выпало на долю испытать различные превратности судьбы. Вначале он жил заложником у парфян; затем ему удалось получить от них дозволение вернуться на родину, причем парфяне взяли выкуп — 70 долин в Армении. Потом, усилив свое могущество, Тигран не только отнял у парфян эти области, но даже опустошил их собственную страну — области около Нина и Арбел. Далее, он покорил властителей Атропатены и Гордиен и с их помощью оставилную часть Месопотамии. Перейдя Евфрат, он силой овладел самой Сирией и Финикией. Вознесшись столь высоко в своем могуществе, Тигран основал город недалеко от Иберии³, между этой местностью и Зевгмой на Евфрате. Собрав сюда население 12 разоренных им греческих городов, он назвал этот город Тигранокертом. Но Лукулл, который вел войну с Митридатом, прибыл раньше завершения постройки города. Лукулл не только распустил жителей по родным местам, но при штурме разрушил наполовину законченное сооружение, оставив на месте только маленькое селение⁴. Затем Лукулл изгнал Тиграна также из Сирии и Финикии. Наследник его Артавасд преуспевал, пока состоял в союзе с римлянами, но когда Артавасд изменил Антонию во время войны с парфянами, он понес за это наказание. Антоний привез его в Александрию, в триумфальной процессии его провели связанным по городу и некоторое время содержали под стражей, но потом убили, когда началась Актийская война. После Артавасда страной управляли несколько царей под властью Цезаря и римлян; и теперь еще страна существует, управляемая на таких же началах.

XIV / 15

1. См.: Геродот III, 70.

2. По Стефану
Византийскому (Sophenē
s. v.), Арсак.

3. Слово, по-видимому,
испорчено: города Иберии
в этой области не было.
4. В 69 г. до н. э.

его словам, все они предаются разврату. При этом они так ласково обращаются со своими любовниками, что не только оказывают им гостеприимство и обмениваются подарками, но нередко дают больше, чем получают, так как они происходят из богатых семей, снабжающих их для этого средствами. Впрочем, они принимают любовниками не первых встречных из чужеземцев, но преимущественно равных себе по общественному положению.

XIV / 16. Мидийцы и армяне почитают все священные обряды персов. В особом почете культа Анейтиды у армян, которые в честь этой богини построили святилища в разных местах, в том числе и в Акилисене. Они посвящают здесь на служение богине рабов и рабынь. В этом нет ничего удивительного. Однако знатнейшие люди племени также посвящают богине своих дочерей еще девушкиами. У последних в обычай выходить замуж только после того, как в течение долгого времени они отдавались за деньги в храме богини, причем никто не считает недостойным вступать в брак с такой женщиной. Нечто подобное рассказывает Геродот о мидийских женщинах. По

КНИГА XII

I 1. Каппадокия распадается на много частей, которые испытали многочисленные перемены. Каппадокийцы, говорящие на одном языке, как раз те, которые на юге граничат с так называемым Киликийским Тавром, на востоке — с Арменией, Колхидой и живущими в промежутке между ними иноязычными народностями; на севере — с Евксинским Понтом до устьев реки Галиса; на западе — с племенем пафлагонцев и галатов, заселивших Фригию до области ликаонов и киликийцев, населяющих Киликию «Трахею»¹.

I 2. Из самих этих племен, говорящих на одном языке, одних — катаонцев — древние считали самостоятельной народностью, противопоставляя их каппадокийцам как иноплеменникам. При перечислении народностей они поставили Катаонию после Каппадокии, затем Евфрат и племена, обитающие за ним, так что причислили к Катаонии даже Мелитину; последняя лежит между Каппадокией и Евфратом, примыкая к Коммагене; Мелитина является 1/10 частью Каппадокии, соответственно делению страны на 10 наместничеств². Ведь такое деление установили в наше время цари, управлявшие страной до Архелая. Катаония также является 1/10 частью Каппадокии. В наше время каждая из двух стран имела особого наместника². Так как у катаонцев не видно никаких различий в языке или в прочих обычаях с остальными каппадокийцами, то можно только удивляться, каким образом совершенно исчезли следы их принадлежности к другой народности. Во всяком случае прежде они являлись особым племенем; Ариарах, который первым имел титул царя каппадокийцев, присоединил их к своему царству.

II 1. Мелитина обнаруживает сходство с Коммагеной. Ведь во всей остальной Каппадокии только одна эта страна обсажена плодовыми деревьями, так что она производит не только оливковое масло, но и монархское вино, не уступающее греческим винам. Мелитина лежит напротив Софены, которую отделяет от нее только река Евфрат, протекающая между ней и пограничной Коммагеной. На другом берегу реки находится значительная каппадокийская крепость Томисы. Она была продана правителю Софены за 100 талантов, впоследствии же Лукулл подарил ее в награду за доблесть правителю Каппадокии, который был его союзником в войне против Митридата.

II 10. Величина этой страны в ширину от Понта до Тавра около 1800 стадий, в длину же от Ликаонии и Фригии до Евфрата на восток по направлению к Армении — около 3000. Она богата плодами, а особенно хлебом и скотом всякой породы, находясь южнее Понта, но все же холоднее его. В Багадании же, хотя это равнина, расположена южнее всех (ведь она находится у подошвы Тавра), едва произрастают плодовые деревья; впрочем, луга

для диких ослов есть как в этой области, так и в большей части страны, особенно около Гарсавир, Ликаонии и Моримены. В Каппадокии производится так называемая «синопская» киноварь, самая лучшая из всех; впрочем, с ней соперничает иберийская. Она получила название синопской, потому что купцы обычно отправляли ее туда, пока эфесская торговля не проникла к жителям Каппадокии. Как говорят, поблизости от Галатии рудокопы Архелая добывали пластинки горного хрустали и ониксового камня. Далее, там была какая-то местность, где находили белый камень (по цвету похожий на слоновую кость) размером с маленький точильный камень, а из этих кусков изготавливались ручки для мечей. Наконец, еще одна местность давала такие большие куски прозрачного камня¹ для окон, что их даже вывозили за пределы страны. Границей Понта и Каппадокии является горная область, параллельная Тавру; она начинается от западных оконечностей Хамманены, где на крутизне расположено укрепление Дасменда, и простирается до восточных оконечностей Лавиансены. Наместничества в Каппадокии — Хамманена и Лавиансена.

III 1. Царем Понта стал Митридат Евпатор. Он владел страной, границей которой являлся Галис, вплоть до области тибараев и Армении и страны по эту сторону Галиса — до Амастрии и некоторых частей Пафлагонии. Кроме того, он приобрел побережье на западе до Гераклеи, родины Гераклида Платоника, а также и в противоположном направлении — побережье до Колхиды и Малой Армении; эти страны он присоединил к Понту. Действительно, Помпей, победив Митридата, завладел страной, простиравшейся в таких пределах. Части ее, лежащие в сторону Армении и около Колхиды, победитель раздал властителям, которые сражались на его стороне, остальные же разделил на 11 государств и присоединил к Вифинии, так что из обоих разделов образовалась одна провинция. Часть пафлагонцев, живущих между ними¹ в центре страны, Помпей передал под власть царей — потомков Пилемена, так же как галатов он подчинил тетрапархам² из их исконного рода. Впоследствии римские правители то и дело производили новые переделы страны, поставляя царей и правителей, освобождая одни города, подчиняя другие правителям, а третьи оставляя под властью римского народа. Приступая к подробному описанию страны, я должен говорить о ее современном состоянии, коснувшись слегка и прежнего положения там, где я найду это полезным. Я начну с Гераклеи, самого западного города в этой области.

III 13. За устьем Галиса следует Газелонитида, вплоть до Сарамены; это — плодородная, всюду ровная местность, изобилующая всякими плодами. Здесь водятся тонкорунные овцы с мягкой шерстью, которые во всей Каппадокии и на Понте встречаются чрезвычайно редко; водятся и газели, которые в других местах представляют редкость. Одну часть этой страны занимают амисены, другую же Помпей отдал Дейотару, так же как и области около Фарнакии и Трапезусии, вплоть до Колхиды и Малой Армении. Помпей провозгласил его царем всех этих стран,

III 1
1. Между Понтом и Вифинией.
2. Тетрапарх — правитель четвертой части страны.

I 1
1. Т. е. «Скалистую» или «каменистую».

I 2
1. Strategia.
2. Stratēgos.

II 10
1. По-видимому, слюда.

имо которых он владел еще и унаследованной от отца галатской тетрархией, именно страной толистобогиев. Однако после его смерти нашлось много наследников его владений.

15. Фемискира представляет собой равнину, которая с одной стороны омывается морем, находящимся при-
зательно в 60 стадиях от города; с другой стороны она лежит у подошвы горной цепи, богатой лесом и пере-
аемой реками, истоки которых находятся там. Одна река по имени Фермодонт, наполняясь водами всех этих
протекает через эту равнину, другая же, подобная ей река, вытекающая из так называемой Фанареи, течет
из ту же равнину и называется Иридой. Истоки ее находятся на самом Понте; протекая сначала по середине
вода Команы на Понте и через плодородную равнину Дазимонитиду на запад, она затем сворачивает на север
ко самых Газиур, древней царской столицы, теперь безлюдной; потом снова делает изгиб на восток, приняв
плак и другие реки, и, проносясь мимо самой стены Амасии, моей родины, очень сильно укрепленного от при-
ды города, выходит в Фанарею. Там с ней соединяется Лик (истоки которого в Армении) и также становится
идой. Затем эту реку принимают Фемискира и Понтийское море. В силу этого равнина всегда росиста и
рыта травой; она может прокормить стада коров, так же как и табуны лошадей. Земля принимает там в весьма
шлом или, лучше сказать, в неограниченном количестве посевы проса и сахарного тростника. Ведь обильное
шение преодолевает всякую засуху, поэтому голод никогда не постигает население этих мест. С другой сто-
ны, местность по склону горы дает так много дикорастущих плодов, именно: винограда, груш, яблок и орехов,
в любое время года люди, посещая лес, находят там в изобилии плоды, то висящие еще на деревьях, то уже
висящие сверху или под насыпанными большими грудами опавшей листвы. Здесь, благодаря обилию кормов,
такоянно можно охотиться на всевозможных зверей.

8. Над Трапезунтом и Фарнакией расположены тибарены, халдеи, санны, которые прежде назывались манами, и Малая Армения; аппеты, раньше называвшиеся керкитами, живут где-то поблизости от этих мест. области пересекают весьма скалистая гора Скидис, соединяющаяся с Мосхскими горами, что над Колхидой шины ее занимают гептакомиты), и гора Париадр, которая тянется от Сиденской области и Фемискиры до Армении, образуя восточную сторону Понта. Все жители этих горных областей совершенно дикие, однако акомиты превосходят в этом смысле прочих. Некоторые живут даже на деревьях или в башнях, поэтому древ- называли их мосинеками, так как башни эти называются «мосинами». Они питаются звериным мясом и дре- выми плодами: они нападают также на путников, спрыгивая на них прямо со своих дощатых шалашей на вьях. Гептакомиты уничтожили 3 манипула¹ войска Помпейя, когда те проходили через эту горную область; ары приготовили на дорогах сосуды с опьяняющим медом, добываемым из ветвей деревьев. Затем они на-

III : 18
1. Букв. speiras; 600 человечек.

римских воинов, напившихся меду и потерявших сознание, и легко умертили их. Некоторые назывались бизерами.

лад областью Фарнакии и Трапезунта обитают тибарены и халдеи, простирающиеся до Малой Армении. Страна довольно плодородна. Малой Арменией, как и Софеной, всегда правили местные цари, то сохраняли дружественные отношения с остальными армянами, то были независимы от них. Халдеи и тибарены, так что их держава простиралась вплоть до Трапезунта и Фарнакии. Государство, Митридат Евпатор стал владыкой Колхиды и всех этих стран, уступленных ему Сисидами. Митридат проявлял столь большую заботу об этих областях, что построил там Гидару, Басгедар и другие места. Он дал большую часть своих сокровищ. Самые значительные из них — это Гидара, Басгедар и другие места. Местечко находилось на самой границе Великой Армении, почему Феофан и изменил его название на Гидару¹. Действительно, по всей горной цепи Париадра много подходящих мест для таких укреплений. Особенность эта обильна водой и лесом и во многих местах покрыта отвесными обрывами и крепостями. Чаще здесь было построено большинство укрепленных казнохранилищ. В конце концов Помпей напал на его страну, в поисках убежища бежал на эти окраины Понтийского царства. Участие в Акилисene обильную водой гору (поблизости протекал также Евфрат, отделяющий Армению), Митридат оставался там до тех пор, пока не был вынужден осаждать город Никополь², оттуда на Боспор. Около этого места в Малой Армении Помпей основал город Никополь², который и хорошо населенный.

Малой Арменией в разное время управляли различные властители по воле римлян; в прошлом она находилась под властью Архелая. Тибаренами же и халдеями до Колхиды, Фарнакии и Трапезунда, женщина мудрая, способная руководить государственными делами. Она дочь Пифодорида, замуж за Полемона, она некоторое время была его соправительницей; после кончины мужа, сыновей аспургианов (одного из варварских племен, обитающих около Синдики) она унаследовала царство у нее было двое сыновей и дочь. Последняя вышла замуж за Котиса сапейца¹; последний был убит², она осталась вдовой с детьми от него. Старший из ее сыновей теперь управляет Арменией. Что касается сыновей Пифодориды, то один из них⁴ помогает матери в управлении в Карабахе, а другой⁵ недавно поставлен царем Великой Армении. Сама Пифодорида вышла замуж за него с ним до его кончины⁶. Теперь она вдова, владеет вышеупомянутыми областями и другими, к описанию которых я сейчас перейду.

ране так
о власть.

яет стра- частного Архелая ше более	III 29 1. Царя одрисов. 2. В 19 г. н. э. боспорск. царем. 3. Царь Фракии 4. Полемон II. 5. Зенон. 6. В 17 г. н. э.
--	---

0. К Фарнакии примыкают Сидена и Фемискира. Над этими местностями лежит Фанарея, занимающая лучшую часть Понта. Она засажена маслинами и обильна вином, отличается всеми прочими достоинствами. С восточной стороны Фанарея ограждена Париадром, который тянется параллельно ей; с запада — Либром и Офлином. Это начительной длины и ширины долина, через которую течет из Армении река Лик, а из ущелья у Амасии — Ирида. Обе реки сливаются приблизительно в середине этой долины. При слиянии их расположен город, который первый его основатель назвал своим именем — Евпаторией. Помпей же, найдя город лишь наполовину отстроенным, увеличил его территорию и население и назвал Магнополем. Город этот лежит посреди равнины, а Кабиры находятся у самого подгорья Париадра, приблизительно в 150 стадиях южнее Магнополя (настолько же Амасия южнее его). В Кабирах были построены дворец Митридата, водяная мельница, зверинец; поблизости расположены также охотничьи угодья и рудники.

6. Команы имеют большое население и являются значительным торговым центром для купцов из Армении. Во время «выходов» богини народ — мужчины вместе с женщинами — стекается сюда отовсюду, из городов и из области, спрашивать праздника. Некоторые по обету даже постоянно живут здесь, принося жертвы богине. Обитатели города живут в роскоши, а все их земельные участки — под виноградниками. Множество женщин там оргирует своим телом; большинство их посвящено богине. Ведь этот город в некотором смысле является маленьким Коринфом. Действительно, там благодаря множеству гетер, посвященных Афродите, постоянно был большой наплыв иностранцев, спрашивавших праздника. Купцы и воины совершенно растративали там свои деньги, так что о них пошла поговорка:

е всякому в Коринф доступен путь.

аково мое описание Коман

7. Вся страна вокруг находится под властью Пифодориды; ей принадлежат также Фанарея, Зелитида и Мегаполитида. О Фанарее я уже сказал. Что же касается Зелитиды, то в ней есть город Зела, возведенный на курне Семирамиды, со святилищем Анаитиды, которую почитают также и армяне. Священные обряды совершаются здесь с большим благоговением, и все понтийцы приносят тут клятвы в самых важных случаях. Ножество храмовых рабов и жреческие почести при царях были точно такие, как я описал выше; в настоящее время все находится в руках Пифодориды. Многие причиняли ущерб святилищу, уменьшая число храмовых служителей и прочие богатства храма. Была урезана прилегающая к храму территория, разделенная между

и владениями; именно так называемая Зелитида (где есть город Зела, построенный на скалах) управляли Зелой не как городом, а в качестве святилища персидских божеств, и жили здесь жрецы. В городе жило множество храмовых служителей и сам жрец, имевший большие богатства, так же как и земля жреца, были подчинены ему и его многочисленным помощникам. Илл. много провинций к этой местности и назвал Зелу городом, как и Мегалополь; последними областями — Кулупеной и Камисеной (эти области находятся на границе с Малой Арменией). В Кулупене добывают каменную соль, а также старинную крепость Камисы, теперь разрушенную. Епархии делят одну часть из этих двух областей передали жрецу Коман, другую — жрецу Зелу, одному из представителей из рода тетрапархов Галатии. После его смерти эта небольшая часть земель получила название Каранитида, а сама область — Каранитидой. Каранитидой присоединили городок Караны, от имени которого и страна называется Каранитидой. Владеют Пифодоридом и Дитевтом.

КНИГА XIII

I 55. Из Скепсиса родом также и Деметрий, о котором я нередко упоминал, написавший комментарий на «Боевое построение троянцев», грамматик; он жил в одно время с Кратетом и Аристархом. Позднее жил Метродор, человек, который от философии обратился к политической деятельности и в большинстве своих сочинений учил риторике; он применял своеобразный новый стиль, изумляя многих. Благодаря славе ему удалось, несмотря на бедность, заключить блестящий брак в Халкедоне, и он выдавал себя за халкедонца. Расположив к себе Митридата Евпатора, он вместе с женой уехал с ним в Понт; назначенный на судебную должность, он пользовался исключительным почетом; на его решения нельзя было апеллировать к царю. Однако счастье его не было прочным: столкнувшись с враждой людей, менее справедливых, чем он, Метродор отделился от царя во время посольства к Тиграну Армянину. Тигран же отоспал его против воли назад к Евпатору, когда тот был уже изгнан из отцовского царства. Но в пути Метродор скончался: неизвестно, был ли он казнен по повелению царя¹ или же умер от болезни, ибо говорят и то и другое. Вот то, что я сказал о скепсийцах.

II 29. Если, по словам Артемидора, идти от Фиска, что лежит на побережье против Родоса, в Эфес, то расстояние до Лагин будет 850 стадий; отсюда до Алабанд — еще 250 стадий, а до Тралл — 160 стадий. Путь в Траллы проходит (после перехода через Меандр, приблизительно середина путешествия) там, где границы Карии. Всего от Фиска до Меандра по дороге в Эфес 1180 стадий. Если пересечь в обратном направлении по тому же пути от реки Меандра до Тралл непосредственно следующую Ионию в длину, то расстояние от реки до Тралл будет 80 стадий, затем до Магнесии — 140 стадий, до Эфеса — 120 стадий, до Смирны — 320 стадий, наконец, до Фокеи и границ Ионии — менее 200 стадий. Таким образом, длина Ионии по прямой линии, согласно Артемидору, может составлять несколько больше 800 стадий. Но так как все, кто путешествует от Эфеса на восток, избирают определенный общий путь, то и Артемидор следует по этому пути: от Эфеса до Карур — границы Карии — по направлению к Фригии, через Магнесию, Траллы, Нису и Антиохию путь в 740 стадий. От Карур же начинается Фригия, и дорога идет через Лаодикею, Апамею, Метрополь и Хелидонии. Таким образом, от Карур до Гольмов, Фригия, и дорога идет через Парории¹, 920 стадий, а до Тирия, что у конца Парории Катакекавмену² 840 стадий; от начала Парории 500 стадий. Затем идет Ликаония, и путь до Коропасса через Лаодикею Катакекавмену — 120 стадий; от Коропасса же в Ликаонии до Гарсавр, городка в Каппадокии, лежащего на ее границе, — 680 стадий; оттуда к реке Евфрату до отсюда до Мазак, главного города Каппадокии, через Соанд и Садакоры — 680 стадий; оттуда к реке Евфрату до Томисов, местечка в Софене, через городок Герфы — 1440 стадий. Местности, лежащие на прямой линии с этими вплоть до Индии, те же самые у Артемидора и у Эратосфена. Однако, по словам Полибия, и относительно этих местностей следует доверять преимущественно известиям Артемидора. Он начинает от Самосат в Коммагене, которые лежат при переправе через реку и у Зевгмы; он насчитывает до Самосат от границ Каппадокии около Томисов через Тавр 450 стадий.

V 2. Итак, первый пункт в Киликии — это сторожевое укрепление Коракесий, расположенное на крутой скале. Укрепление это служило опорным пунктом Диодоту, прозванному Трифоном, когда он поднял в Сирии восстание против царей и, сражаясь с ними, то одерживал победы, то терпел поражения. Наконец Антиох, сын Деметрия, запер его в каком-то месте и вынудил покончить самоубийством. Восстание Трифона вместе с ничтожеством царей, преемственно правивших Сирией и одновременно Киликией, послужили киликийцам первым толчком для организации пиратских шаек. Ибо вслед за его восстанием подняли восстание и другие; таким образом, взаимные раздоры братьев отдали страну в жертву нападающим извне. В особенности побуждал к

II 29

1. Т. е. Фригии, простирающейся вдоль горной цепи.
2. «Высокенная» область.

насiliям приносивший огромные выгоды вывоз рабов; ибо поимка рабов производилась легко, а рынок, большой и богатый, находился не особенно далеко, именно Делос, который был способен в один день принять и пропустить десятки тысяч рабов. Отсюда пошла даже поговорка: «Купец, приставай и выгружай корабль, все продано». Причина этого в том, что после разрушения Карфагена и Коринфа римляне разбогатели и нуждались в большом числе рабов. Ввиду такой легкости сбыта пираты появились в огромном количестве, они сами охотились за добычей и продавали рабов. Цари Кипра и Египта помогали им в этом, будучи врагами сирийцев. И родосцы не были друзьями с сирийцами, поэтому не оказывали им поддержки. Вместе с тем пираты под видом работоторговцев непрестанно продолжали творить свои злодеяния. Римляне тогда еще мало обращали внимания на племена за Тавром. Они послали, однако, Сципиона Эмилиана, а затем несколько других полководцев, чтобы изучить на месте положение племен и городов. Они решили, что пиратство явилось только следствием испорченности правителей, хотя и постыдились устраниТЬ последних, так как сами утвердили порядок наследования в роде Селевка Никатора. Такое состояние страны привело к господству парфян; последние завладели областью за Евфратом, а под конец — и Арменией. Парфяне покорили не только страну за Тавром, вплоть до Финикии, но уничтожили даже царей и — насколько могли — весь царский род, а море отдали под власть киликийцев. Затем, когда могущество парфян возросло, римляне были вынуждены сокрушить их войной и военной силой, хотя и не препятствовали раньше их усилению. Впрочем, трудно, обвинять римлян в небрежении: ведь они, занятые более близкими и не терпящими отлагательства делами, были не в состоянии принимать в расчет положение на дальней окраине. Это я решил сказать вкратце в виде отступления от моего описания.

V 24. Однако Аполлодор, видимо, недостаточно разобрал данные Эфора, а также перепутал и исказил слова Гомера. Ведь ему следовало сначала задать Эфору такой вопрос: почему тот помещает халибов внутри полуострова, тогда как они находятся так далеко к востоку от Синопы и Амиса? Те же, кто принимает линию от Иесса к Понту Евксинскому за перешеек этого полуострова, считают эту линию как бы меридианом, который, по мнению одних, идет к Синопе, а по другим — к Амису. Никто, однако, не думает, что этот меридиан идет к области халибов, ибо он совершенно кривой. Действительно, меридиан через страну халибов можно провести только через Малую Армению и Евфрат, оставляя на этой стороне его всю Каппадокию, Коммагену, гору Аман и Иссийский залив. Если допустить, что перешеек ограничен этой кривой линией, то большинство этих местностей, особенно Каппадокия, останется по эту сторону, а также так называемый теперь Понт в особом смысле слова, который является частью Каппадокии у Евксинского Понта. Если нужно считать страну халибов частью полуострова, то с большим правом следует причислить туда же Катаонию и обе Каппадокии, как и Ликаонию, которые Эфор опускает. Зачем же Эфор поместил халибов, которых Гомер назвал гализонами, среди народов внутренней части страны, как я

показал выше? Ведь лучше было бы их разделить, одну часть поместить на море, а другую — внутри страны, так же как это следует сделать с Каппадокией и Киликией. Но Эфор даже не упоминает Каппадокии, а говорит только о приморских киликийцах. А народности, подвластные Антипатру Дербету, гомонады и некоторые другие, граничащие с писидийцами:

...те, что моря не знают
И с солью смешав, яства они не вкушают.
(Од. XVIII, 122)

Куда же их поместить? Он не называет ни лидийцев, ни меонийцев; две ли это народности или одна, живут ли они самостоятельно или входят в состав другого племени? Ведь нельзя же скрыть столь значительную народность? И если Эфор ничего не говорит о ней, то не очевидно ли, что он опустил нечто весьма важное?

K

8. Говоря о философах, Мегасфен сообщает, что одни из них — обитатели гор — воспеваю Диониса; эти философы приводят в доказательство [пребывания у них бога] дикую виноградную лозу, которая растет только в их стране, а также плющ, лавр, мирт, бук и другие вечнозеленые растения; из этих растений ни одно не встречается на другую сторону Евфрата, кроме как в парках в небольшом количестве и сохраняется путем тщательного ухода. Юонисическим обычаем является и то, что философы носят льняные одежды, мигры, умащаются благовониями, являются в пестрые цвета и при торжественных выходах сопровождают царей с колокольным звоном и барабанами боем; философы же — жители равнин — почитают Геракла. Конечно, эти сообщения Мегасфена носят мифический характер, и многие писатели их отвергают; в особенности же его рассказы о виноградной лозе и вине: ведь большая часть Армении, вся Месопотамия и часть Мидии, непосредственно следующая за ней, до Персиды и Сармании, находятся на другой стороне Евфрата; в значительной части области каждой из этих народностей, говорят, есть хорошие лозы и прекрасное вино.

вавилонян с востока окружают сусийцы, элимеи и паретакены; с юга — Персидский з есенских арабов; с запада — арабы-скениты¹ до Адиабены и Гордией; с севера — армя ра и племен, живущих около нее.

ту страну протекает несколько рек; самые большие реки — это Евфрат и Тигр. Как говорят, реки в Азии стоят по величине на втором месте в южной части Азии. Они судоходны вверх и вниз. Описа и современной Селевкии (селение Опис является торговым центром окрестной страны) в Ассирии река Евфрат имеет длину в 3000 стадий. Однако персы из страха перед нападением извне, чтобы не допустить врагов в Азию, разрушили водопады, в особенности на пути до Описа. Александр забыл о том, что Евфрат в начале лета разливается, причем вода начинает прибывать с востока в Армении, поэтому река неизбежно образует болота и заливает пашни, если не остановить ее. На поверхности воды вышедшей из берегов реки при помощи рвов и каналов, подобно тому как это было сделано в Египте. Вот почему и возникли каналы. Впрочем, содержание каналов в порядке неизбежно. Дело в том, что здесь почва настолько глубокая, мягкая и рыхлая, что легко смывается. Поэтому, когда каналы наполняются илом, который легко засоряет устья. Это снова вызывает опасность для равнинам и образование озер, болот и зарослей тростника, из которого плетут все корзины из этих сосудов, обмазав их асфальтом, можно наливать воду, тогда как другие употребляют. Из тростника изготавливают также паруса, подобные циновкам или матам.

илит, однако, утверждает, что Евфрат не разливается, потому что течет через обширные
дятся от него на расстоянии 2000 стадий, а Коссейские — едва на 1000; последние не
бокими снегами и не вызывают внезапного таяния большой массы снега. По его словам
ится в области над Экбатанами по направлению к северу, а в области по направлению к
по мере расширения становится значительно ниже; в то же время большая часть вод по-
упает из берегов. Последнее утверждение явно нелепо, так как Тигр спускается с гор в
рат, а упомянутые выше вершины гор неодинаковой высоты: северные вершины в одни
напротив, кое-где идут вширь. Что касается снега, то его массу определяют не только

ны, но ч

1. «Великий

широты: на северной стороне одной и той же горы больше снега, чем на южной, и первая дольше последней тает под снегом. А Тигр наполняется водами снегов из самых южных областей Армении, что недалеко от Вавилонии; снега эти неглубоки, так как они сходят с южной стороны, и Тигр разливается поэтому меньше. Евфрат же, напротив, принимает воды с обеих сторон и не только с одной, но со многих гор, как я уже показал в описании Армении. При этом я добавил длину Евфрата: сначала длину его течения по Великой и Малой Армении, затем длину от Малой Армении и Каппадокии через Тавр до Фараса, где река отделяет Нижнюю Сирью от Месопотамии, и наконец остальную длину до Вавилона и до устьев, а всего 36 000 стадий. Таковы и сведения о каналах в Вавилонии.

8. Коссеи, как и соседние горные племена, в большинстве стрелки из лука, постоянно занимающиеся грабежом. Действительно, обитая в небольшой и бедной стране, они вынуждены жить за счет чужого добра. Они должны обладать и силой, так как все они бойцы. Во всяком случае они выступили на помощь элимеям, воевавшим с вавилонянами и сусийцами, с 13-тысячным войском. Паретакены, правда, больше занимаются земледелием, чем коссеи, но все же и они не отказываются от разбойничества. Элимеи владеют более обширной и разнообразной областью, чем паретакены. Всю плодородную часть ее населяют земледельцы, а горная часть вынывает воинов, большей частью стрелков из лука. Ввиду обширности горная часть выставляет так много воинов, что их царь, владея столь большими военными силами, не считает себя обязанным подчиняться наравне с тальными парфянскому царю. Таково же было его отношение и к македонянам, которые прежде владели Сирией. Во всяком случае когда Антиох Великий пытался ограбить святилище Бела, то соседние варвары сами по своему почину напали на него и убили. Впоследствии парфянский царь, наученный несчастьем Антиоха, слыша о гатствах их святилищ и видя, что они не склонны к подчинению, вторгся с большим войском в их страну. Он охватил святилища Афины и Артемиды (последнее называется Азары) и похитил оттуда сокровища на сумму 1000 талантов. Он взял также большой город Селевкию на реке Гедифонте, прежде называвшийся Солокой. Существуют 3 удобных доступа в эту страну: один — из Мидии и области Загра через Массабатику; другой — Сусиды через Габиану (эти области — Габиана и Массабатика — провинции Элимеи) и третий — из Перси. Корбиана — также провинция Элимаиды. По соседству с этими областями находятся земли сагапенов и силенов — небольшие владения. Столько племен и такого характера расположено над Вавилонией к востоку; к югу же, как я уже сказал, лежат Мидия и Армения, а на западе — Адиабена и Месопотамия.

⁹. Адиабена — большей частью равнина. Хотя эта область является частью Вавилонии, но все же у нее свой правитель; в некоторых пунктах она граничит с Арменией. Мидийцы, армяне и вавилоняне, самые

племена в этой части света, с самого начала постоянно были в таких отношениях между собой, что им это удобно было, нападали друг на друга и затем вновь примирялись. Такое положение было сладчеством парфян. Теперь парфяне, правда, господствуют над мидийцами и вавилонянами, но не были им подвластны. Действительно, армяне нередко подвергались нападениям, но парфянам не удалось им одолеть их силой; а Тигран даже оказал им энергичное сопротивление, как я уже рассказывал в предыдущем разделе. Таковы характерные особенности Адиабены. Жители Адиабены называют также самими собой Адиабенами. Месопотамии и южных племен я дам тотчас же после краткого обозрения обычаяв ассирийцев.

сопотамия¹ получила имя от своего положения. Как я уже сказал, эта область расположена Тигром; Тигр омывает только восточную ее сторону, тогда как Евфрат — западную и южную, а северо-западную отделяет Тавр, отделяющий от Месопотамии Армению. Наибольшее расстояние, отделяющее эти горы, это, быть может, то самое расстояние, которое дает Эратосфен от Фапсака (там, где река Фарас выходит из озера Фарас и впадает в Евфрат) до переправы через Тигр, где Александр перешел эту реку. — 2400 стадий. Расстояние между этими реками находится где-то около Селевкии и Вавилона и составляет несколько стадий. Тигр протекает через середину озера под названием Фопитида в направлении его ширине, северо-западного берега озера, река со страшным шумом, извергая пену и водяную пыль, уходит под землей скрыто значительное пространство, Тигр снова появляется на поверхности недалеко от озера, пересекает озеро, по словам Эратосфена, так стремительно, что оно, будучи в других местах соленым, в этой части становится пресным, течет как река и полно рыбы.

бласть вдоль гор довольно плодородная. Части этой области, что близ Евфрата и моста (у с. Коммагене и у древнего моста у Фапсака), занимают мигдоны, названные так македонянами, а ся Нисибиды, которую также называют Антиохией, что в Мигдонии. Город лежит у подошвы как Тигранокерты, области Карр и Никефория, Хордираза и Синнака, где погиб Красс¹, измений в плен парфянским военачальником Суреной.

и вблизости от Тигра находятся области гордиев, которых древние называли кардуками; гора Саталка и Пинака, весьма сильная крепость с тремя кремлями, обнесенными каждый особо и образуют как бы тройной город. Однако этот последний город подчинил себе не только армяне взяли его силой, невзирая на то что гордиев считались замечательно искусными строителями опытными мастерами осадных машин, почему они и выполняли эти работы у Тиграна. И ос

1 Букв. «Междуречье»

зах- 123
1.51 в де

ыли:
и, так
царь.

124

1. *Anomum subulatum*
Roxb. — ароматное
растение (Феофраст).
Исследование о
растениях (IX. 7. 2).

креп-
часть

Месопотамии подпала под власть римлян. Большую ее часть, именно все сколько-нибудь значительные местности. Помпей отдал Тиграну. Страна эта богата пастищами и растительностью настолько, что в ней произрастают зеленые деревья и душистое растение аромат¹. Здесь водятся также львы, добывают нефть и камень гангид², от которого убегают пресмыкающиеся.

25. Гордиену, как говорят, заселил Гордий, сын Триптолема; впоследствии здесь поселились также эретрийцы, захваченные персами. О Триптолеме я расскажу в описании Сирии.

26. Части Месопотамии, обращенные к югу и более удаленные от гор, безводные и скудные, занимают арабы-кениты — разбойническое и пастушеское племя, которое легко переходит с места на место, когда не хватает листищ или добычи. Таким образом, не только скениты причиняют ущерб населению областей, расположенных вдоль гор, но и армяне, которые живут над ними и притесняют их своей мощью. В конце концов они большей частью подвластны армянам или парфянам, так как парфяне также живут по окраинам этой страны, владея Идией и Вавилонией.

27. Между Евфратом и Тигром течет еще одна река — Басией, а около Анфемусии другая — Аборра. Для еду-
их из Сирии в Селевкию и Вавилон путь проходит через область скенитов (которых теперь некоторые называют
алиями) и через их пустыню. Переправляются через Евфрат путешественники близ Анфемусии, местности в Ме-
дийской области. Над рекой в 4 схенах расположена Бамбика, которая также называется Эдессой и Гиераполем¹; здесь
читают сирийскую богиню Атаргатис. После переправы путь лежит через пустыню до Скенов, крупного го-
ода, расположенного на канале в сторону вавилонской границы. От переправы до Скенов 25 дней караванного
пути. На этом пути есть погонщики верблюдов, содержащие постоянные дворы, иногда с обильными водоемами,
обычно — цистернами, хотя иной раз погонщики верблюдов пользуются привозной водой. Скениты миролю-
бивы и взимают умеренную дань, вследствие чего купцы избегают область вдоль реки, идя на риск путешествия
через пустыню и оставляя реку направо на расстоянии почти трехдневного пути. Дело в том, что вожди племен,
зитающих по обеим сторонам реки, владеют землей, правда небогатой, но менее скучной, чем у других; каж-
дый из них к тому же облечено самостоятельной властью и имеет особый пункт для сбора дани, притом неуме-
нной. Действительно, трудно установить общую и выгодную для купцов норму дани среди стольких людей, к
тому же отличающихся своеобразием. Скены находятся от Селевкии в 18 схенах.

делами парфянской державы являются Евфрат и области на той стороне реки. Земли же на эти надлежат римлянам и вождям арабских племен вплоть до Вавилонии; одни из этих вождевьше к парфянам, а другие — к римлянам, с которыми они живут по соседству; менее дружеских римлянам скениты-кочевники, обитающие вблизи реки, зато более расположены к ним живущие поблизости от Счастливой Аравии. Что касается парфян, то они и прежде стремились к «дружбе» со всеми им пришлось обороняться против Красса, который начал с ними войну². Впрочем, их всегда они сами начали войну и послали Пакора³ против Азии. Однако Антоний, пользуясь счастьем царя⁴, стал жертвой предательства с его стороны и потерпел неудачу на войне. Преемник Парфенона, Тит, вспомнился к «дружбе» с Цезарем Августом, что даже отоспал ему трофеи, которые парфяне воздвигли над римлянами. Пригласив для переговоров тогдашнего префекта Сирии Тития, Фраата и заложников четырех своих законных сыновей: Сераспадана, Родаспа, Фраата и Бонона с двумя их сыновьями; [сделал он это] из страха возмущения и покушений. Парфянский царь по-прежнему не сможет успешно бороться с ним без помощи кого-нибудь из рода Арсакидов, поскольку эти люди полностью преданы этому роду. Поэтому, удалив своих сыновей, он стремился отнять эту злоумышлявших против него. Оставшиеся еще в живых из его детей живут на государственных постах, присужденные царскими почестями. Прочие цари парфян⁵ также всегда посылают в Рим послов для переговоров [с префектами].

ны наши сведения о Сирии в целом. Что же касается ее частей в отдельности, то Коммагена — область; в ней есть укрепленный естественными условиями город Самосаты, где была царская резиденция. Коммагена стала римской провинцией. Земля вокруг города весьма плодородна, но ее недостаток в воде — великая беда. На реке Евфрат находится мост, вблизи которого расположена Селевкия — крепость Месопотамии, включенная в пределы Коммагены. Здесь Тигран казнил Селену, прозванную Клеопатрой, — ее сожгли в темницу после изгнания из Сирии.

тем вплоть до Антиохийской области идет Киррестика. На севере поблизости от нее возвышается Коммагена. Киррестика примыкает к этим областям, простираясь до них. Здесь находит акрополь Киррестики и укрепленное природой разбойничье гнездо; недалеко лежит какое-то селение Гераклей. У этих мест Вентидием был убит старший сын парфянского царя Пакор, когда тот пришел на Сирию. С Гиндаром граничат Пагры, принадлежащие к Антиохийской области; это — самое южное место у перевала через Аман, ведущего из Аманских Ворот в Сирию. Ниже Пагр простирается

-aat

1. Термин римского международного права. «Другом римского народа» (*amicus populi Romani*) могло быть как отдельное лицо, так и государство. Понятие «друг» (*amicus*) было более широким и включало понятие «союзник» (*socius*). *Amicus* не обязан был выступать на помощь с оружием во время войны, как *socius*. Государство, связанное с Римом *amicitia* (дружбой) пользовалось для своих граждан и послов правом гостеприимства и предста-
вляло гостеприимство римским гражданам (RE, *Amicus*, стлб. 1882—1883, 2, 54 г. до н. э.).

3. Пакор, сын царя Ородра, вместе с Лабиеном захватил Сирию и часть Малой Азии, но в 39 г. до н. э. был разбит Вентидием.

легатом Антония. В 38 г.
до н. э. Пакор вновь
совершил вторжение в
Сирию, но потерпел
поражение и пал в битве
4. Артавасда IV (см. XI,
XIII, 4).

5. Т. е. преемники Фраа

антиохийцев, по которой протекают реки Аркевф, Оронт и Лабота. На этой равнине находится также обнесенное частоколом укрепление Мелеагра и течет река Энопара, где Птолемей Филометор одержал победу в сражении с Александром Балой, но сам скончался от раны¹. Над этими местами возвышается холм Трапезонт (названный так от сходства по форме со столом), где Вентидий сражался с парфянским полководцем Франикатом². Здесь недалеко от моря лежит Селевкия и возвышаются Писерия — гора, примыкающая к Аману, и Рес — между Иссом и Селевкией. В прежнее время Селевкия называлась Гидатос-Потамой³. Город является значительной крепостью, настолько мощной, что неодолим никакой силой; поэтому Помпей, отрезав от него Тиграна, провозгласил город свободным. К югу от области антиохийцев лежит Аламея, находящаяся внутри страны, а на юг от Селевкийской области возвышаются горы Касий и Антиказий. Еще дальше за Селевкией находятся устья Оронта; затем следуют Нимфей — что-то вроде священной пещеры, потом Касий и непосредственно за ним — городок Посидий и Гераклея.

IV 27. Когда Гомер говорит:

К черным проник эфиопам, гостил у сидонян, эрембов,
(Од. IV, 84)

то у толкователей возникает затруднение прежде всего относительно сидонян: следует ли считать их каким-то племенем, обитающим в Персидском заливе, колонистами которого были сидоняне, живущие в нашей части света, подобно тому как говорят о каких-то там островных тирийцах и арабах, колонисты которых, говорят, живут в нашей части света, или же их приходится считать самими сидонянами. Далее, вопрос об эрембах еще менее ясен: следует ли полагать, что здесь имеются в виду троглодиты (как это делают те, кто производит насилие над этимологией «эрэмбов», считая, что это слово происходит от *егап embainein*, т. е. «идти в землю») или же арабы? Так, наш Зенон¹ изменяет текст таким образом:

...гостил у сидонян, арабов.

Посидоний же читает этот стих более убедительно, только с незначительным изменением:

...гостил у сидонян, арамбов,

предполагая, что Гомер так называл современных арабов, так же как их называли и прочие писатели его времени. По словам Посидония, арабы составляли 3 племени, (чьи земли) расположены подряд друг за другом, что указывает на их общее происхождение; поэтому их называли похожими именами; так, одно племя носило имя «армян», другое — «арамеев», третье — «арамбов». Как можно себе представить, что арабы делились на 3 племени соответственно различию широтных кругов (которые постоянно все более и более изменяются), так можно принять предположение, что вместо одного имени у них было несколько имен. Не может вызвать одобрения и членение некоторых «эрэмбы»², потому что такое имя более свойственно эфиопам. Гомер упоминает также об «аримах», под которыми, по словам Посидония, поэт, нужно думать, подразумевал вовсе не какое-либо место в Сирии, Киликии или в какой-нибудь другой стране, но самое Сирию. Ведь народ, живущий в Сирии, — это и есть арамеи, хотя, быть может, греки называли их аримеями или аримами. Изменения в именах и особенно в именах варварских у греков очень часты. Так, например, они называли Дария «Дариеком», Парисатиду — «Фарзиридой», Афару — «Атаргатис», хотя Ктесий называет ее «Деркето». Что касается «счастья» арабов, то в доказательство этого можно даже привести намерение Александра, который, как говорят, хотел сделать Аравию своей царской резиденцией по возвращении из Индии. Однако все его планы были нарушены внезапной кончиной. В один из его планов во всяком случае входило также и это: посмотреть, примут ли арабы его добровольно, а если нет, то идти войной против них. Поэтому, когда Александр увидел, что арабы не послали к нему послов ни до, ни после его похода на Индию, он начал, как я уже сказал, готовиться к войне.

Եպարիխա, (էպարչիա) գավառ, մի գավառի իշխանությունը:

Կտին (խեίς, կամ խենօն), մի տեսակ ծովային խեցենորբ, նման վոստրեյի, ֆրանս. *reigne* կամ *rétoncle*:

Հիեռորդով՝ աստվածների ծառայության նվիրված ստրուկ տաճարում:

Սեղիմնոս (մեծամօս), հին հունական շափ, վոր պարունակում եր 51,84 լիտր. – վաքսուն մեղիմնոսը լինում է 3110 լիտր:

Սետրետ (մետրդիչ), հեղուկների շափ, վոր Արենքում հավասար եր մոտ 39 լիտրի:

Մոսքիկեի նույն նշանավոր տաճարը նվիրված եր Լոկոբեայի (Լևոխոթեա) առավոտյան լույսի աստվածության:

Ստաղիոն (ստածիոն), հին հունական շափ, վոր հավասար եր 177 մետրի:

Մքոյնոս (շխոնօս), հին հունական շափ. բուն նշանակում է «չպան». մեկ սքոյնոսը դնելով 40 ստաղիոն՝ ըստ Ստրարոնի, լինում է հավասար 7080 մետրի:

Սֆրազիդ (սփրացի), աշխարհագրական քաժանմոնք:

Քերամիդ (չղրամից սեռ. -իծօչ), մի տեսակ մեծ խեցենորբ, հավանաբար ֆրանս. *camé*.

Աբդեր (”Աբծորա”), քաղաք Թրակիայում, այժմ ավերակ 56.

Արոս (”Աբօս”), Տավրոս լեռնաշղթայի մի ճյուղը, վոր պատմական Հայաստանից ձգվում է դեպի Մարաստան 50, 56.

Աբորբաս (”Աթօրբաչ”), գետ Միջագետքի Անթեմուսիա գավառում 80.

Ալիաբեն (”Ածաբիղի”), յերկիր՝ Հայաստանի և Վարդեստանի միջև 38, 56, 76, 78.

Ալիաբեն (”Ածաբիղի”), յերկիր՝ Հայաստանի միջև 52.

Ալրոն (”Ածօն”), բերդապահ Արտագերսի, ապստամբվեց Հռովմայեցոց դեմ 52.

Ազարա (”Աչարա”), քաղաք Հայաստանի, Արտաշատից դեպի արևմուտք. նրա առաջող հոսում է Արաքսը 50.

Ազովի ծով տես Մայոտիս.

Աբենք, մայրաքաղաք Հումաստանի 24, 26.

Ալազոնիս (”Ալաջոնիօս”) գետ Վրաստանի, քափվում է Կուրի մեջ 34.

Ալեքսանդր Մակեդոնացի (336–323) 54, 76, 78.

Ալեքսանդրիա, նշանավոր քաղաք Ենթապոսի 6, 58.

Ալիս (”Ալոչ”), գետ Փոքր-Հայոց, անցնում է Սերբաստիայից և քափվում է Սև ծով. այժմ կոչվում է Կըզըլ-Ծրմար 34, 64.

Ակիլիսեն տես Եկեղիք.

Ակիսենես (”Ախիսոնից, ուղղել Անրիսենես”), գավառ Արևմտյան Հայաստանի, մոտ Ծոփաց 52.

Ակտիոն (”Ախտոն”), քաղաք հին Հունաստանի, Արտայի ծոցում. այստեղ յեղավ Ոկտավիանոսի նավամարտը Անտոնիոսի դեմ (–31 թ.) 6, 58.

Աղվանք, Աղվաններ (”Ալթանօի”), 30, 32, 34, 36, 44, 50, 54, 58.

Ամանոս (”Ամառնօց”), լեռնաշղթա՝ Կիլիկիայի արևելյան կողմը, այժմ Ալմադաղ 42, 72, 82.

Ամասիա, քաղաք Պոնտոսի, գտնվում է Սերբաստիայի և Սամսոնի միջև. այստեղ է ծնվել Ստրարոնը 6, 64, 68.

Ամաստրիս (”Ամառտրիչ”), քաղաք Պափլագոնիայի (Փոքր Ասիա) 64.

Ամարդներ կամ Մարդեր (”Ամարծու, Մարծու”), ավազակարարո ժողովորդ, բնակվում եյին Հայաստանի և Վրկանաց

աշխարհի միջև 38, 40, 46.

Ամիսոս (”Ամիսօչ”), քաղաք Պոնտոսի, Սև ծովի յեղերքին. այժմ կոչվում է Սամսոն 64, 72.

Անարտ (”Անարտոս”), պարսկական աստվածություն՝ վոր պաշտվում եր Ռմանի և Անահիտի հետ 40.

Անահիտ (”Անահիտիչ”), աստվածուի Հայոց և Պարսից, համապատասխանում է Հունաց Ալիրողիտեին 40, 58, 68.

Անարիակներ (”Անարիախու”), ավազակ ժողովորդ. վոր բնակվում եր Հայաստանի և Վրկանաց աշխարհի միջև 38.

Անթեմուսիա (”Անթեմոսիա”), գավառ Միջագետքում 80.

Աննիբալ, զորավար Կարքեղոնացոց, յերկար տարիներ պատերազմեց Հռովմայեցոց դեմ, ի վերջո պարտվեց և քոյնով վերջ տվեց իր կյանքին (183 թ.) 52.

Անտիոք (‘Անտօքեա), մայրաքաղաք Սիրիայի՝ Սելևկյանների ժամանակ, յերբ մինչև 500,000 բնակիչ ուներ. այժմ Անրաքիա, աննշան քաղաք 72, 82.

Անտիոք Միգրոնիայի, վոր և Մծբին 78.

Աննիբալի դրդումով պատերազմի դրւու յեկավ Հռովմայեցոց դեմ 52, 58.

Անտիոքոս Գ Մեծ, քաջավոր Սելևկյանց (222–186). Աննիբալի դրդումով պատերազմի դրւու յեկավ Հռովմայեցոց դեմ 52, 58.

Անտիոքոսու վորոյի Սիսիդի, հայ իշխան Տիրարացոց և Խալիֆների. իր յերկրու հանձնեց Սիրիոդատին (Justi, Iran. Namea. 304ա) 66.

Անտիոքոս, լեռնաշղթա՝ Կիլիկիայի հյուսիսային կողմը. Փոքր-Ասիայի հյուսիսից հարավ ծգվելով՝ քածանում է յերկու մասի 42, 50, 52.

Անտոնիոս Եռապետ Հռովմայեցոց, արշավեց Հայաստան. գերի բռնեց Արտավազին ու տարավ Յեզիապոս, հաղթեց Ոկտավիանոսից Ակտիոնի ճակատամարտում և պաշարվելով Ալեքսանդրիայում՝ անձնասպանեց (30 թ.) 46, 54, 58, 80.

Առքան (‘Աօրօսու), Ազովի մոտ՝ Տանայիս կամ Դոն գետի յերկարությամբ ապրող քափառական ժողովուրդ 38.

Ապամեա (‘Առամեա). այս անունով կային զանազան քաղաքներ Փոքր-Ասիայում. 1) Ասորիքում՝ Որոնդնս գետի վրա, 2) Մեծ-Փոհիգիայում՝ Մեանդր գետի վրա, 3) Բիթիանիայում 72.

Ապոլլոդօրոս (‘Առոլլօձօրօս), հույն մատենագիր 20.

Ապոլլոնիես (‘Առոլլօնիձու), հույն մատենագիր 46, 52.

Ապափախտներ (‘Առպահտու), պոնտական մի ժողովուրդ, վոր նախապես Կերկիտ եղին կոչվում 64.

Ասիա 30, 32, 44, 48, 76, 80.

Ասորես (‘Առտաքերա), ամուր բերդ Հայաստանում 52.

Ասորիք, Ասորիներ 18, 30, 42, 44, 52, 58, 80, 82. Սոտրին Ասորիք 76.

Ասպուրգիան (‘Առուրցիանու), քարբարու ժողովուրդ, վոր բնակվում եր Սինդիկն յերկրում (Խորիս) 66.

Աստուալացիք, Փոքր-Ասիական ժողովուրդ 30.

Ատրոպատենն (‘Առորոտենն), զավար Մարաստանի, Կասպից ծովի վրա 46, 50, 52, 54, 58. – Ատրոպատյան Մարաստան 38.

Ատրոպատես, սատրապ Մարաստանի 44.

Արարիա (Յերզամիկ) 28. – Արարեր 18, 28, 82. – Մեսենական արարեր 76. – Վրանաբնակ Արարեր 76, 80.

Արագոս (‘Արօցոս), գետ Վրաստանի, բդիսում ե Կովկասյան լեռներից և քափվում է Կուրի մեջ 34, 36.

Արամայեցի 18, 82.

Արամբուս (‘Արամբոնչ), իբր թե արարեր 82.

Արաքս (‘Արաչու), նշանավոր գետ Հայաստանի 20, 32, 36, 42, 46, 50, 52, 54, 56. – անունը կցում է Թեսարիայի Պրոնօս (այժմ Սալամբրիա) գետի անվան, վոր նախապես կոչվել ե նույնպես ‘Արաչու. ստուգաքանում և գրաստած ծառ «խիթել».

Անտիոք (‘Անտօքեա). մայրաքաղաք Սիրիայի՝ Սելևկյանների ժամանակ, յերբ մինչև 500,000 բնակիչ ուներ. այժմ Անրաքիա, աննշան քաղաք 72, 82.

Անտիոք Միգրոնիայի, վոր և Մծբին 78.

Անտիոքոս Գ Մեծ, քաջավոր Սելևկյանց (222–186). Աննիբալի դրդումով պատերազմի դրւու յեկավ Հռովմայեցոց դեմ 52, 58.

Անտիոքոսու վորոյի Սիսիդի, հայ իշխան Տիրարացոց և Խալիֆների. իր յերկրու հանձնեց Սիրիոդատին (Justi, Iran. Namea. 304ա) 66.

Անտիոքոս, լեռնաշղթա՝ Կիլիկիայի հյուսիսային կողմը. Փոքր-Ասիայի հյուսիսից հարավ ծգվելով՝ քածանում է յերկու մասի 42, 50, 52.

Անտոնիոս Եռապետ Հռովմայեցոց, արշավեց Հայաստան. գերի բռնեց Արտավազին ու տարավ Յեզիապոս, հաղթեց Ոկտավիանոսից Ակտիոնի ճակատամարտում և պաշարվելով Ալեքսանդրիայում՝ անձնասպանեց (30 թ.) 46, 54, 58, 80.

Առքան (‘Աօրօսու), Ազովի մոտ՝ Տանայիս կամ Դոն գետի յերկարությամբ ապրող քափառական ժողովուրդ 38.

Ապամեա (‘Առամեա). այս անունով կային զանազան քաղաքներ Փոքր-Ասիայում. 1) Ասորիքում՝ Որոնդնս գետի վրա, 2) Մեծ-Փոհիգիայում՝ Մեանդր գետի վրա, 3) Բիթիանիայում 72.

Ապոլլոդօրոս (‘Առոլլօձօրօս), հույն մատենագիր 20.

Ապոլլոնիես (‘Առոլլօնիձու), հույն մատենագիր 46, 52.

Ապափախտներ (‘Առպահտու), պոնտական մի ժողովուրդ, վոր նախապես Կերկիտ եղին կոչվում 64.

Ասիա 30, 32, 44, 48, 76, 80.

Ասորես (‘Առտաքերա), ամուր բերդ Հայաստանում 52.

Ասորիք, Ասորիներ 18, 30, 42, 44, 52, 58, 80, 82. Սոտրին Ասորիք 76.

Ասպուրգիան (‘Առուրցիանու), քարբարու ժողովուրդ, վոր բնակվում եր Սինդիկն յերկրում (Խորիս) 66.

Աստուալացիք, Փոքր-Ասիական ժողովուրդ 30.

Ատրոպատենն (‘Առորոտենն), զավար Մարաստանի, Կասպից ծովի վրա 46, 50, 52, 54, 58. – Ատրոպատյան Մարաստան 38.

Ատրոպատես, սատրապ Մարաստանի 44.

Արարիա (Յերզամիկ) 28. – Արարեր 18, 28, 82. – Մեսենական արարեր 76. – Վրանաբնակ Արարեր 76, 80.

Արագոս (‘Արօցոս), գետ Վրաստանի, բդիսում ե Կովկասյան լեռներից և քափվում է Կուրի մեջ 34, 36.

Արամայեցի 18, 82.

Արամբուս (‘Արամբոնչ), իբր թե արարեր 82.

Եվրոպին կամ Եվրոպինյան ծով (Ենչենօց), վոր ե Սև կամ Պոնտական ծով՝ 20, 26, 32, 34, 38, 40, 72. – Եվրոպինյան Պոնտոս 28. – Եվրոպինյան Կապադովկիա 58.

Երաստուրենես (‘Երատօսթենոց’), նշանավոր քերականագետ, բանաստեղծ և աշխարհագրագետ Ալեքսանդրացի. իիմք և դրել գիտական աշխարհագրության. իրեն ե հետևում Ստրաբոն 6, 20, 22, 24, 26, 34, 44, 54, 72, 78.

Երեմբներ, Երեմբացիք (սխալ տպված Երեմբացիք) (‘Երեմբու’), արաբներ 18, 82.

Երևառիացիք (‘Երետրեւէց’), ժողովուրդ՝ վոր Պարսիկները տեղահանելով թերել բնակեցրել են Գորդիենե 80 (Երետրիա = ‘Երետրա անունով կա յերկու քաղաք, մին Եվրեայում, մյուսը՝ Թեսալիայում).

Երիթրյան ծով (‘Երսթրա Թալասսա’), բուն նշանակում ե Կարմիր ծով, հետո դարձավ Հնդաց ովկիանոսը, և ավելի ուշ՝ Պարսից ծոցը. այս իմաստով ունի Ստրաբոն՝ 48, 54.

Եվրոպա տես Յեվրոպա.

Եփրատ տես Յեփրատ.

Եֆորոս (‘Եփօրօց’), պատմիչ իույն 6, 58.

Զազրոս (Զազրօց), լեռնաշղթա Հայաստանի հարավային-արևելյան կողմը 44, 46, 76.

Զարեհ կամ Զարիադրես (Զարաձրոց), զորավար Սելևսյանց. Անտիոքոս Գ նշանակեց նրան արևմտյան Հայաստանի կառավարիչ: Մեծ Հայքի կառավարիչ Արտաշեսի հետ միասին բրբախիեցին Սելևսյան լուծը և Հայաստանը անկախ հայտարարեցին (189 թ.) 52, 58.

Զելիտիս (Զոլենտից), գավառ Պոնտոսի ծջ, վորի գլխավոր քաղաքն եր՝

Զելա (Զիլա), այժմ կոչվում ե Զիլե 40, 68.

Զելզմա (Հեմիգմա), բուն նշանակում ե նավերով կամ լաստերով կամուրջ. իբր հատուկ անուն նշանակում եր հատկապես Յեփրատի կամուրջը: Հին Չեզման գտնվում եր Թափսակոսի մոտ, իսկ Նոր Չեզման՝ Կոմմագենի մոտ 46, 72, 78.

Էնոր (‘Իմածա’), մասն Կովկասյան լեռնաշղթայի 40.

Զափսակոս (Թափախոց), քաղաք Բարեկաստանի, շինված Յեփրատի վրա, ուր կար նշանավոր մի կամուրջ (Չեզմա), քաղաքն այժմ ավերակ և կոչվում ե Ալ-Համմամ, Ռաքքայի մոտ 22, 24, 26, 76, 78, 78.

Թեմիսկիրա (Թեմիսխրա), դաշտավայր Պոնտոսի, Թերմոդրոն գետի մոտ. այստեղ եյին բնակվում Ամազոնները 34, 66.

Թեոփիանես Սելիտինեցի, աշխարհագիր 6, 52, 54, 66.

Թեսալիա (Թեսσալիա), գավառ՝ Հունաստանի հյուսիսային մասում. վորից Թեսալացի, Թեսալական 36, 56, 58

Թերմոդրոն (Թերմածառ, -ոնտօց,-ոնտա), գետ Պոնտոսի. քափվում ե Սև ծովը 54.

Թոպիտիս (Թալմած կարդա Թոսպիտիս), Վանա լիճն ե, վոր ե Տոսպ 54, 78.

Թրակիա (Թրախ), յերկիր՝ Եգեական, Սև և Մարմարա ծովերի միջև. այժմվա Բուլղարիայի և Ռումինիայի տեղն ե. վորից Թրակացիք 56.

Իրերիա 20. տես և Վրաստան.

Իրեմեր (Սպանիայի) 20
– Վրաստանի 30.

Իմասու (‘Իմաօց’), մասն Կովկասյան լեռնաշղթայի 40.

Իսսոս (‘Իսօց’), քաղաք Կիլիկիայի, համանուն ծոցի խորքում, ուր 333 թ. Ալեքսանդր Մակեդոնացին հաղթեց Դարեհին.

Իսսոս (‘Իսօց’), քաղաք Կիլիկիայի, համանուն ծոցի խորքում, ուր 333 թ. Ալեքսանդր Մակեդոնացին հաղթեց Դարեհին.

Այժմ կոչվում ե Խովեր 72, 82. – Խասոսի ծոցը՝ 72.

Իրիս (‘Իրից’), գետ Պափլագոնիայի (Փոքր Ասիա), վոր թափվում ե Սև ծովը. այժմ Յեշիլ-Ծրուազ 64, 68.

Լարիսա (Լարիսա) քաղաք Թեսալիայի (Հունաստան), Սալոնիկի ծոցի արևմտյան կողմը՝ դեպի ներս 36, 56.

Լավիանսենե (Լառուառտողն). գավառ Կապադովկիայի, Փոքր-Հայքի մոտ 68.

Լավոդիկե (Լասունի), այս անունով քաղաքներ կան Լիկայոնիայում, Մարաստանում, Փոխգիայում և Ասորիքի ծովեզրում.

Վերջինը այժմ կոչվում ե Լարաքիա 72.

Լիրիա, յերկիր Ափրիկեյի 20.

Լիկայոնիա, Լիկայոնիա (Լոխաոնիա), յերկիր Փոքր-Ասիայի, հարևան Փոխգիայի. մայրաքաղաքն եր Իկոնիոն, վոր այժմ

կոչվում ե Կոնիա 64, 72.

Լիկոս կամ Լիկոս (Լոչօչ), այս անունով կան զանազան գետեր. Հայաստանի սահմաններում հիշատակելի են՝ Լիկոս, վոր հայտարարեցին (189 թ.) 52, 58.

Զելիտիս (Զոլենտից), գավառ Պոնտոսի ծջ, վորի գլխավոր քաղաքն եր՝

Լիլիա (Լսձիա), յերկիր Փոքր-Ասիայի՝ Եգեյական ծովի և Փոխգիայի միջև. սրանց մեծագույն քագավորը յեղավ Կրեսոս, Լիլիա (Լսձիա), յերկիր Փոքր-Ասիայի՝ Եգեյական ծովի և Փոխգիայի միջև. Պարսիկները վերջ տվին Լիլիայի պետության: Վորից Լիլիացիք 60.

Վորի մայրաքաղաքն եր Սարդիկե. Պարսիկները վերջ տվին Լիլիայի պետության: Վորից Լիլիացիք 60.

Լուկուլլոս (Լεύχολλος լտ. Lucullus), նշանավոր զորավար Հռովմայեցի. պատերազմեց Սիհրդատի և Տիգրանի դեմ 58, 62.

Խալիբներ (Խալսեց), Պոնտոսի արևելյան կողմը բնակվող մի ժողովուրդ, սրանց նշանավոր եյին յերկարագործության մեջ և իրենք եյին հնարել պողպատը 52, 72.

Խաղտիք (Խալձանու), յերկիր և ժողովուրդ Պոնտոսի հարավային կողմում, սահմանակից Հայաստանի 64, 66.

Խորդեան կամ Խորզենե (Խօրչոնի), գավառ Հին Հայաստանի, վոր ըստ Ստրաբոնի նախապես պատկանում եր Վրաստանին, համապատասխանում ե Տայրին և Կղաքքին 52.

Ծոփք (Վորից Ծոփացի) (Տափողն), նահանգ Հին Հայաստանի հարավային-արևմտյան կողմը, Բարձր Հայքի և Աղձմիքի միջև. կոչվում ե նաև Չորրորդ Հայք. համապատասխանում ե այժմվա Խարբերդին 42, 44, 50, 52, 56, 58, 62, 66, 72.

Կաբալլա (Կաբալլա), քաղաք Հայաստանի, Սպեր նահանգում. հարուստ եր վուկու հանքերով 54.

Կաղրուսիներ (Կածոնու), Կասայից ծովի յեղերբները բնակվող մի ժողովուրդ, վոր իիշում են նաև Քսենոփոն և Պլուտարքոս 38, 40, 46.

Կալաքեն, Կալաքեն (Կալախան, Կալաշոն), գավառ Հին Հայաստանի, Սպերից դեպի արևելք՝ դեպի Աղիաքն 38, 56

(Meineke, III 1186, ցանկում՝ համարում ե գավառ Ասորեստանի, անշուշտ վորովիետն Ստրաբոն ասում ե «Հայաստանի սահմաններից դուրս». բայց այս խոսքը Աղյարենի համար պետք ե առնել և վոչ թե Կալարենի).

Կալիսթնեն (Կալլիսթեն), պատմիչ հոյն 56.

Կամիսա (Կամիսա), հին բերդ Պոնտոսի 68.

Կամիսեն (Կամիսոն), գավառ Կապատրվկիայի, սահմանակից Փոքր-Հայքի. Պոմպեոս կցեց Սեզարպոլիսին 68. (սույն Կամիսեն կոչվում ե նաև Պոնտական Կապատրվկիա՝ ըստ Ստրաբոն XII 3, 12=Meineke, II, 767, Tardieu, II, 493):
Չշփորել սրա հետ Կոմիսեն՝ վոր տե՛ս:

Կամբիսեն (Կամբուծողն), գավառ հին Հայաստանի. Խորձյանի հետ Հայաստանի ամենահյուսային գավառն ե և շատ ճյունառաւ 52. – իշխան ե նաև եջ 38՝ իրեն «դաշտ? Վոր գտնվում ե այնտեղ, որ Վրաստան, Աղվանք և Հայաստան իրար են կտրում».— Եերրորդ անգամ Ստրաբոն XI 4,5 (=Meineke, II, եջ 706=Tardieu, II, եջ 409) իշխում ե նոյն անունը Աղվանից մասին խոսելիս, որ ասում ե թե «Վրաստանից Աղվանք անցրել չոր ու անջոր Կամբիսենեյով ե՝ Ալաղոնիոս գետից այն կողմ»: Տե՛ս նաև Կամիսեն:

Կամիդիս (Կանիծոց), զրավար, վոր Պոմպեոսից հետո արշավեց մինչև Կովկաս 36.

Կապատրվկիա (Կառածիա), վորից Կապատրվկացիք. Փոքր-Ասիայի յերկիրներից մեկն ե, սահմանակից Փոքր-Հայոց. մայրաքաղաքն եր Մաժակ, հետո կոչված Կեսարիա, այժմ Կայսերի: Ստրաբոն զանազանում ե Վերին Կապատրվկիա, Պոնտական Կապատրվկիա և Եվբունյան Կապատրվկիա 28, 30, 32, 34, 40, 42, 44, 50, 58, 62, 68, 72, 76.

Կապույտ տես Կապուտան.

Կապուտան, գրված ե Սպատան (Տպանտան), վոր Ուրմիայի լիճն ե 46. կոչում ե նոյնը Մանտիան (Մանտիան), վոր թարգմանում ե կապույտ (խռով) 54.

Կասպիան (Կասպիան), գավառ Հին Հայաստանի, նախապես պատկանում եր Սարերին (համարվում ե Փայտակարանը) 46, 52. – նոյնը Ստրաբոն XI 4, 5 (Meineke, II, 706=Tardieu, II, 409) համարում ե Աղվանից գավառ:

Կասպից (կամ Կասպյան) ծով կամ Վրկանաց ծով 22, 32, 34, 36, 38, 44, 50, 54, 56.

Կասպյան դրմեր 26, 32, 44, 48.

Կասպյան ժողովներ 32, 34.

Կասպյան լեռներ=Կովկաս լեռներ 34.

Կատաօնիա (Կատաօնիա), յերկիր Փոքր-Ասիայի, հարեան Կապատրվկիայի, վորի հետ միացավ հետո և կազմեց նրա մի նահանգը 42, 62. – Կատաօնացիք կամ Կատաօններ 28, 52, 62. – սրանց եյին պատկանում նախապես հին Հայաստանի Եկեղիք և Անտիտավրոսի գավառները:

Կարենիտիս (Կարոնիտէ), գավառ հին Հայաստանի, վոր նախապես պատկանում եր Խալիբներին կամ Մոսիմոյկներին. ըստ Հայոց կոչվում ե Կարին, այժմ Երգրում 52.

Կարթագինե, յերկիր Ափրիկեի հյուսիսային ծովեզրում 6.

Կարիա, յերկիր Փոքր-Ասիայի, Եգեական ծովի վրա. գլխավոր քաղաքն եր Միլետ 72.

Կարկաթիոկերտ (Կօրխաթօքերտա այլ ձեռ. Կարթասիոկերտ), մայրաքաղաք Ծոփաց 50.

Կարմանիա (Կարման), գավառ Պարսկաստանի. այժմ Քիրման 74.

Կարուրա (Կարօռա), քաղաք Փոհլիայի, Կարիայի սահմանում 72.

Կարրես (Կարրա), քաղաք Միջագետքի 78.

Կեսար (Յուլիոս) 6, 46, 58, 82.

Կերավնիա (Կերաննա), Կովկասյան լեռների ծովամերձ մասը 36.

Կերկիտներ (Կերկիտա), վոր և Ապպախտ, Պոնտական կամ Կովկասյան ժողովուրդ 64.

Կիլիկիա (Վորից Կիլիկեցիք, Կիլիկյան) 20, 28, 32, 34, 40, 42, 62, 72.

Կիլիկիա (Վորից Կիլիկեցիք, Կիլիկյան) 20, 28, 32, 34, 40, 42, 62, 72.
Կիլմերներ. հնդկրոպական ժողովուրդ. բնակվում եյին հարավային Ռուսաստանի տափաստաններում, Ազովի ծովի յեզերքները. արշավեցին Խրիմ, Թրակիա և ամբողջ Փոքր-Ասիա (Ը դար) 40.

Կիլմերյան Բուժոր տես Բուժոր.

Կիլիսիլս Փարսալացի 56.

Կիրտիսիներ (Կորտու), ավազակարարո ժողովուրդ, վոր բնակվում եր Հայաստանի, Վրկանաց աշխարհի և Մարաստանի միջև 38, 46.

Կենոպատրա թագուիի Յեզիրատոսի 30.

Կենոպատրա Սելենե թագուիի Ասորիքի 82.

Կյուրոս թագավոր Պարսից 40.

Կողրիս, Սև ծովի արևելյան կողմի յերկիրը, արդի Մինջելիան (Վորից Կողրիսացիք) 20, 28, 30, 32, 34, 36, 50, 52, 58, 62, 64, 66.

Կոմանա (Կոմանա), նշանավոր քաղաք Փոքր-Ասիայում 42, 64, 68.

Կոմիսեն (սխալ տպված Կոմիսինե) (Կամունի), գավառ հին Հայաստանի 52 (տես և Կամբիսեն և Կամիսեն):

Կոմիսեն (սխալ տպված Կոմիսինե) (Կամունի), գավառ հին Հայաստանի 52 (տես և Կամբիսեն և Կամիսեն):
Կոմմագեն (Կոմմացին), վորք պետություն՝ Ասորիքի հյուսիս-արևելյան կողմը. մայրաքաղաքն եր Մամոսատ 42, 44, 50, 62, 72, 78, 82.

Կոսսայան լեռներ=Կովկաս լեռներ 34.

Կատաօնիա (Կատաօնիա), յերկիր Փոքր-Ասիայի, հարեան Կապատրվկիայի, վորի հետ միացավ հետո և կազմեց նրա մի նահանգը 42, 62. – Կատաօնացիք կամ Կատաօններ 28, 52, 62. – սրանց եյին պատկանում նախապես հին Հայաստանի Եկեղիք և Անտիտավրոսի գավառները:

Կոտիս (Կոտիս), գավառ հին Հայաստանի, վոր նախապես պատկանում եր Խալիբներին կամ Մոսիմոյկներին. այժմ Երգրում 52.

Կոտիս Սապեացի 66.

Կորդուք (Կարծուք), նոյն և Գորդիացիք 80.

Կորնթոս քաղաք Հունաստանի 6, 68.

Կորոպասոս (Կօրօպասօս), քաղաք Լիւկայոնիայի (Փոքր Ասիա) 72.

Կորոս (Կօրօս), հին անոն Կուր գետի 34.

Կուլուպեն (Կուլուպենի), եպարխիա, սահմանակից Փոքր-Հայքի, վոր Պոմպեոս կցեց Մեզալոպոլիսին 68.

Կուր (Կօրօս), մեծ գետ Վրաստանի, վոր միանալով Արաքսին՝ թափվում է Կասպից ծովը. հին ժամանակ կոչվել է Կորոս 20, 32, 34, 36, 50, 52, 54.

Կրասոս (Կրάսօս), զորավար Հռովմայեցի, չարաշար պարտվեց Պարթևների դեմ պատերազմում, ուր և մեռավ 78, 80.

Հայ, հայեր 6, 18, 28, 30, 34, 36, 38, 44, 46, 48, 54, 56, 58, 60, 62, 68, 70, 72, 78, 80, 82

Հայաստան 6, 22, 24, 26, 28, 32, 34, 36, 38, 40, 42, 44, 46, 48, 50, 52, 54, 56, 58, 62, 64, 66, 68, 76, 78, 84.

Հայկական գույն 54.

Հայկական լեռներ 22, 34.

– Սեծ Հայք 44, 66.

Հեպտակոմետներ (‘Եռաշաբաթեր’) Կողջիսից վերև բնակվող լեռնական վայրենի մի ժողովուրդ 64.

Հերակլեա (‘Իրակլեա’), քաղաք Բյուրանիայի, Փոքր Ասիայի արևմտյան կողմը, այժմ Երեսի 64.

Հերակլիսոս Պլատոնական 64.

Հերոդոտոս պատմահայք 56, 60.

Հերկե (‘Իրֆայ’), փոքր քաղաք Ծոփաց մոտ 72.

Հիպապարքոս (‘Իռարչոս’), աստղաբաշխ հույն 6, 22, 24, 26, 54.

Հիպարտոս (‘Իռպօթոս’), նշանավոր մարգագետին Մարաստանում՝ Պարսկաստանից և Բարելոնից Կասպյան դրաները տանող ճանապարհի վրա 48, (Meineke, III, 1204 դարում են Հայաստանում, անշուշտ վորովիեն Ստրաբոն նույն տեղը ասում են «ինչպես և Հայաստանը». բայց սա ընդմիջարկություն են և հատվածը ամբողջապես պատկանում է Մարաստանին).

Հիպառոս (‘Իռոս’), վտակ Փասիս գետի 34.

Հիւղատոպտամի (‘Үծատօս ոտամո’), հին անոն Սելևկիայի. նշանավոր բերդաքաղաք. բուն նշանակում է «Զրաբերդ» 82.

Հիւղարա (‘Үծարա) ամուր բերդ՝ վոր շինեց Միհրդատ. 66 (Meineke, III, 1204 համարում են Հայաստանում, բայց ճիշտ չպետք են լինի).

Հիւղարմես (‘Үծարնոց’), իշխան Պարսից 58.

Հյուսիսային ծով? անշուշտ ակնարկում է Կասպից ծովի վերի մասը, ուր թափվում է Արաքսը 42.

Հնդկներ 32, Հնդկաստան 38, Հնդկաց ծով 38.

Հնդկաստան 22, 72, 76.

Հոլմի (‘Օլմոն’), քաղաք Փոխլոգիայի 72.

Հոներոս (‘Օմիրօս’), (քուն նշանակում են «կույր») 20, 82.

Հոյն 18, 40, Հունական 48, 58, 62:

Հոնաստան 56.

Հոռդոս կղզի 32.

Հոտոս (‘Ռօսօս’), քաղաք՝ Խասոսի և Սելևկիայի միջև 82.

Հոռվմ 6, 30, 82, Հոռվմեական 54, Հոռվմայեցիք 30, 46, 58, 66, 72, 80.

Հրահատ (Փրանտէց), քագավոր Պարթևաց 80, 82. Հրահատ՝ նրա վորդին, վոր պատանդ գնաց Հոռվմ 80.

Մագնեսիա (Մացնիսիա), քաղաք Լիւլիայի, այժմ կոչվում է Մանիսա 72.

Մագնեսիա (Մացնոպոլիս), քաղաք Պոնտոսի, նախապես կոչվում եր Եվպատորիա. Ամասիայի մոտ, Երիս և Լիւկոս գետերի միացման տեղում 68.

Մաժակ (Մաչակ), մայրաքաղաք Կապադովկիայի, հետո կոչվեց Կեսարիա, այժմ են Կայսերի 62, 72.

Մակեդոնացիք 40, 44, 58, 78.

Մակրոն (Մաքրառեց), Պոնտական մի ժողովուրդ, հետո կոչվեցին Սաննիք 64.

Մայոտիս (Մաւոտից), արդի Ազովի ծովն են 32, 38, 54.

Մանտիան (Մանտιան), աղի մեծ լիճ հին Հայաստանում. այժմ Ուրմիայի լիճ. (ըստ Ստրաբոնի Մանտիան թագմանվում են կապույտ, խանչ) 54.

Մասիս (Մաստիոս), լեռնաշղթա հին Հայաստանի հարավային կողմը. Միջագետի սահմանում (պետք չեն շփոթել Մասիս հետ) 38, 44, 50, 78.

Մասքութեր (Մատսացետէց), Սկիւրական ժողովուրդ 42.

Մատիհան, Մատիհն (Մատին, Մատիան), զավար Մարաստանի 20, 22, 38, 46, 48, 56.

Մար, Մարեր 28, 34, 44, 48, 52, 54, 56, 58, 78, 80, Մարական 54, Մարական լեռներ 22, մարերն 54.

Մարաստան 20, 22, 28, 32, 36, 38, 42, 44, 46, 48, 50, 56, 76, 78. Ստրոպտյան Մարաստան 38, 44.

Մարաստան 20, 22, 28, 32, 36, 38, 42, 44, 46, 48, 50, 56, 76, 78. Ստրոպտյան Մարաստան 38, 44. Մարգիանացիք (Մարգանու), ժողովուրդ՝ վոր բնակվում եր Պարթևաց և Արեաց մոտ (ըստ Պիուտարքոսի՝ Տավրոսի հյուսիսային կողմը) 40.

Մարդեր տես Ամարդեր.

Մեզալոպոլիս (Մեցալոպոլիս), քաղաք Պոնտոսի, սահմանակից Փոքր-Հայքի 68.

Մեզալոպոլիտիս (Մեցալոպոլիտէց), զավար Պոնտոսի, զիսավոր քաղաքն է Մեզալոպոլիս 68.

Մեզալոպոլիտիս (Մեցալոպոլիտէց), զավար Պոնտոսի, զիսավոր քաղաքն է Մեզալոպոլիս 68.

Մեզաստան (Մեցաստան), մատենագիր հույն 74.

Մեզաստան (Մեցաստան), մատենագիր հույն 74.

Մեղաքենա (Մեղաքենա), պատրիարք Արգոնավորների առաջնորդ Յասոնի կինը դարձավ 48, 58.

Մեղեա (Միջեա), Կոորիսի քաղավորի աղջիկը, վոր Արգոնավորների առաջնորդ Յասոնի կինը դարձավ 48, 58.

Պատրոկլես (Պատրօքլէս), կառավարիչ Հնդկաստանի, մատենագիր 22, 38.

Պարայտակեն կամ Պարետական (Պարատախոնօ), մարական մի ժողովուրդ (վորից Պարայտակենի լեռներ) 44, 76.

Պարաքուրաս տես Պարիադրես.

Պարթևներ 28, 40, 46, 58, 72, 78, 80, 82, Պարթեական 48, Պարթեաստան 32.

Պարիադրես (Պարսածրուց), կոչվում ենաւ Պարաքուրաս (Պարաչօթրաչ), Պարխարյան լեռնաշղթան ե, վոր ճգված ե Սև ծովի հարավային յեզերքով: (Ըստ Lagarde, յերկուսից առաջինը միևնույն բառի Կապադովկիական ձևն ե, յերկրորդը՝ մարական: Բոլորի մայրն ե զնդ. *ρουμικνάθρα* = պիլ. *ρυτχνάτη*, վորի բուն նշանակությունն ե «քազմափայլ, շատ փայլ ունեցող»: Hübshmann, Atti. Gram. 67) 34, 40, 44, 50, 52, 64.

Պարմենիոն (Պարմենիոն), Աքերում կանգնեցրել ե Յասոնի տաճարը (այս անունով կան զանազան մարդիկ, վորոնցից ամենանշանակութիւն ե Պարմենիոն զորավար Մեծն Ալեքսանդրի) 56 (վրիպակով տպակել ե Պարմենիոս):

Պարոպամիսեա (Պարօպամիսեա), մաս Կովկասյան լեռնաշղթայի 40. վորից Պարոպամիսացիք (Պարօպամիսաձաւ), նոյն լեռների վրա բնակվող ժողովուրդը 28.

Պարորեա (Պարօրեա), լեռնաշղթայի յերկարությամբ գետեղված մի յերկիր. կան զանազան Պարորեաներ. ինչպես՝ Արկադիայի, Եպիրոսի. այստեղ Ստրաբոն հիշում ե Փոքր-Ասիայի Պարորեան, վոր սկսվում ե Հոլմեյից և գնում ե մինչև Տիրիեռն 72.

Պարսիկներ 28, 40, 48, 54, 58, 68, 76, 80, Պարսկական 48, 58, 68, Պարսկաստան 46, 48, 72.

Պարսից ծոց (Պερσιχός χόλπος), 24, 28, 42, 50, 54, 76. (յերբեմն ել կոչում ե «ծով» Պέρσաς թάλαտտաν), ինչպես եջ 28.

Պափլագոնիա (Պաֆլագոնիա), (վորից Պափլագոնացիք), յերկիր Փոքր-Ասիայի հյուսիսային կողմը, Սև ծովի հարավային յեզերում, Բիրանիայի և Պոնտոսի միջև. մայրաքաղաքն եր Սինով 30, 64.

Պենեոս (Պենεօս), գետ Խեսալիայի, այժմ կոչվում ե Սալամբրիա. նախապես անվանում եյին Արաքս 56.

Պիերիա (Պիերիա), լեռ Սիրիայում, հարակից Ամանոսի 56.

Պինակա (Պինակա), շատ ամուր բերդաքաղաք Գորդիացոց յերկրում (Կորդոր), վոր գրավեց Տիգրան Մեծը 80.

Պիսիդիա (Պիսիդիա), յերկիր Փոքր-Ասիայի հարավային մասում, Սիցերկրական ծովից վերև, Պամփիլիայի և Փոխիդայի միջև. վորից Պիսիդացիք (Պիսիդու) 28, 32.

Պիթոդրիս (Պիթոծարիս), դուստր Պիթոդրոս Տրալիացու, կին Պոլեմոնի և ապա Արքեղայոսի, թագուհի Պոնտոսի 66, 68.

Պիթոդրոս (Պիթոծարօս), Տրալիացի, նախորդի հայրը 66.

Պլատոնական 64.

Պոլեմոն (Պոլեմոն), վորից Փառնակի, թագավոր Պոնտոսի 66.

Պոլիբիոս (Պոլօնիօս), պատմիչ հույն 72.

Պոլիկլիտոս (Պոլօնչլետօս), պատմիչ հույն 76.

Պոմպեոս գորավար Հռովմեյացոց 32, 36, 40, 54, 64, 66, 68, 80, 82.

Պոնտական ծով (Վոր և Եւրոպիան կամ Սև ծով) 54.

Պոնտացիք 68.

Պոնտոս (Պոնտօս), յերկիր և թագավորություն Փոքր-Ասիայի հյուսիս-արևելյան կողմը՝ Սև ծովի յեզերքում (վորից Պոնտական) 6, 20, 28, 34, 38, 64, 66, 68, 70.

Պոսիդոնիոս (Պոսէծանուօս), փիլիսոփա հույն, գրել ե Պոմպեոսի պատմությունը 6. 32, 82.

Պոսիդոնիոս (Պոսէծանուօս), փիլիսոփա հույն, գրել ե Պոմպեոսի պատմությունը 6. 32, 82.

Ռազգ (Ράγα), վայր Մարաստանի 48.

Ռոդասպես (Ρωδάσπης), վորից Պարթևաց թագավոր Հրահատի. գնաց պատամդ Հռովմայեցիների մոտ 80.

Ռոյտակես (Ροιτάχης), Կոր գետի վտակներից մին 34.

Սաղակորա (Σαδάχορα), քաղաք Կապադովկիայի 72.

Սալամբրիա, արդի անուն Պենեոս գետի 56.

Սակասն տես Ծակաշեն.

Սակեր կամ Ծակեր, սկիբական ցեղ, վոր Միջին Ասիայից արշավեց մինչև Դոն և պատճառ դարձավ Կինմերների մեծ արշավանքին դեպի Թրակիա և Փոքր-Ասիա (Ը դար) 40. վորից՝

Սակյան տոներ 40.

Սամոս կղզի 82.

Սամոսատ (Σαμόσατα), քաղաք Սիրիայի 72.

Սանդորանես (Σανδοβάνης), Վտակ Կորիք 34.

Սաննիք (Σάννοι), պոնտական ժողովուրդ (նախապես կոչվում եյին Սակրոն) 64.

Սապեացիք (Σαπαῖοι), թրակիական ժողովուրդ 68.

Սատալիա (Σάταλχα), քաղաք Գորդիացոց (Կորդոր) 80.

Սարապարաս (Σαραπάρας), ժողովուրդ Թրակացի, վոր գաղթել բնակվել ե Հայաստանից այն կողմ. Գորանացոց և Մարաց

մոտ (բուն նշանակում ե «զլուխ կտրող»). վրիպակով տպված ե Սարապարաս) 56.

Սարդենիա կղզի 26.

Սարիսա (Σάρεισα), քաղաք Գորդիենի (Կորդոր) 80.

Սարմատացիք (Σαρμάται), Սկիբական ցեղ, վոր թափառում եր Կովկասից վերև՝ մինչև Միջին Եւրոպատան 34.

Սարնիս (Σάρνιος), գետ, վոր Միջին Ասիայի անապատը թաժանում ե Վրկանիայից 40.

Սելես (Σελήνη), գետ, վոր Միջին Ասիայի անապատը թաժանում ե Վրկանիայից 40.

Սափրիա (Σάφρια), մասն Կովկասյան լեռնաշղթայի (բնագրուն խանգարվելով գրված ե «ծայր». ճարա այսպես ե ուղղել Müller) 40.

Սերբաստոս կայսր (Կեսար) 80.

Սելեսն (Σελήνη), վերակոչված Կլեոպատրա, թագուհի Ասորիքի. Տիգրան Մեծ սպանեց նրան Սելեսիա բերդում 82.

Սելևիա (Տէլեύչեա), այս անունով կամ մի քանի քաղաքներ (Ասորիք, Միջագետք, Կիլիկիա, Ասորեստան, Շոշ, նշանավոր եր հատկապես՝ Տիգրիսի վրա շինված Սելևիա քաղաքը) 42, 44, 54, 76, 78, 82.

Սելևիաններ (Տէլեւչեա), քաղաքորական տոհմ, վոր Ալեքսանդր Մակեդոնացու մահից հետո, նատած Ասորիքում՝ կառավարում եր նրա բոլոր Ասիական տիրապետությունները, սկսած 312 թվից մինչև 64 թ., յերբ Տիգրան Մեծը տիրեց Ասորիքին և Սելևիան պետության վերջ տվեց 58, 72.

Սեմիրամիլոս (Տէմիրամիծօս), պարհապ Միջագետքում, վորի առաջով անցնում է Տիգրիսը (բուն նշանակում է Շամիրամի, ուղ. Տէմիրամի) 54.

Սերասպադանոց, վորդի Հրահատ քաղաքորի Պարթևաց. իր յեղայրների հետ պատանդ գնաց Հռովմայեցոց 80.

Սևսամորա (Տէնօմօրօս), ամուր քաղաք Վրաստանի, շինված Արագոս գետի վրա 36.

Սիդեն (Տիծին), գավառ Պոնտոսի 64.

Սիդոնացիք (Տիծոնօտ), Փինիկելի Սիդոն քաղաքի բնակիչները 82.

Սիմբակե կամ Սիմբակե (Տնբթախ), քաղաք Ասորովատենի 46.

Սինդիկե (Տինծին), գավառ Կիմմերյան Բոսֆորի (Խրիմ) 66.

Սիննակա (Տննախ), քաղաք Միջագետքի, ուր Հռովմայեցոց զորավար Կրասոսը ջարդվեց ու կորավ 78.

Սինոպ (Տինոպ), մայրաքաղաք Պաֆլուագոնիայի, Սև ծովի ափում 72.

Սինորիա կամ Սինորիա (Տինօրիա, Տննօրիա), նշանավոր ամրոց, վոր շինեց Սիհրդատ Եւպատորը՝ Մեծ Հայքի սահմանում 66.

Սիսիդ (Տիսից, սեռ. Տիսիծօս), հայր Անտիպատրոսի (տես այս անունը) 66.

Սիրակներ (Տիրաքէ), քափառական ժողովուրդ՝ Կովկասի և Ազովի ծովի միջև 38.

Սիրիա 20, 50, 82 (տես և Ասորիք).

Սիրսպիրիտիս (Տնսորթիտ), գավառ Հին Հայաստանի, վոր և Սպեր (այժմ Խսայիր) 38, 54, 56 (ճիշտ համապատասխան ձևեր չեն Սիրսպիրիտիս և Սուսպիրիտիս).

Սկեփսիս (Տխրիպէ), քաղաք Սիրսպայի 70.

Սկիւլիսես (Տխնծիտչ), լեռնաշղթա իին Հայաստանի և Պոնտոսի միջև 34, 50, 64.

Սկիւլիա, Սկիւլացիք 32, 34, 40, 56.

Սկիւլաքս (Տխնլաչէ), վտակ Իրիս գետի 64.

Սոանդրս (Տօնանծօս), քաղաք Կապաղովկիայիս 72.

Սոգդիանիա (Տօգծիանի), իին պարսկական պետության մի նահանգն եր, մայրաքաղաքը Մարականդա, վոր և արդի Սամարդանը 40.

Սորեն (Տօսրինա), զորավար Պարթևաց, հաղթեց Հռովմայեցոց Կրասոս զորավարին 78.

Սպատան տես Կապուտան

Ստրարոն (Տտրանօն), Ամասիացի, պատմիչ և աշխարհագիր (բուն նշանակում է «շիլ») 6, 62, 76, 82.

Վերա (Շնորհական պատենտանու Ասորովատենի թագավորների 46.

Վուֆոր տես Բուֆոր.

Վրաստան, Վրացիք 32, 34, 36, 44, 50, 52, 58. Վրաց դաշտ 34.

Վրկանաց աշխարհ (Մթանաց), գտնվում է Կասպից ծովի հարավային յեզերքում, այժմ Գիլան 22, 38, 40. Վրկանականիա, Վրկանաց աշխարհ (Մթանաց), գտնվում է Կասպից ծովի հարավային յեզերքում, այժմ Գիլան 22, 38, 40. Վրկա-

նական գեղեր 40. Վրկանաց ծով (վոր և Կասպից ծով) 22, 28, 32, 40, 42, 46.

Վանայիս (Տանայ), գետ Սարմատական աշխարհի. այժմյան Դոնն ե, վոր բխում է Տուլայից, անցնում և Ռուսաստինից և Թափվում է Ազովի ծովը 32, 38.

Տապիուներ (Տառորօ), ավազակարար ժողովուրդ՝ իին Հայաստանի և Պարսկաստանի միջև 46.

Տավրոս (Տաբրօ), լեռնաշղթա վոր քածանում է Կիլիկիան Փոքր-Ասիայից (Ստրարոնը Տավրոսը յերկարացնում է շատ ավելի դեպի արևելք) 24, 28, 32, 40, 42, 44, 50, 56, 62, 64, 72, 76, 78.

Տարոն (Տաքանիւն !) 52.

Տեմպե (Տեմպէ), հովիտ Թեսալիայում, Ոլիմպոս և Ուսսա լեռների միջև, հոչակած իր դիրքով և ոդրով 56.

Տերեղոն (Տերդան), քաղաք Բարելատանի, Յեփրատի գետաբերանի մոտ 24.

Տիբարոն (Տիբարոն), լուս Հերոդոտի և Քսենոփոնի՝ Տիբարենները, Տիբարանացիք, Տիբարանյան գեղ (Տիբարոն), Տիբարանի (լուս Հերոդոտի և Քսենոփոնի՝ Տիբարենները), Տիբարանացիք, Տիբարանյան յերկիրը. Ան Տիբարոնու, տան Տիբարանիքն էնթան), Պոնտական ժողովուրդ, վոր բնակվում եր Տիբարանիա (Տիբարոն) յերկիրը. Ան ծովի և Կողդիսի մոտ, Խալիբների արևմտյան կողմը 28, 50, 62, 64, 66.

Տիբերիոս 82.

Տիգրան (Տիգրանէ), քաղաքոր Հայոց 52, 54, 58, 70, 78, 80, 82.

Տիգրանակերտ (Տիգրոնքերտա), 44, 58, 64, 78.

Տիգրիս (Տիգրէ), գետ իին Հայաստանի, վորովում է Միջագետքը և միանալով Յեփրատի հետ՝ թափվում է Պարսից 26, 42, 44, 50, 54, 76, 78, 80.

Տիտիոս (Տիտօս), կուսակալ Ասորիքի 80.

Տիտենյան ծով (Տորթումի թալատա), վոր Միջերկրականի մասն ե, գտնվում է Խտալիայի արևմտյան կողմը և տարածվում է մինչև Սիրկիլիա կղզին. իր անունը ստացել է Խտալիայի Տիտենիա (կամ Ետրուրիա) գավառից (Տորթում, տόπոն տից Տիրոնիա) 26.

Տիրիեն (Տորթոն), քաղաք Փոխգիտայի, այժմ կոչվում է Իգդին 72.

Տոմիսա (Տօմիտօ), նշանավոր բերդ՝ վոր գտնվում է Յեփրատի ձախ ափում, Հերփեն փոքր քաղաքի մոտ, առաջ պատկանում է Կապառվկիային. Ծոփացիք գնեցին այն՝ հարյուր տաղանդով. Լուկուլոս յետ խլեց և նվիրեց Կապառվկացոց 62, 72.

Տոսպ տես Թուլիտիս.

Տրալլեն (Տրալլէս), քաղաք Կարիայի, այժմ կոչվում է Գիրգել-Հիսար, Այդրնի մոտ 72. վորից Տրալլիացի 66.

Տրալեզօնց, նշանավոր քաղաք Պոնտոսի, նավահանգիստ Սև ծովի ափին 64, 66.
Տրերներ (Տրիբեց), մերակիայի մի ժողովորդ, նշանավոր իր արշավանքներով 40.
Տրիպտումոս (Տրութումոս). Արգեացի, վոր իր ջնկերներով արշավեց Կիլիկիա, ուր հիմնեցին Տարսոս քաղաքը. վորդին
Գորդիս գաղթեց Գորդիենե, իսկ իր ժառանգները փոխադրվեցին Անտիոք 80.
Փառակիա (Փառակիա), քաղաք Պոնտոսի 64, 66.
Փասիս (Փասիս), նշանավոր գետ Կողբիսի. սկիզբ է առնում Կովկասյան լեռներից և թափվում Սև ծովը՝ Բարտոմիո վերև,
այժմ Ռիոն (Վրաստան) 30, 34, 54.
Փավնեն կամ Փավնենե? և կամ Փավնիտիս (Փասոնի, Փասոնի, Փասոնիտ), գավառ կամ նահանգ իին Հայաստանի, վոր
Հայերը խւել են Մարերից. քվում են թե Սիսմիքն ե 52.
Փարսալա (Փարսալոս), քաղաք Թեսալիայի. այստեղ տեղի ունեցավ Փարսալայի նշանավոր ճակատամարտը, ուր Կեսար
հաղթեց Պոմպեոսին, 48 թ. այժմ կոչվում ե Ֆերսալա. վորից Փարսալացի 56.
Փինիկե 58, 72.
Փոքր-Ասիա 72.
Փոքր-Հայք 42, 50, 52, 64, 66, 68, 72, 76.
Փոխգիա, յերկիր Փոքր-Ասիայի, Բիւթանիայի հարավակողմը. նրա գլխավոր քաղաքներից եր Իկոնիոն (այժմ Կոմիա):
Վանելով Հաքերին, Փոխգացիք գրավեցին նրանց յերկիրը. քայլ Կիմմերների արշավանքի ժամանակ՝ սրանց
ասպատակության առարկա դարձան. Կրեսոս՝ Լիլիացոց քաջավորը նվաճեց Փոխգիան և միացրեց իր պետության
20, 64, 72.
Քալոնիտիս (Խալոնիտ), մի վայր Ասորեստանում՝ Ոպիսի մոտ 54.
Քաղեաստան, յերկիր վոր հետո կազմեց Բարելոնի պետությունը 76.
Քաղելոն (Խալչոն), քաղաք իին Բիւթանիայի, Բիւթանոլոնի դեմք. այժմ կազմում ե Պոլսի մի մասը և կոչվում ե Կադիկոյ.
Վորից Քաղելոնացի 70.
Քանես (Խանչ), վտակ Կուր գետի 34.
Քելիդոնիա (Խելιδոնիա), գլուխ իին Էկիկիայի և նրա մոտ գտնված իինգ վորքը Կողմերի 72.
Քորդիրազա (Խործիրաչա), քաղաք Սիցագետքի Միլգոնիա յերկրում 78.
Քսանթոս (Ξάνθος), պատմիչ 20.
Քանարեա (Փանάրօια), գավառ Պոնտոսի 64, 68, 68.
Քերես (Փերօի), քաղաք Թեսալիայի 36, 56.
Քիլիմելիոն (Փլումիլիոն), քաղաք Փոխգիայի 72.
Քրիքսոս (Փրիչօս), հույն հերոս, առաջնորդեց Յասոնի հետ՝ Արգոնավորդաց արշավանքին 20. վորից՝ Ֆրիքսոն, իիշա-
տակարան նույնի անունով՝ Կողբիսի և Իբրիոն սահմաններում 20.

ՍՏՐԱԲՈՆ
ԱՇԽԱՐԴԱԿՐՈՒԹՅՈՒՆ
Ստրաբոնը Հայաստանի ու հայերի մասին.
Աշխարհագրությունից քայլեց և թարգմանեց Յրացա Աթայանը
Գորդիս գաղթեց Գորդիենե, իսկ իր ժառանգները փոխադրվեցին Անտիոք 80.
Փառակիա (Փառակիա), քաղաք Պոնտոսի 64, 66.
Փասիս (Փասիս), նշանավոր գետ Կողբիսի. սկիզբ է առնում Կովկասյան լեռներից և թափվում Սև ծովը՝ Բարտոմիո վերև,
այժմ Ռիոն (Վրաստան) 30, 34, 54.
Փավնեն կամ Փավնենե? և կամ Փավնիտիս (Փասոնի, Փասոնի, Փասոնիտ), գավառ կամ նահանգ իին Հայաստանի, վոր
Հայերը խւել են Մարերից. քվում են թե Սիսմիքն ե 52.
Փարսալա (Փարսալոս), քաղաք Թեսալիայի. այստեղ տեղի ունեցավ Փարսալայի նշանավոր ճակատամարտը, ուր Կեսար
հաղթեց Պոմպեոսին, 48 թ. այժմ կոչվում ե Ֆերսալա. վորից Փարսալացի 56.
Փինիկե 58, 72.
Փոքր-Ասիա 72.
Փոքր-Հայք 42, 50, 52, 64, 66, 68, 72, 76.
Փոխգիա, յերկիր Փոքր-Ասիայի, Բիւթանիայի հարավակողմը. նրա գլխավոր քաղաքներից եր Իկոնիոն (այժմ Կոմիա):
Վանելով Հաքերին, Փոխգացիք գրավեցին նրանց յերկիրը. քայլ Կիմմերների արշավանքի ժամանակ՝ սրանց
ասպատակության առարկա դարձան. Կրեսոս՝ Լիլիացոց քաջավորը նվաճեց Փոխգիան և միացրեց իր պետության
20, 64, 72.
Քալոնիտիս (Խալոնիտ), մի վայր Ասորեստանում՝ Ոպիսի մոտ 54.
Քաղեաստան, յերկիր վոր հետո կազմեց Բարելոնի պետությունը 76.
Քաղելոն (Խալչոն), քաղաք իին Բիւթանիայի, Բիւթանոլոնի դեմք. այժմ կազմում ե Պոլսի մի մասը և կոչվում ե Կադիկոյ.
Վորից Քաղելոնացի 70.
Քանես (Խանչ), վտակ Կուր գետի 34.
Քելիդոնիա (Խելιդոնիա), գլուխ իին Էկիկիայի և նրա մոտ գտնված իինգ վորքը Կողմերի 72.
Քորդիրազա (Խործիրաչա), քաղաք Սիցագետքի Միլգոնիա յերկրում 78.
Քսանթոս (Ξάνθος), պատմիչ 20.
Քանարեա (Փանարօիա), գավառ Պոնտոսի 64, 68, 68.
Քերես (Փերօի), քաղաք Թեսալիայի 36, 56.
Քիլիմելիոն (Փլումիլիոն), քաղաք Փոխգիայի 72.
Քրիքսոս (Փրիչօս), հույն հերոս, առաջնորդեց Յասոնի հետ՝ Արգոնավորդաց արշավանքին 20. վորից՝ Ֆրիքսոն, իիշա-
տակարան նույնի անունով՝ Կողբիսի և Իբրիոն սահմաններում 20.

Страбон. География. М.: Ладомир, 1994
Перевод и комментарии Г. А. Стратановского

Կազմով՝ Մեն Հովհաննիսյան
Գլխավոր խմբագիր՝ պատ. գ. դոկտոր Ռաֆիկ Նահապետյան
Անգերեն և ռուսերեն տեքստի թարգմանիչ՝ Արդա Չարիչյան
Անգերեն և ռուսերեն տեքստի խմբագիր՝ Արդա Չարիչյան
Միթագրիչ՝ Մեղա Հովհաննիսյան

ԱՏՐԱԲՈՆ
ԱԾԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ
Ստրաբոնը՝ Հայաստանի ու հայերի մասին

СТРАБОН ОБ АРМЕНИИ И АРМЯНАХ
Выдержка из «ГЕОГРАФИИ»

STRABO ABOUT ARMENIA AND ARMENIANS
Abstract from *GEOGRAPHY*

ՆԱՐԱՊԵՏ հրատարակչություն, Երևան, Ծինարարների 2, թղ. 45

Դաստիք № 29

Չափսը՝ 60X84 1/8: Թուղթ՝ օֆսեթ 80 գր.: Տպագրություն՝ օֆսեթ:

20 պայմ. տպ. մամուլ: Տպագրանակ՝ 400:

Տպատեսակ՝ Թայմս Արմենիան,

Թայմս Նյու Յունան

Տպագրություն՝ «Նահրի» հրատարակչության տպագրատուն
Երևան 9, Խսահակյան 28

ՆԱՀԱՊԵՏ հրատարակչություն
Publishing House NAHAPET
Издательство НАНАПЕТ

ԱՆԴՐԻԱՆ

ԱՐՄԵՆԻԱ

ԱՐՄԵՆԻԱ